

รายงานผลงานวิจัย

เรื่อง องค์ความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้านและภูมิปัญญาของคนพื้นถิ่น
ตำบลเทพเสด็จ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่
Knowledge of folk medicine and the wisdom of local people
Doi Saket district Chiang Mai.

ได้รับการจัดสรรงบประมาณวิจัย ประจำปี 2558

จำนวน 60,000 บาท

หัวหน้าโครงการ นางสาวบุษบงค์ ฝั้นแจ้ง

ผู้ร่วมโครงการ -

รายงานวิจัยเสร็จสมบูรณ์

30 กันยายน 2559

ผลการศึกษาพบว่า มีพืชสมุนไพรหลายชนิดที่นิยมนำมาใช้ในรักษาโรคหรือกลุ่มอาการผิดปกติของร่างกายและแต่ละชนิดที่นำมาใช้จะมีสรรพคุณหลายอย่าง แต่จะมีชื่อเรียกของชนิดและพันธุ์พืชสมุนไพรที่แตกต่างจากท้องถิ่นอื่นๆ และยังพบว่ายังมีเพียงไม่กี่ชนิดที่นำมาใช้กับโรคหรือกลุ่มอาการที่เหมือนกัน ประชาชนมีความรู้เรื่องการใช้พืชสมุนไพรรักษาโรคอยู่ในเกณฑ์ที่ดี และสนใจในเรื่องการใช้สมุนไพร เพื่อการบำบัดรักษาอาการป่วยพื้นฐานในชีวิตประจำวันซึ่งเป็นอาการ ของโรคที่ไม่รุนแรงนักคือ กลุ่มยารักษาโรคผิวหนัง ผื่นคัน กลากเกลื้อน กลุ่มมาใช้บริการเกี่ยวกับโรคท้องอืด ท้องเฟ้อ กลุ่มยาลดไขมันในเส้นเลือด กลุ่มยาถ่ายพยาธิ ควรศึกษาร่วมในมิติทางสังคมและวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ คติความเชื่อ หลักศาสนาของชุมชน ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญการแพทย์พื้นบ้านในท้องถิ่นนั้นๆ เพื่อที่จะได้สามารถอนุรักษ์ภูมิปัญญาแพทย์พื้นบ้านนี้ไว้ต่อไป

คำสำคัญ : การแพทย์พื้นบ้าน, สมุนไพรท้องถิ่น

ABSTRACT

This survey research aims to discover folk medicine knowledge and local wisdom of local people in Doi Tepsadej sub district, Doi Saket, Chiangmai. Questionnaires were used to collect data via local people and interview questions were used to collect data through of folk medicine Kuru.

The results show that there were several herbal crop used to heal the abnormal symptom of the body. Moreover, each group of herbal type has its own qualification and has its own name to call each type of herbal which was different from other region. Local people know how to use herbal crop to heal themselves in good level, as well as the interesting in learning the uses of herb to heal in general symptom for example skin care, stomach ache, reduce fat etc. Socio-culture; life style, attitude, religious were the important factors in folk medicine.

Keywords: Organic herbs

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัย องค์ความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้านและภูมิปัญญาของคนพื้นถิ่น ตำบลเทพเสด็จ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ขอขอบคุณสำนักวิจัยและส่งเสริมวิชาการ การเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ที่ให้ทุนอุดหนุนการวิจัย ประจำปี 2558 นอกจากนี้ ผู้เขียนยังได้รับความช่วยเหลือจากการแพทย์พื้นบ้านและภูมิปัญญาของคนพื้นถิ่น ตำบลเทพเสด็จ ที่ได้ให้ความช่วยเหลือในการตอบแบบสอบถามทุกท่าน

ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการค้นคว้าหาความรู้ เพื่อการศึกษาในระดับต่างๆ เป็นประโยชน์ต่อสังคมในการอ้างอิงความรู้ เป็นประโยชน์ ต่อหน่วยงาน ตลอดจนผู้ที่สนใจศึกษาการค้นคว้า หากสิ่งใดที่งานวิจัยฉบับนี้ขาดตกบกพร่องหรือคลาดเคลื่อนไป ผู้เขียนขอน้อมรับในความผิดพลาดนั้น และขออภัยในความผิดพลาดมา ณ ที่นี้ ด้วย

ผู้วิจัย

นางสาวบุษบงก์ ผั่นแจ้ง

สารบัญเรื่อง

	หน้า
บทคัดย่อ	(3)
ABSTRACT	(4)
กิตติกรรมประกาศ	(5)
สารบัญ	(6)
สารบัญตาราง	(8)
สารบัญภาพ	(9)
บทที่ 1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย	1
วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
บทที่ 2 ทฤษฎี และกรอบแนวความคิด	4
ประวัติ และสถานการณ์การแพทย์พื้นบ้าน	6
ระบบการแพทย์พื้นบ้านและชมรมหมอยาพื้นบ้าน	8
การเป็นหมอยาพื้นบ้าน และการสืบสานภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้าน	9
การดำรงอยู่ของหมอพื้นบ้าน	10
กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย	11
การทบทวนวรรณกรรม/สารสนเทศที่เกี่ยวข้อง	11
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย และสถานที่ทำการทดลอง/เก็บข้อมูล	16
ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย	16
กลุ่มตัวอย่าง	17
การเก็บรวบรวมข้อมูล	17
การวิเคราะห์ข้อมูล	17
ขอบเขตของโครงการวิจัย	18
แผนการถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือผลการวิจัยสู่กลุ่มเป้าหมาย	18
บทที่ 4 ผลการศึกษา	19
ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้สัมภาษณ์	19
ตอนที่ 2 องค์ความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้านของคนพื้นถิ่น แบบแผน	
ขั้นตอน และวิธีการอย่างไรบ้าง	20

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

ตอนที่ 3 แบบแผนและการเปลี่ยนแปลงของกระบวนการในการใช้ภูมิ	
ปัญญาท้องถิ่นในการรักษา โรคและการดูแลสุขภาพตนเอง	
ของชาวม้งเปลี่ยนไปอย่างไรบ้างเมื่อความเจริญเข้ามาสู่ชุมชน	25
ตอนที่ 4 ปัญหาและอุปสรรคที่พบในการสัมภาษณ์แพทย์พื้นบ้าน รวม	
ไปถึงข้อเสนอแนะในด้านต่าง ๆ	27
บทที่ 5 สรุป และข้อเสนอแนะ	29
สรุปผลการวิจัย	29
การอภิปรายผล	32
ข้อเสนอแนะในการวิจัย	34
ข้อเสนอแนะในครั้งต่อไป	35
บรรณานุกรม	37
ภาคผนวก ก รูปภาพที่เข้าไปเก็บข้อมูล	39
ภาคผนวก ข รูปภาพพืชสมุนไพร	44

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามเพศ	19
2	จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามอายุ	20
3	ข้อมูลชนิดของพืชสมุนไพรที่ประชาชนในท้องถิ่นและชุมชน ของตำบล เทพเสด็จ นิยมใช้ในการรักษาโรค	22

สารบัญภาพ

ภาพที่

หน้า

1 แสดงแนวความคิดของโครงการวิจัย

11

บทที่ 1

ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

การผลิตเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน ได้รับการพัฒนามาอย่างต่อเนื่อง โดยภาครัฐได้ส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ให้แก่เกษตรกรผู้ผลิต เริ่มตั้งแต่การส่งเสริมให้ลดการใช้สารเคมี ไปจนถึงการเลิกใช้สารเคมีในการผลิต อย่างไรก็ตาม เกษตรกรที่ปลูกพืชอินทรีย์ภาคเหนือตอนบนยังมีจำนวนไม่มากนัก โดยข้อมูลของกรมพัฒนาที่ดินระบุว่า เกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนเป็นผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์กับกรมพัฒนาที่ดิน ในปี 2549-2550 มีจำนวน 169 ราย ดำเนินการในพื้นที่ 500.05 ไร่ ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ รองลงมาได้แก่ เชียงราย และน่าน นอกจากนี้ยังมีพื้นที่ที่อยู่ในระยะปรับเปลี่ยน ที่เกษตรกรใช้สารอินทรีย์ทดแทนสารเคมี/ลดการใช้สารเคมี จำนวน 3.85 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 50.4 ของพื้นที่การเกษตรทั้งหมดในภาคเหนือตอนบน ซึ่งพื้นที่ปรับเปลี่ยนส่วนใหญ่อยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ถึง 2.5 ล้านไร่ รองลงมา ได้แก่ พะเยา และเชียงราย ตามลำดับ

สินค้าเกษตรอินทรีย์ของทางภาคเหนือก็จะต้องนึกถึง กาแฟ ชา ผัก ผลไม้ ข้าว และพืชสมุนไพร ดาบดป่าเมี่ยง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เดิมดาบดป่าเมี่ยง มีจำนวน 12 หมู่บ้าน ในปี 2554 ดาบดเทพเสด็จ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ทำไร่เป็นหลักและรับจ้างในภาคเกษตรกรรม หลังฤดูเก็บเกี่ยวก็จะออกไปรับจ้างชาวพื้นเมือง หรือชาวไทยพื้นราบ ในบริเวณตัวอำเภอหรือในตัวเมืองเชียงใหม่หรือแม้แต่ต่างจังหวัด คนพื้นถิ่น มีวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ และภาษาที่เป็นของตนเอง มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย และขยันขันแข็งในการทำงาน มีการนับถือผีหรือวิญญาณบรรพบุรุษ ซึ่งเชื่อว่าจะปกป้องดูแลคุ้มครองสมาชิกทุกคนในครอบครัวให้อยู่เย็นเป็นสุข ไม่ให้เกิดการเจ็บป่วย ด้านสุขภาพ คนพื้นถิ่นใช้พิธีกรรมต่างๆ องค์ความรู้การแพทย์พื้นบ้านภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้ในการรักษาอาการ จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านในปี 2554 ดาบดเทพเสด็จ (วันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2555) พบว่ามีแม่ค้าคนพื้นถิ่น เดินทางมาจากประเทศลาวเอาของต่างๆ มาขาย รวมทั้งรากไม้ ที่เป็นยาแก้โรคกระดูกของผู้หญิง เขาควายสำหรับขจัดปัดเป่าไล่ผี และจากการสัมภาษณ์หมอพื้นบ้านพบว่าชาวบ้านยังรักษาโรคโดยใช้วิธีการแพทย์พื้นบ้านภายในชุมชน (จักรพันธ์ สุขสกุลปัญญา, 2551)

ถึงแม้จะมีหน่วยงานราชการต่างๆ เข้ามาช่วยเหลือ หรือ ตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่มีพระราชประสงค์จะแก้ไขปัญหเกี่ยวกับงานด้านการเกษตร การปลูกพืชและการทำไร่เลื่อนลอย โดยให้หาพืชเมืองหนาวมาปลูกทดแทน เพื่อทำให้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณีบางอย่างของคนพื้นถิ่นบนดอยเปลี่ยนไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการปลูกพืชผักทดแทน แต่ผู้วิจัยพบว่าการรักษาโรคแบบพื้นบ้านยังปรากฏอยู่ ผู้วิจัยมีคำถามเพิ่มเติมว่า ในการ

ผลิตการเกษตรแบบใหม่ของคนพื้นถิ่น รวมทั้งบริบทของสังคมสมัยใหม่จะมีผลต่อการใช้พืชผักสมุนไพรของคนพื้นถิ่นและการแพทย์พื้นบ้านในโครงการหลวงหนองหอยหรือไม่ อย่างไร

ตำบลเทพเสด็จ เดิมที่ยังไม่ได้แยกมาเป็นตำบล การปกครองขึ้นอยู่กับตำบลป่าเมี่ยง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เดิมตำบลป่าเมี่ยง มีจำนวน 12 หมู่บ้าน ในปี 2534 ตำบลเทพเสด็จ ได้แยกตัวมามีจำนวน 7 หมู่บ้าน ในขณะนั้น ต่อมาในปัจจุบันมีหมู่บ้านเพิ่มขึ้นอีก 1 หมู่บ้าน รวมหมู่บ้านทั้งสิ้น 8 หมู่บ้าน สาเหตุที่ตั้งชื่อตำบลว่า "ตำบลเทพเสด็จ" เพราะว่ามีพื้นที่ทั้งหมดเป็นภูเขา ตั้งอยู่ในเขตโครงการหลวง ซึ่งสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เสด็จมาเยี่ยมโครงการหลวงถึง 2 ครั้ง ทางคณะกรรมการสภาตำบลป่าเมี่ยง จึงมีมติตั้งชื่อว่า "ตำบลเทพเสด็จ" ภายหลังที่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติสภาตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 ในราชกิจจานุเบกษาแล้ว ทำให้สภาตำบลเทพเสด็จ ได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลเทพเสด็จ มีฐานะเป็นนิติบุคคลและราชการส่วนท้องถิ่น ตามกฎหมายตั้งแต่วันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2540

สภาพทั่วไปของตำบลเทพเสด็จ มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 75,625 ไร่ หรือประมาณ 12 ตารางกิโลเมตร สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นหุบเขาสลับซับซ้อน เป็นป่าดิบเขา และมีพื้นที่ที่มีความลาดชันมากกว่า 35 % มีความสูงจากระดับน้ำทะเลระหว่าง 520 - 1,950 เมตร ทั้งนี้ อาณาเขตตำบลทิศเหนือ ติดกับ ตำบลแม่เจดีย์ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ทิศใต้ ติดกับ ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอม่อนแจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง และ ทิศตะวันตกติดกับ ตำบลป่าเมี่ยง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ทั้งนี้อาชีพของประชากรตำบลเทพเสด็จ มีอาชีพหลัก ทำกาแฟอินทรีย์ ซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งในและต่างประเทศ แต่เนื่องจากผู้ประกอบการขาดศักยภาพและความรู้ทางด้านการตลาดทำให้ผู้ประกอบการไม่สามารถแข่งขันได้

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้เล็งเห็นถึงความสำคัญขององค์ความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้านและภูมิปัญญาที่คนพื้นถิ่นได้นำมาใช้ในการรักษาอาการเจ็บป่วยและการดูแลสุขภาพตนเอง ซึ่งจะทำให้คนพื้นถิ่นสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านการรักษาพยาบาลได้ระดับหนึ่ง เป็นสิ่งที่น่าสนใจมากหากองค์ความรู้ด้านการรักษาพยาบาลพื้นบ้านจะถูกกลืนหายไป หรือภูมิปัญญาพื้นบ้านของชุมชนถูกแทนที่ด้วยความรู้สมัยใหม่ จนทำให้ลูกหลานของชุมชนเสื่อมความเชื่อถือศรัทธา นั้นย่อมหมายถึงว่าชุมชนจะขาดภูมิคุ้มกัน ในที่สุดก็สูญเสียความเป็นตัวตนไปด้วย ซึ่งจะมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจสังคมตามมาเรื่อย ๆ ดังนั้นชุมชนจึงต้องการที่จะศึกษาและรื้อฟื้นความรู้ด้านการใช้สมุนไพรพื้นบ้าน รวมถึงกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านของคนพื้นถิ่นในพื้นที่ตำบลเทพเสด็จ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเป็นการรวบรวมองค์ความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้านใน

การรักษาโรคและการดูแลสุขภาพตนเองซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการอนุรักษ์ส่งเสริมและปรับปรุงยุคให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นคงอยู่และสามารถพัฒนาผสมผสานกับความรู้ทางการแพทย์แผนปัจจุบัน อันจะช่วยส่งเสริมศักยภาพในการใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้ของประชาชนในชุมชน ให้มีความสามารถในการดูแลสุขภาพตนเองบนรากฐานทางวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปได้เหมาะสม นอกจากนี้ยังเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเป็นการประหยัดค่าใช้จ่าย ซึ่งสอดคล้องกับแนวพระราชดำริที่เน้นวิธีการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เน้นให้ชุมชนใช้ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุดและสามารถจัดการกับทรัพยากรในท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ทางด้านการแพทย์คนพื้นถิ่น
2. เพื่อศึกษาแบบแผนและการเปลี่ยนแปลงของกระบวนการในการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการรักษาโรคและการดูแลสุขภาพตนเองของคนพื้นถิ่น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบถึงองค์ความรู้ทางด้านการแพทย์ของคนพื้นถิ่น
2. ได้ทราบถึงแบบแผนและการเปลี่ยนแปลงกระบวนการในการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการรักษาโรคและการดูแลสุขภาพตนเองของคนพื้นถิ่น

บทที่ 2

ทฤษฎี และกรอบแนวความคิด

การแพทย์แผนโบราณ (traditional medicine) เป็นวิธีการดูแลสุขภาพโรคโบราณตามวัฒนธรรมของกลุ่มชนต่าง ๆ การแพทย์แผนโบราณมีมาก่อนที่จะมีการนำวิทยาศาสตร์ประยุกต์ใช้ในทางสาธารณสุขในทางการแพทย์สมัยใหม่บางครั้งอาจใช้คำว่า การแพทย์แผนดั้งเดิม (Indigenous) การแพทย์นอกแบบแผน (unorthodox) การแพทย์ทางเลือก (alternative) การแพทย์พื้นบ้าน (folk) การแพทย์กลุ่มชาติพันธุ์ (ethno medicine) การแพทย์ชายขอบ (fringe) หรือการรักษาเยียวยาแบบไม่เป็นทางการ (unofficial medicine and healing)

การแพทย์แผนโบราณได้มีการปฏิบัติตามวัฒนธรรมของกลุ่มชนต่างๆ น้อยบ้างมากบ้าง ซึ่งจะมีชื่อเรียกตามวัฒนธรรมของตน เช่น การแพทย์จีน การแพทย์เอเซีย การแพทย์อัฟริกัน เป็นต้น อีกทั้งการแพทย์แผนโบราณทั่วไปมักจะนิยามความหมายของชีวิตว่าเป็นเอกภาพหรือองค์รวมของร่างกาย ความรู้สึกจิตใจและจิตวิญญาณโดยการอธิบายว่า การมีสุขภาพที่ดีนั้น เป็นการผสมกลมกลืนกันระหว่างความสุขทางร่างกาย จิตใจ สังคม ศีลธรรมและจิตวิญญาณ โดยเน้นความสำคัญด้านศีลธรรมและจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นมิติที่สำคัญที่สุด ต่อระบบการดูแลสุขภาพของมวลมนุษย

ภาพการณ์ปัจจุบันความสัมพันธ์เชิงองค์การระหว่างการบริหารทางสาธารณสุขและทางราชการ กับการแพทย์แผนโบราณ มีอยู่ 4 ลักษณะใหญ่ ลักษณะแรกเป็น การผูกขาด (Monopolistic) ในการรักษาเพราะอนุญาตให้แพทย์แผนปัจจุบัน (allopathic practitioner) แต่เพียงกลุ่มเดียวเท่านั้นมีสิทธิตามกฎหมาย ลักษณะที่สอง เป็นการยอมรับสภาพ (tolerant) เนื่องจากการแพทย์แผนปัจจุบันเองก็มีข้อจำกัดกิจกรรมทางการแพทย์และสาธารณสุขบางอย่าง ดังนั้นจึงยอมให้หมอโบราณมีอิสระในการทำงานและให้บริการในทุกๆ ด้าน ในขณะที่หมอโบราณเองก็ไม่เคยเรียกร้องให้มีการจดทะเบียนเป็นแพทย์ ลักษณะที่สามเป็นความสัมพันธ์คู่ขนาน (Parallel) ที่เกิดขึ้นเมื่อระบบการแพทย์สมัยใหม่ และการแพทย์ในระบบอื่น ๆ ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการ โดยแต่ละระบบต่างก็มีระบบ ต่างก็มีความเสมอภาคในการให้บริการผู้ป่วยโดยแยกออกจากกัน ลักษณะที่สี่ คือ ระบบผสมผสาน (integrated system) เป็นระบบการแพทย์แผนโบราณ กับการแพทย์สมัยใหม่ เข้าด้วยกัน ในระบบการศึกษาทางการแพทย์และระบบการให้บริการสุขภาพ

ปัจจุบันประมาณครึ่งหนึ่งของประชากรโลกอยู่ในประเทศที่หน่วยงานของรัฐรับ การแพทย์แผนโบราณและในหลายประเทศประชากรร้อยละ 80 ซึ่งอาศัยอยู่ในเขตชนบทได้รับ การดูแลสุขภาพจากหมอแผนโบราณและผดุงครรภ์พื้นบ้าน (Birth attendanth) กับการแพทย์ สมัยใหม่จึงมีความสำคัญมาก แม้บางประเทศผู้บริหารสาธารณสุขไม่อาจยอมรับว่ามีปัญหาอยู่ทำนอง นี้อยู่ก็ตาม

การแพทย์แผนโบราณเป็นการแพทย์ที่มีมานานจนถึงต้นศตวรรษที่ 19 ในยุคของ เรอเนสซองส์ จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงทางปรัชญาครั้งใหญ่ กล่าวคือ มีการนำปรัชญาวัตถุนิยม ทางวิทยาศาสตร์ ของสำนักเดการ์ตเข้ามาใช้ (Cartesian scientific materialism) ในทุกกิจกรรมของมนุษย์ รวมทั้งแนวคิดทฤษฎีและการปฏิบัติทางสาธารณสุขเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพแบบใหม่ ทำให้เห็น สิ่งต่าง ๆ ภายใต้อสมมติฐานที่นำไปสู่การทดลองและการให้เหตุผลที่เชื่อถือได้ทางสถิติ และสามารถคาดการณ์อนาคตได้โดยการวิจัยและรวบรวมอย่างเป็นระบบ การมองแบบใหม่นี้เป็นการ ใช้สติปัญญาและเหตุผล แต่ละเลยในเรื่องของความรู้สึกและสัญชาตญาณ (intuition)

วิธีการวัตถุนิยมทางวิทยาศาสตร์ จะแยกย่อยปรากฏการณ์ที่ซับซ้อนออกมาเป็น ส่วนๆ แล้ววิเคราะห์แต่ละส่วนโดยไม่เกี่ยวข้องกัน การวินิจฉัยด้วยวิธีการเช่นนี้จะมองหา สมมติฐานเพียงอย่างเดียวเช่นในทางเภสัชศาสตร์ จะค้นหาตัวยาออกฤทธิ์ที่สามารถแยกออกมาได้ ว่าประกอบด้วยอะไร ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างแพทย์กับผู้ป่วยก็จะใช้วิธีการรักษาที่มี ประสิทธิภาพตามอาการ ระหว่างความรู้ทางการแพทย์กับโรค โดยไม่สนใจในตัวผู้ป่วยว่ามีวิถี ชีวิตที่มีความซับซ้อนอย่างไร

การประยุกต์วิธีการทางวิทยาศาสตร์มาใช้ในทางการแพทย์และสาธารณสุข นำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขภาวะเงื่อนไขต่างๆ ซึ่งเป็นปัจจัยทางวัตถุ เช่น การติดเชื้อ การได้รับพิษ การบาดเจ็บ การโภชนาการอนามัยส่วนบุคคล และอนามัยสิ่งแวดล้อม มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อ สาเหตุของการเกิดโรคในทางการแพทย์สภาวะเสื่อมทางร่างกายและจิตใจอาจไม่ได้รับความสนใจ มากนัก ทั้งๆ ที่ปัจจัยทางพฤติกรรม อารมณ์ความรู้สึก หรือจิตวิญญาณมีบทบาทสำคัญ แต่เป็น การยากที่จะพิสูจน์ให้ชัดเจนว่าวิธีการทางวิทยาศาสตร์สามารถนำมาใช้ปรับสภาพเสื่อมเหล่านี้ได้ และทุกวันนี้ก็มีผู้ป่วยด้วยโรคที่เกิดจากความผิดปกติทางจิตมากจนกลายเป็นโรคธรรมดาโรคหนึ่ง ขณะนี้ปรัชญาและการให้บริการทางการแพทย์และสาธารณสุขสมัยใหม่เอง ก็ยังคงประสบกับ ปัญหาเพราะจากข้อเท็จจริงพบว่า ประเทศที่ร่ำรวยเท่านั้นที่สามารถให้บริการทางการแพทย์ สมัยใหม่แก่ประชาชนได้อย่างทั่วถึง แต่ในราคาที่แพงประชาชนผู้ยากไร้ขาดซึ่งสิทธิที่จะเข้าถึง บริการดังกล่าว กระทั่งประชาชนต้องแสวงหาทางเลือกใหม่ที่ถูกว่า

ในขณะที่ทางราชการต่างก็ให้การสนับสนุน และให้ความสำคัญกับการประยุกต์วิทยาศาสตร์มาใช้เพื่อความผาสุกของประชาชนและสังคม ทำให้ประชาชนมองไม่เห็นข้อจำกัดของการแพทย์สมัยใหม่แต่ปัจจุบันในสังคมที่มีประสบการณ์กับการแพทย์สมัยใหม่มายาวนาน กลับหันมาตื่นตัวให้ความสนใจกับสุขภาพในด้านของอารมณ์ความรู้สึก จิตวิญญาณ ซึ่งอาจดูเหมือนว่าเป็นเรื่องขาดการใช้เหตุผล โดยการแสวงหาระบบการรักษาพยาบาลแบบแผนโบราณหรือพยายามนำระบบพื้นบ้านของประเทศอื่นเข้ามาใช้ในบางประเทศได้มีการนำวิธีการทางวิทยาศาสตร์เข้ามาจากต่างประเทศ แต่วิธีการดังกล่าวก็มีข้อจำกัดและเผยแพร่เฉพาะการเรียนรู้การบริหารจัดการในระดับสูงเท่านั้น ปัจจุบันหลายๆ ประเทศยอมรับว่าการวิจัยมีความสำคัญ แต่ที่ผ่านมาเป็นการวิจัยเพื่อสร้างชื่อเสียงแก่นักวิจัยมากกว่าที่จะนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการแก้ไขปัญหของท้องถิ่น จะเห็นได้ว่างานวิจัยที่อุทิศเพื่อระบบการแพทย์และสาธารณสุขพื้นบ้านมีน้อยมาก แม้แต่ในประเทศที่ประชาชนส่วนใหญ่พึ่งพาบริการทางการแพทย์แผนโบราณ งานวิจัยก็ยังขาดแคลน อย่างไรก็ตามประเทศที่รับเอาวิธีการทางวิทยาศาสตร์เข้ามาในสมัยที่เป็นอาณานิคม เมื่อได้รับอิสรภาพแล้วได้มีการฟื้นฟูการปฏิบัติและความเชื่อในการดูแลสุขภาพแบบแผนโบราณขึ้นใหม่ สถานการณ์เช่นนี้ อาจอธิบายได้ว่าส่วนหนึ่ง เป็นการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตน และอีกส่วนหนึ่งเป็นการประเมินผลประสิทธิภาพของระบบการแพทย์แผนโบราณ

ประวัติ และสถานการณ์การแพทย์พื้นบ้าน

แหล่งอารยธรรมที่มีการมาตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่เป็นชุมชน มาอย่างยาวนานมาก ก่อนยุคประวัติศาสตร์ มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ประเพณีวัฒนธรรม มีเอกลักษณ์เป็นของตนเองตามวิถีชีวิตและระบบนิเวศน์ การดูแลสุขภาพของชุมชน มีมาตั้งแต่ก่อนสมัยกรุงสุโขทัย จากการศึกษาวิจัยของแพทย์หญิงเพ็ญภา ททรัพย์เจริญและคณะ ศึกษาเรื่องความพึงพอใจในกฎหมายพระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542 (2546) จากจารึกของอาณาจักรขอมโคจารึกไว้ประมาณ พ.ศ. 1725-1729 (พระเจ้าชัยวรมันที่ 7) ได้ทรงสร้างสถานพยาบาลเรียกว่า อโรคยาศาลา ขึ้นจำนวน 102 แห่ง ทางบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย และกำหนดผู้มีหน้าที่รักษาพยาบาลไว้ชัดเจน ได้แก่ แพทย์ (หมอ) พยาบาล เกษัช ผู้จัดสถิติ ผู้ปรุงอาหารและยาร 92 คน และมีพิธีกรรมบวงสรวงพระไภสัชยคุรุไวฑูรย์ประภาตามความเชื่อของทางศาสนาพุทธลัทธิมหายาน ปัจจุบันมี อโรคยาศาลาที่ยังเหลือประสาทที่สมบูรณ์ที่สุด มีหลักฐานในการใช้สมุนไพรมากกว่า 30 ชนิด และยังคงใช้อยู่ทุกวันนี้และไม่มีหลักฐานว่ามีหมอแขก หมอจีน มารักษาหรือสอนคนไทย แม้แต่ฝรั่งยังสรุปว่าน่าจะเป็นชนพื้นเมือง คือหมอ

พื้นบ้านรวมตัวกันทำงานในโรงพยาบาล มีการแบ่งหน้าที่กันชัดเจน จากจารึกของโรงพยาบาลได้กล่าวถึงชื่อพืช และผลิตผลของพืชอีกหลายชนิด ซึ่งอาจใช้ในการรักษา

การสืบทอดองค์ความรู้ทางการแพทย์พื้นบ้านได้มีการสืบทอดต่อๆ กันมาหลายชั่วอายุคน และมีการประยุกต์อายุรเวทแบบอินเดียที่เป็นศาสตร์โบราณอายุนับพันปี ที่ใช้วิธีปรับสมดุลของร่างกาย และความเชื่อด้านพุทธศาสนาผสมผสานกัน ซึ่งถือว่าเป็นรากฐานของการแพทย์แผนไทยมาตั้งแต่นั้นมา โดยมีปรมาจารย์คือหมอชิวโกมารักจ๊ และยังได้นำความเชื่อด้านไสยศาสตร์มาใช้ควบคู่กันและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ส่วนทางการแพทย์แผนไทยได้นำความรู้ทางอายุรกรรมมาใช้ควบคู่กับไสยศาสตร์ แต่ขาดการแพทย์ศัลยกรรม การแพทย์แผนไทยจึงไม่มีความรู้เรื่องการผ่าตัด ต่อมาในสมัยอยุธยาประเทศไทยได้ทำการค้ากับประเทศจีน ก็ได้รับการเรียนรู้จากตำรายาจีน รับมาเฉพาะเรื่องยามาประยุกต์เข้ากับการแพทย์แผนไทย ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ สมัยรัชการที่ 1 ได้โปรดให้มีการจารึกตำรายาและถุยัดด้นไว้ตามศาลาที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม สมัยรัชการที่ 2 ได้โปรดให้หมอหลวงมีการรวบรวมตำราเรียกว่า “ตำราพระโอสถ” สมัยรัชการที่ 5 เป็นการฟื้นฟูส่งเสริมการแพทย์แผนไทยมีการส่งนายาชำระตรวจสอบตำรายาให้ถูกต้อง แล้วจัดเก็บไว้ที่หอสมุดหลวง ต่อมาจัดพิมพ์เป็นตำราการแพทย์ศาสตร์สังเคราะห์ ฉบับหลวง 1-2 และได้ทรงโปรดให้มีการเรียนการสอน ฝึกหัดวิชาแพทย์แผนโบราณในสำนักกรมแพทย์พระราชวังบวร ซึ่งถือว่าเป็นโรงเรียนแพทย์แห่งแรกของไทย ต่อมาวัฒนธรรมการแพทย์ตะวันตกเข้ามา ได้แต่งตั้งเป็นโรงเรียนแพทยากร ในโรงพยาบาลศิริราช เป็นการเรียนการสอนการแพทย์แผนปัจจุบันและการแพทย์แผนไทยควบคู่กันไป ในปี พ.ศ. 2542 นั้นเองโดยมีหลักสูตร 3 ปี และที่โรงพยาบาลศิริราชก็ได้ทำการรักษาผู้ป่วยด้วยวิธีทั้งการแพทย์แผนไทย และการแพทย์แผนโบราณควบคู่กันไป จนมาถึงปี พ.ศ. 2447 โรงพยาบาลศิริราชได้เปลี่ยนจากการแพทย์แผนไทยมาเป็นแพทย์แบบตะวันตก รวมทั้งรัฐบาลได้ขยายสถานพยาบาลแบบตะวันตกไปในสถานที่ต่างๆ และได้ออกกฎหมายพระราชบัญญัติการประกอบโรคศิลป์ปี พ.ศ. 2479 จนเกิดการจับกุมหมอพื้นบ้านที่ไม่มีใบอนุญาตเกิดขึ้น ทำการยึดตำรายาของหมอพื้นบ้านจำนวนมาก และบางส่วนหมอพื้นบ้านเองกลัวการจับกุม จึงทำการเผาทำลายตำรายาทิ้ง หรือเลิกทำการรักษาไปเลย เป็นเหตุให้ชุมชนชนบทที่เคยพึ่งพาตนเองในด้านสุขภาพ ใกล้ชิดกับแหล่งทรัพยากรด้านสมุนไพรที่สะดวกหาง่าย ต้องหันมาพึ่งยาฝรั่งแทน ทำให้การสืบทอดสืบสานและความนิยมของคนรุ่นใหม่มีน้อยลง ไม่ให้ความสนใจกับการแพทย์พื้นบ้าน หมอพื้นบ้านถูกละเลย

การแพทย์พื้นบ้านถึงจะถูกละเลย แต่ถึงอย่างไรการแพทย์แบบตะวันตกก็มีข้อจำกัดในการเยียวยารักษา โรคเรื้อรังโรคที่ร้ายแรงหรือโรคสมัยใหม่เช่นโรคเอดส์ โรคมะเร็ง โรคเบาหวาน เป็นโรคที่ไม่สามารถรักษาให้หายได้โดยเด็ดขาด และทำให้เกิดการสิ้นเปลืองมาก

จึงมีกลุ่มคนเล็กได้เกิดการเรียนรู้พัฒนาต่อยอด สร้างความรู้ใหม่ ประยุกต์องค์ความรู้ จาก การแพทย์แผนไทยมาร่วมกับอายุรเวท และพุทธศาสนาผสมผสานกัน เพื่อนำมารักษาสุขภาพ ให้กับสังคมไทย เช่น การแพทย์ทางเลือก ชีวจิต นวดแผนไทย สปา ยาสมุนไพร ผักปลอด สารพิษ สิทธิด้านสุขภาพ กลุ่มครองผู้บริโภครู้ ตั่งเป็นชมรม เครือข่ายหมอพื้นบ้าน เครือข่ายหมอเมือง สมาคมด้านสุขภาพต่างๆ รวมทั้งร่วมผลักดันนโยบายที่เกี่ยวกับการปฏิรูปสุขภาพมาปี พ.ศ. 2545 ได้ตั้งกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกขึ้นทำให้กระแสสังคมเรื่องการแพทย์ นอกกระแสหลักตื่นตัวมากขึ้น แต่ยังคงกระจุกตัวอยู่ในบางส่วนบางกลุ่มคนเท่านั้นและรัฐบาลเอง ก็ไม่ให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง

ระบบการแพทย์พื้นบ้านและชมรมหมอพื้นบ้าน

ระบบการดูแลสุขภาพทางการแพทย์แบบดั้งเดิมมาช้านาน มีองค์ความรู้ที่มีความเฉพาะตัว มีภาษา และวิธีการใช้ ที่มีความแตกต่างจากการแพทย์แผนไทยในภาคอื่นๆ และ สมุนไพรที่ได้มักหาได้จากป่าเต็งรัง ยังพบว่าสมุนไพรอีกหลายชนิดยังไม่มีในตำรายาพื้นบ้านภาคอื่นๆ ด้วย การแพทย์พื้นบ้านมีความเชื่อเรื่องของสาเหตุการเกิดโรค 2 สาเหตุ คือ สาเหตุที่เกิดจากกรรมสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติกระทำให้ป่วยคือโรคกรรม และสาเหตุที่เกิดจากขาดความสมดุล ทางร่างกาย โรคร่างกายบกพร่อง ดังนั้นการเฝ้าระวังรักษาจึงมีสองลักษณะควบคู่กันไป คือการใช้ ยาสมุนไพร การบีบนวด การเข้าเฝือก ประกอบกับการใช้มนต์คาถา แบบผสมผสานตามความเหมาะสม เป็นการบำบัดรักษาทั้งทางจิต และทางร่างกาย

การแพทย์พื้นบ้านในชนบท หมอพื้นบ้านถึงจะลดจำนวนลงหรือถูกละเลยจาก สังคมและรัฐ แต่บางพื้นที่บางชุมชนที่ห่างไกลก็ยังคงมีความจำเป็นต่อสุขภาพของชุมชนอยู่ ยังมี หมอพื้นบ้านจำนวนหนึ่ง ที่ยังคงรักษาสุขภาพให้กับชุมชนชนบทห่างไกลออกไป จะรักษาตาม ความถนัดของตนเองเฉพาะโรค บางรายมีการปรับตัวประยุกต์องค์ความรู้สมัยใหม่มาใช้ในการ รักษา เช่นใช้วิทยาศาสตร์ควบคู่ กับการรักษาแบบการแพทย์แผนไทย และยังคงคิดค้นต่อยอด ประยุกต์องค์ความรู้ดั้งเดิมของตนเอง มาทำการบำบัดรักษาโรคสมัยใหม่จนอาการดีขึ้นเป็นที่น่า พึงพอใจอีกด้วย เช่น โรคมะเร็ง โรคเอดส์ โรคเบาหวาน โรคอัมพฤกษ์ อัมพาต และการดูแลผู้หญิง ตั้งครรภ์ ระหว่างคลอด และหลังคลอดรวมทั้งโรคเด็ก เป็นต้น จนเป็นที่ยอมรับของชุมชน หน่วยงานรัฐในบางพื้นที่อย่างไม่เป็นทางการ และหมอพื้นบ้านยังได้มีการรวมตัวกันตั้งเป็นชมรม หมอพื้นบ้าน แล้วยังร่วมประสานกับเครือข่ายหมอพื้นบ้านในภาคส่วนอื่นด้วย เพื่อเป็นการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และร่วมกันคิดค้นสร้างความรู้ใหม่ทางการแพทย์พื้นบ้านต่อไป

การเป็นหมอพื้นบ้าน และการสืบสานภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้าน

แรงจูงใจพื้นฐานของการเป็นหมอพื้นบ้านนั้นส่วนใหญ่ ได้รับการบ่มเพาะถูกสอน ให้ความรู้มาตั้งแต่เด็กจากบรรพบุรุษที่เป็นญาติพี่น้องเป็นหมอพื้นบ้านอยู่แล้ว หรือเคยได้รับการรักษาแบบหมอพื้นบ้านมาตั้งแต่เด็ก จึงทำให้เกิดความสนใจอยากเรียนจนได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษเช่นการเรียนรู้จากการติดสอยห้อยตามพ่อ บางคนสนใจอยากเรียนจริงจังเพราะเกิดความเลื่อมใสในวิธีการรักษา หรือวิถีปฏิบัติของหมอพื้นบ้านนำเคารพนับถือเป็นคนที่ยึดสละช่วยเหลือผู้อื่นจึงอยากเรียน หรือบางรายมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาดลบันดาลให้รักษาผู้ป่วย แล้วเมื่อตนเองหรือญาติพี่น้องป่วยไข้ก็ทำการทดลองรักษาเองเช่นการนวดหรือยาผีบอก เป็นต้น หรือบางครั้งก็อยากลองวิชาจนสามารถรักษาตนเองและผู้ป่วยให้ดีขึ้นได้กระบวนการเรียนรู้ของหมอพื้นบ้านนั้นเป็นระบบที่เรียนตัวต่อตัว ผ่านประสบการณ์จริง ระหว่างครูกับศิษย์ หรือระหว่างคนในตระกูล ข้อสำคัญการเลือกศิษย์ครูจะเป็นผู้เลือกเองว่าสมควรที่จะถ่ายทอดความรู้ให้หรือไม่ ต้องศึกษาจิตใจ ลักษณะนิสัย สติปัญญา การเสียสละของลูกศิษย์ก่อน โดยการศึกษาสังเกตการประพฤติปฏิบัติตัวของลูกศิษย์อย่าใกล้ชิด เช่นลูกศิษย์จะอาสามาช่วยเหลือครูในด้านต่างๆ เช่นช่วยครูดำนา ช่วยครูเลี้ยงวัวเลี้ยงควาย แล้วครูจะศึกษาคุณสมบัติว่าเหมาะสมต่อการถ่ายทอดวิชาความรู้ด้านการแพทย์แผนพื้นบ้านหรือไม่ ถ้าคุณสมบัติไม่เหมาะสม เช่น เป็นนักเลง ไม่มีคุณธรรม ไม่มีเมตตา ก็จะไม่ถ่ายทอดให้เพราะกลัวจะนำวิชาความรู้ไปใช้ในทางที่ไม่ดี ทำให้เสื่อมเสียได้

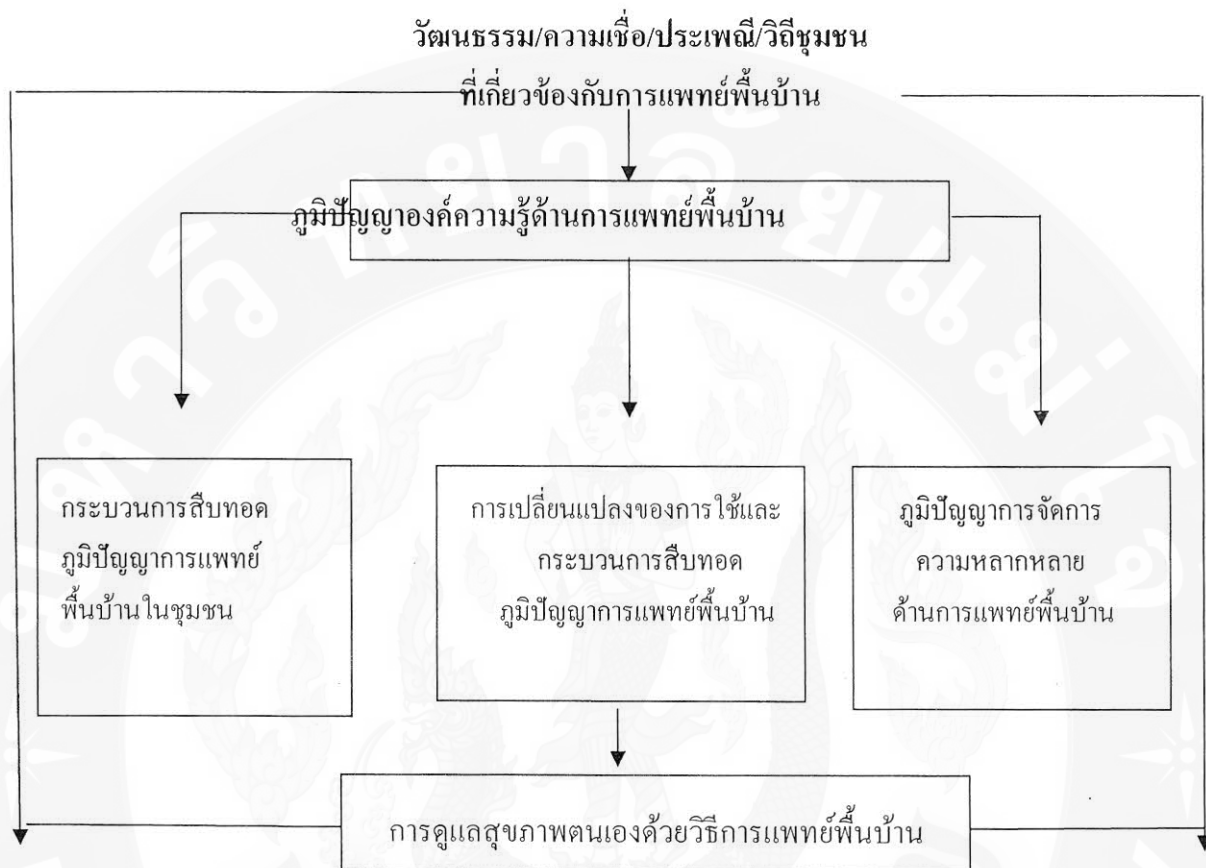
การถ่ายทอดวิชาหมอพื้นบ้านส่วนใหญ่คนที่จะมาสืบทอดมักจะเป็นผู้ชาย วิชาบางวิชาเกี่ยวข้องกับมนต์คาถาหรือไสยศาสตร์ครูบางท่านจะไม่รับศิษย์ที่เป็นผู้หญิง แม้แต่ลูกสาวก็ไม่ถ่ายทอดให้เลย เพราะมีความเชื่อว่าผู้หญิงจะทำให้วิชาเสื่อมและทำให้รักษาผู้ป่วยไม่หาย คุณสมบัติของลูกศิษย์ต้องเป็นคนดี มีศีลธรรม มีเมตตา เสียสละ ชอบช่วยเหลือผู้อื่น มีความอดทน ใจรักต่อการรักษาผู้ป่วย บวชเรียนมาแล้ว มีสติปัญญาดี มีไหวพริบ มีความเฉลียวฉลาด มีความจำเริญต้องท่องจำตำราหรือคาถา เป็นคนช่างสังเกต ชอบซักถามเป็นต้น เมื่อครูทำการรับลูกศิษย์แล้วจะต้องทำการยกขันห้าให้ว่าฝากตัวเป็นศิษย์ การเรียนการสอนจะต้องใช้เวลานาน วิธีการเรียนการสอนจะใช้วิธีเรียนผ่านประสบการณ์ และบอกเล่า โดยพาไปดูต้นไม้สมุนไพร ให้สังเกต สี ใบ ลำต้น ราก บอกวิธีเก็บยา บอกสรรพคุณยา วิธีใช้ยา วิธีเก็บรักษา ฝึกเก็บยาเอง วิธีดูอาการผู้ป่วย วิธีการวินิจฉัยและวิธีการรักษา ผู้เรียนต้องคอยสังเกตเอาเอง ผู้เรียนต้องขวนขวาย เรียนจากตำราที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ หรือตำราหลวงที่ครูแนะนำให้ ต่อมาให้ผู้เรียนท่องคาถาเสริม เพราะคาถาจะช่วยเสริมกำลังใจให้ผู้ป่วยหายเร็วได้ ส่วนสาเหตุของโรคที่เกิดขึ้นด้วยสาเหตุสองประการคือ โรคที่เกิดจากการกระทำของเจ้ากรรมนายเวร หรือผีทำ และโรคที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติ ผู้เรียนต้องฝึกการวินิจฉัย ว่าผู้ป่วยป่วยด้วยสาเหตุอะไรแล้วทำการเลือกรูปแบบการรักษาให้ถูกกับโรค

ในกระบวนการสอนนั้นครูจะคอยสอนเรื่องจรรยาบรรณของหมอ ข้อห้ามของหมอและ ข้อ ขะลำของผู้ป่วย จะแตกต่างกันออกไปตามความเชื่อและความรู้ของครู เช่น ห้ามปฏิเสธผู้ป่วยเมื่อผู้ป่วยมารักษาไม่ว่าจะรวยหรือจน ถ้ารักษาได้ให้รักษาโดยทันที ไม่เรียนเก็บเงินค่าครูค่าคาถากับผู้ป่วยเกินจำนวนที่ครูกำหนดไว้ เพราะจะทำให้วิชาเสื่อมและไม่สามารถรักษาผู้ป่วยให้หายได้อีกต่อไป ให้พูดความจริงไม่อ้ออวดว่าตนเองวิเศษ พูดเกินความเป็นจริง หมอห้ามกินมั่งสัง อย่าง ให้ถือ สัตว์ ขื่อ ไม่รูดราวตากผ้า และต้นกล้วย ไม่กินของบ้านคนตายเป็นต้น มิฉะนั้นแล้วจะทำให้วิชาเสื่อมรักษาผู้ป่วยไม่หายเป็นต้น ครูสามารถมีศิษย์ได้หลายคน และเมื่อลูกศิษย์เรียนจบแล้วสามารถไปเรียนเพิ่มเติมจากครูท่านอื่นๆ ได้ตามความถนัดและความสนใจของผู้เรียน

การดำรงอยู่ของหมอพื้นบ้าน

ในด้านการถูกยอมรับสถานภาพของหมอพื้นบ้านในชนบทในปัจจุบันนั้น ยังคงเป็นหมอพื้นบ้านที่อยู่ห่างไกล ชุมชนชนบทให้การยอมรับในบทบาทหน้าที่ หมอพื้นบ้านเป็นอย่างดีเนื่องจากสะดวก ราคาถูก อยู่ใกล้บ้าน ไม่ต้องเสียค่ารถเดินทางไปโรงพยาบาลที่ไกลๆ และหมอพื้นบ้านเองก็เป็นคนในชุมชนที่มีความรู้ความสามารถ มีความคุ้นเคยกับคนในชุมชน หมอพื้นบ้านที่ได้รับการยอมรับเกิดจากประสบการณ์ความสามารถของหมอ ที่สามารถรักษาผู้ป่วยให้มีอาการดีขึ้นอย่างเป็นที่น่าพอใจ รวมทั้งสามารถรักษาโรคที่ยากเกินขีดความสามารถของการแพทย์แผนปัจจุบัน จนอาการของผู้ป่วยดีขึ้น เช่น โรคมะเร็ง โรคเอดส์ โรคเบาหวาน โรคอัมพฤกษ์ อัมพาต และการดูแลผู้หญิงตั้งครรภ์ ระหว่างคลอด และหลังคลอดรวมทั้งโรคเด็ก เป็นต้น ทำให้หมอพื้นบ้านมีชื่อเสียง แล้วมีการบอกต่อๆ กันไป มีคนเชิญให้ไปรักษามากขึ้น บางรายมาจากต่างอำเภอ ต่างจังหวัด ทำให้หมอได้เกิดความภาคภูมิใจที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่นให้อาการดีขึ้น ส่วนภาครัฐเองยังไม่ให้การยอมรับเท่าที่ควร ยกเว้นหมอพื้นบ้านที่มีใบประกอบโรคศิลป์เท่านั้น ถึงแม้ว่าจะมีการส่งเสริมการแพทย์แผนไทยในโรงพยาบาลก็ตาม แต่ก็ยังไม่จริงจังกเท่าที่ควร

กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

การทบทวนวรรณกรรม/สารสนเทศที่เกี่ยวข้อง

เพ็ญภา ทรัพย์เจริญ. (2551). การศึกษาองค์ความรู้การนวดพื้นบ้านในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย หมอพื้นบ้านอีสานมีวิถีชีวิตอยู่บนพื้นฐานการช่วยเหลือแก้ไขปัญหาความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นกับตนเอง ญาติพี่น้อง และเพื่อนบ้านโดยใช้สมุนไพรในการรักษาโรค ผู้ป่วยที่เป็นหมอพื้นบ้านมีวัฒนธรรมการเรียนรู้ และแรงจูงใจอย่างไรในการเข้ามาเป็นหมอยาพื้นบ้านที่ไม่แตกต่างๆซึ่งสามารถจัดแบบแผนวัฒนธรรมการเรียนรู้ของหมอพื้นบ้านดังนี้ 1) เรียนรู้จากการติดสอยก้อยตามพ่อ 2) เรียนรู้จากแรงบันดาลใจเมื่อคนในครอบครัวเจ็บป่วย 3) เรียนรู้เพราะเห็นผลจากการรักษาของหมอพื้นบ้าน 4) เรียนรู้จากครูหมอหรือสถาบันการสอนแพทย์แผนไทยหรือหน่วยงานราชการต่างๆ 5) เรียนรู้จากครูหมอ/แหล่งความรู้หลายแหล่งประกอบกัน ส่วนวัฒนธรรมสืบทอดความรู้ของหมอพื้นบ้าน มีรูปแบบการถ่ายทอดความรู้ของหมอพื้นบ้านแบบ

ง่าย ๆ ถ่ายทอดโดยตรงจากครูสู่ศิษย์ สืบเนื่องมาจากรูปแบบของการเก็บองค์ความรู้ของหมอพื้นบ้านที่มีลักษณะแตกต่างกัน จึงส่งผลให้วิธีการถ่ายทอดความรู้ของหมอพื้นบ้าน มีลักษณะแตกต่างกัน ดังนั้นบริบทของการถ่ายทอดความรู้ โดยการรับมอบตัวเป็นศิษย์ ซึ่งหมอพื้นบ้านที่เป็นครูอาจใช้พิธีกรรม หรือใช้แนวทางการได้รับการถ่ายทอดแบบเดียวกับที่ตนได้รับถ่ายทอดมา หมอพื้นบ้านกลุ่มนี้จะมีรูปแบบการเก็บองค์ความรู้ไว้ในรูปความทรงจำ ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัยการแพทย์พื้นบ้านอีสานและหมอพื้นบ้านอีสาน ประการแรก ในแง่การศึกษาเกี่ยวกับหมอพื้นบ้าน ขอให้มีการสังคายนาองค์ความรู้ทางการแพทย์พื้นบ้านอีสาน ประการที่สอง คือ ควรมีการศึกษาพืชพันธุ์สมุนไพรของท้องถิ่นเพราะมีความแตกต่างจากสมุนไพรของภาคกลาง ทั้งการเรียกชื่อ และลักษณะของต้นเพื่อเป็นพื้นฐานความรู้ด้านสมุนไพรท้องถิ่นที่ควรมีในระบบการสอบ เพื่อขึ้นทะเบียนเป็นผู้ประกอบการโรคศิลปะสาขาการแพทย์แผนไทย ให้ระบบสอบมีความสอดคล้องกับการใช้ความรู้ การเรียนรู้ที่ผูกพันกับสมุนไพรท้องถิ่นด้วยประการสุดท้าย ควรทำการศึกษาบทบาทหมอพื้นบ้านกับการพึ่งพาตนเองของชุมชน การดำรงอยู่ของหมอพื้นบ้านเป็นผลดีต่อเศรษฐกิจชุมชน และประเทศชาติอย่างไร เพื่อหาแนวทางส่งเสริมสุขภาพชุมชนโดยชุมชนเพื่อชุมชน

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์และคณะ ศึกษาเรื่องภูมิปัญญาไท สุขภาพวิถีไท ผลการศึกษาห้าประเด็นหลัก การประชุมวิชาการประจำปีการแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้านไทย และการแพทย์ทางเลือก (2551): เป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ของการพัฒนา ควรมุ่งไปที่การสร้างระบบการแพทย์พหุลักษณะ ที่เสริมประสานกันเพื่อสุขภาพของมหาชน โดยทั้งนี้ต้องพัฒนาเติบโตขึ้นอย่างเป็นอิสระพื้นฐาน แห่งญาณวิทยาของการแพทย์แต่ละระบบ ซึ่งไปพ้นจากรอบจารีตความรู้วิทยาศาสตร์แบบเก่า และการครอบงำของวิธีคิดแบบวัตถุนิยมรวมทั้งกระแสบริโภคนิยมที่ลดทอนมิติทางภูมิปัญญาของการแพทย์พหุลักษณะเหล่านี้ลงเหลือเพียงรูปของสินค้าและบริการที่สามารถผลิต และบริโภคในระบบตลาดเท่านั้น โดยตกอยู่ในมือของนายทุนใหญ่ ที่มีศักยภาพและการลงทุน บริหารจัดการ พัฒนาระบบการผลิตในได้มาตรฐาน ตามเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนด เพื่อเป็นหลักประกันในพัฒนาการแพทย์นอกกระแสหลัก ให้มีทิศทางและวิธีการปฏิบัติที่เหมาะสม จึงต้องวางเป้าหมายของการสร้างองค์ความรู้ทั้ง 4 ด้าน คือ (1) การสร้างกรอบแนวคิดและวิธีวิทยา เพื่อการวิจัยและประเมินความรู้ (2) การสร้างแม่แบบของระบบงานต่างๆที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ (3) ทำให้เกิดความเข้าใจและเกิดการเรียนรู้ระหว่างกันของระบบการแพทย์ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการสร้างประสานซึ่งกันและกัน (4) การพัฒนามาตรการเชิงนโยบายทั้งเชิงรุกและเชิงรับที่ทันต่อสถานการณ์

การสร้างและการจัดการความรู้ทั้ง 4 ดังกล่าว จำเป็นต้องมียุทธศาสตร์ภูมิปัญญา สุขภาพวิถีไท ที่ชัดเจน 5 ยุทธศาสตร์ คือ ยุทธศาสตร์ที่ 1 สร้างกลไกการจัดการความรู้ด้วยจัดตั้ง สถาบันสุขภาพวิถีไทดำเนินการกิจ 3 ด้าน คือ การสร้างความรู้ สร้างคน สร้างชุมชนวิชาการที่เข้มแข็ง ยุทธศาสตร์ที่ 2 สร้างร่นนโยบายประกาศ “วาระแห่งชาติการวิจัยภูมิปัญญาสุขภาพวิถีไท” ยุทธศาสตร์ที่ 3 สร้างชุมชนวิชาการทุกพื้นที่ให้ร่วมกันทำงานเป็นชุมชนแนวปฏิบัติ ยุทธศาสตร์ที่ 4 สร้างแผนภูมิปัญญาสุขภาพไทยในชุมชน ยุทธศาสตร์ที่ 5 สร้างกลไกประมวลความรู้วิทยาศาสตร์ กระบวนทัศน์ใหม่ ด้วยการจัดตั้ง “วิทยาศาสตร์วิวัฒน์” ภายใต้การปฏิบัติการของ “ขณะเมธีวิจัย” ด้านวิทยาศาสตร์กระบวนทัศน์ใหม่

ดารณี อ่อนชมจันทร์. (2551). *สถานการณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพและการแพทย์พื้นบ้านไทย*. หมอพื้นบ้านส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย สาเหตุการเข้าสู่การเป็นหมอพื้นบ้านมากกว่าครึ่ง เพราะมีญาติเป็นหมอพื้นบ้าน รองลงมาเป็นผู้สนใจอยากเรียน โดยหมอพื้นบ้านทั้งหมดตัวเองสามารถเป็นหมอพื้นบ้านได้ หลังจากได้ทำการรักษาผู้ป่วยจนหายแล้วหรือดีขึ้น ทัศนคติของหมอพื้นบ้าน ในกลุ่มหมอยาสมุนไพร มีแนวโน้มของผู้มารับการบริการน้อยลง ส่วนกลุ่มหมอทั้งหมดมีผู้มารับการบริการเพิ่มขึ้น แสดงถึงความนิยมการนวดมากกว่าการใช้บริการยาต้มหรือยาฝน ส่วนบทบาทในการเผยแพร่ การแพทย์พื้นบ้านส่วนใหญ่ มีการรับศิษย์เพื่อถ่ายทอดวิชา (ร้อยละ 86.70) ปัญหาหมอพื้นบ้านที่สำคัญคือการไม่ได้รับความรู้เพิ่มเติม ความต้องการของหมอพื้นบ้านทั้งหมด อยากให้ราชการจัดอบรมหมอพื้นบ้านอีก เพื่อจะได้มีโอกาสพบปะแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างหมอพื้นบ้าน ข้อเสนอแนะควรมีการอบรมความรู้ให้แก่คนรุ่นใหม่ มีการวิจัยอย่างจริงจัง และมีเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ประชาชนเลือกใช้บริการอย่างมั่นใจ

ธีระชัย บุญมาธรรม. (2550). *การสร้างสุขภาพด้วยภูมิปัญญาอีสาน* ปัญหาที่ประสบในการพัฒนาการแพทย์พื้นบ้านอีสาน สรุปได้ 5 ประการด้วยกันคือ (1) ศรัทธาของประชาชนที่อยู่เขตเมืองและเขตชนเมือง ที่มีต่อการแพทย์พื้นบ้านลดน้อยลง แม้ว่าศรัทธาของคนในชนบทยังมีอยู่ แต่มีการแทรกแซงโดยสื่อต่างๆ ทำให้การใช้บริการลดลง (2) ระบบการศึกษาที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการทำงานของแพทย์พื้นบ้าน ในระบบการศึกษาคาดการณ์ให้มีระบบพึ่งพาตนเอง หรือให้มีการเชื่อมต่อองค์ความรู้เดิมที่มีการปลูกพืชเป็นยาสามัญประจำบ้าน การปฐมพยาบาลเบื้องต้นใช้ระบบแนวคิดทางตะวันตก (3) พฤติกรรมของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของสื่อการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญมี 3 ระดับคือ การเปลี่ยนแปลงของระบบครอบครัว การเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพของชุมชน การเปลี่ยนแปลงด้านชีวภาพของชุมชน (4) การให้บริการของภาครัฐและกฎหมายเป็นอุปสรรคที่สำคัญในการพัฒนาองค์ความรู้ของหมอยาพื้นบ้าน คำร่ายที่ถูกบันทึกไว้ในหนังสือถูกส่วนใหญ่ถูกทำลายไปพร้อมกับชีวิตของหมอยา เนื่องจากภาครัฐมี

กฎหมายห้ามการรักษาโดยใช้สมุนไพร การขาดความต่อเนื่องจากประเด็นดังกล่าวทำให้คนรุ่นหลังไม่เห็นความสำคัญของหนังสือผูก จึงขายให้กับคนต่างชาติไปเป็นจำนวนมาก ในระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมา แม้ว่าระบบการแพทย์พื้นบ้านจะถูกฟื้นฟูและได้รับการยอมรับจากชุมชนอยู่บ้าง แต่ก็ยังมีอุปสรรคด้านกฎหมายบางประการที่ทำให้การพัฒนาองค์ความรู้ด้านนี้เป็นไปอย่างผิวเผิน และไม่มีความต่อเนื่อง (5) แหล่งทรัพยากรถูกทำลาย ป่าสาธารณจำนวนมากถูกทำลายเนื่องการเพิ่มจำนวนประชากร และการส่งเสริมให้มีการปลูกปอ อ้อย และมันสำปะหลัง ทำให้ป่าวัฒนธรรมซึ่งเป็นแหล่งของสมุนไพร ถูกทำลายไปด้วยประกอบระบบการศึกษา ไม่ได้สอนเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ ที่อยู่ใกล้ตัวทั้งครูและนักเรียนขาดความรู้เกี่ยวกับพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน ปัจจัยที่ส่งผลให้การให้บริการจากหมอพื้นบ้านยังคงอยู่ ได้แก่ ระยะทางจากหมู่บ้านมายังสถานอนามัยหรือโรงพยาบาลไกลมาก หมอพื้นบ้านจึงเป็นทางเลือกที่สำคัญ สภาวะทางเศรษฐกิจประชาชนบางกลุ่มมีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดี จะเลือกใช้บริการจากหมอพื้นบ้านก่อน การปรับตัวของหมอพื้นบ้านเอง เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมที่เปลี่ยนไป ความล้มเหลวของการรักษาแบบแยกส่วนตามแผนการรักษาแบบตะวันตกทำให้ผู้ใช้บริการส่วนหนึ่งยังคงพึ่งพาหมอพื้นบ้าน และมีบางส่วนที่การวินิจฉัยของแพทย์แผนปัจจุบันลงความเห็นว่าไม่มีทางรักษาแล้ว คนไข้เหล่านี้จะถูกนำไปหาหมอพื้นบ้าน ซึ่งเป็นทางเลือกสุดท้าย

กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. (2552). *คู่มือการดูแลสุขภาพด้วยการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก*. หมอพื้นบ้านหมายถึง ผู้ชำนาญเฉพาะเรื่อง ซึ่งเกี่ยวกับการรักษาโรค ทางร่างกาย และจิตใจในท้องถิ่นชนบท ได้แก่ หมอยา สมุนไพร อาจมีคาถาอาคมด้วย มีข้อชะล่า หรือข้อห้ามเป็นจรรยาบรรณโดยเฉพาะคนป่วยที่ได้รับการรักษาทางสมุนไพร เมื่อได้รับการเสกเป่าคาถาอาคมก็มีกำลังใจดีขึ้น เป็นที่ยอมรับในวงการแพทย์แผนปัจจุบันว่ากำลังใจของผู้ป่วยมีผลต่อการหายใจอีกทั้งการใช้คาถาอาคมประกอบกับยาสมุนไพรรักษาคอนป่วยเป็นการเพิ่มกำลังใจคนป่วย และหรือคาถาอาคมของหมอ มีผลกระทบต่อการรักษาคอนป่วย

ในสมัยพุทธกาล องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็เคยใช้คาถาหรือบทสวดมนต์ชื่อว่า โพชฌงค์ปริตร พระพุทธเจ้าใช้สวดครั้งแรกให้พระกัสสปะ ซึ่งเป็นสาวกของพระพุทธองค์ ให้หายอาพาธ ที่ถ้ำบิณฑล ครั้งที่สองพระโมคคัลลานะซึ่งเป็นอัครสาวกของพระพุทธเจ้า อาพาธที่เขาคิชฌกูฏ พระพุทธเจ้าก็ทรงแสดงสูตรโพชฌงค์ปริตร พระโมคคัลลานะก็หายอาพาธ ครั้งที่สามพระพุทธองค์ทรงประจวรเอง ณ เวฬุวันมหาวิหาร ได้ให้พระอนุตตะสวคบท โพชฌงค์ปริตร ให้พระองศ์สดับพระองค์ก็หายประจวร

การใช้คาถาสวดให้หายป่วยในครั้งพุทธกาล หรือสมัยใดก็ตาม ลำพังเพียงเสียงของคาถาบันดาลให้หายป่วยคงไม่ใช่ แต่ต้องประกอบด้วยการแผ่กระแสจิตตามข้อความแห่งมนต์

เข้าไปยังผู้ป่วย ผู้ที่สามารถมีกระแสจิตเพ่งให้คนหายได้ก็ต้องมีอภิญญาสูงซึ่งต้องมีศีลภาวนา และอภิญญาอยู่ในระดับสูงด้วย ดังนั้นหมอพื้นบ้านจึงมีข้อห้ามที่ทุกคนต้องมีคือการรักษาศีล 5 เพื่อประกอบในการใช้คาถาอาคมของตน

กิ่งแก้ว เกษโกวิทย์ และคณะ. (2555). *หมอพื้นบ้านและการดูแลสุขภาพตนเองของชาวอีสาน: กรณีศึกษา*. ต่อการเตรียมความพร้อมเป็นนายทะเบียนจังหวัด ของเจ้าหน้าที่สาธารณสุข (2546) พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยจึงได้ถือกำเนิดขึ้นจาก กระทรวงสาธารณสุข โดยสถาบันการแพทย์แผนไทยอย่างเป็นทางการเมื่อพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมีพระราชองค์การโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า “โดยที่เป็นการสมควรให้มีกฎหมายว่าด้วยการ คุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์ อันได้แก่สมุนไพรประเภทยา สัตว์ จุลชีพ แร่ธาตุ ตำหรับยา หมอพื้นบ้าน และประชาชนทั่วไป และเพื่อเป็นการสร้าง “รู้” ปกป้องภูมิปัญญาไทยและความหลากหลายทางชีวภาพของไทย โดยเฉพาะเทียนภูมิปัญญาไทย 3 เล่มได้แก่ ปาและสมุนไพร องค์ความรู้หมอพื้นบ้านที่กำลังดับสูญ และเกิดคำถามว่าคนรุ่นปัจจุบันจะสามารถรู้และเข้าใจคุ้มครอง เทียนภูมิปัญญาเหล่านี้ได้อย่างไร” จึงทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542 ในวันที่ 19 พฤศจิกายน 2542 โดยคำแนะนำและยินยอมของรัฐสภาจำนวน 7 หมวด 82 มาตรา

ข้อสำคัญของภูมิปัญญาแพทย์ไทย ทั้งสมุนไพร สูตรยา ยังไม่ได้รับการคุ้มครองโดยสมบูรณ์ตามมาตรการต่างๆ ของพระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์ไทย พ.ศ. 2542 เนื่องจากประชาชนยังไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชบัญญัติ อย่างทั่วถึง แม้แต่เจ้าหน้าที่สาธารณสุขในหน่วยงานของรัฐ ก็ยังมีจุดอ่อนเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจต่อพระราชบัญญัติฯ เช่นกัน

จากการจารึกของอาณาจักรขอมได้จารึกไว้ประมาณ พ.ศ. 1725-1729 (พระเจ้าชัยวรมันที่ 7) ได้ทรงสร้างสถานพยาบาลเรียกว่า อโรคยาศาลา ขึ้นจำนวน 102 แห่ง ทางบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย และกำหนดผู้มีหน้าที่รักษาพยาบาลไว้ชัดเจนได้แก่ แพทย์, (หมอ), พยาบาล, เภสัช, ผู้จดสถิติ ผู้ปรุงอาหารและยารวม 92 คน และมีพิธีกรรมบวงสรวงพระไภสัชยคุรุไวฑูรย์ประภา ตามความเชื่อของศาสนาพุทธลัทธิมหายาน ปัจจุบันมี อโรคยาศาลาที่ยังเหลือปราสาทที่สมบูรณ์ที่สุดคือ กู่บ้านเขว้า จ.มหาสารคาม มีหลักฐานในการใช้สมุนไพรถึงมากกว่า 30 ชนิด และยังคงใช้อยู่ทุกวันนี้ และไม่มีหลักฐานว่ามีหมอแขก หมอจีน มารักษาหรือสอนคนไทยแม้ฝรั่งยังสรุปว่าน่าจะเป็นชนพื้นเมืองคือ หมอพื้นบ้านรวมตัวกันทำงานในโรงพยาบาล มีการแบ่งหน้าที่กันชัดเจน จากจารึกของโรงพยาบาลได้กล่าวถึงชื่อพืช และผลิตผลของพืชอีกหลายชนิด ซึ่งอาจใช้ในการรักษา

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย และสถานที่ทำการทดลอง/เก็บข้อมูล

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

1. ขั้นเตรียมการ

- 1.1 ทบทวนวรรณกรรมและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการแพทย์พื้นบ้าน
- 1.2 จัดทำแบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานของชุมชนและข้อมูลด้านการแพทย์
พื้นฐานของชุมชน
- 1.3 พัฒนาเครื่องมือในการทำวิจัย เตรียมความพร้อมทีมวิจัยและแกนนำชุมชน

2. ขั้นดำเนินการ

- 2.1 จัดเวทีชุมชนเพื่อระดมความคิดจากกรอบวิจัย
- 2.2 สัมภาษณ์กลุ่มชาวบ้านในชุมชนบ้านหนองหอยเพื่อทราบข้อมูลในการรับ
การรักษาโรคเมื่อเจ็บป่วย
- 2.3 สัมภาษณ์ผู้ที่เป็นแพทย์พื้นบ้านคนพื้นถิ่นเพื่อทราบแนวทางและวิธีการ
รักษาโรคให้แก่ชาวบ้านในพื้นที่ตำบลเทพเสด็จ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่
- 2.4 จัดเวทีสนทนากลุ่ม (Group Discussion) ระหว่างนักวิจัยและกลุ่มชาวบ้าน
หลังจากได้ข้อมูลเพื่อถ่วงถ่วงข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์

3. ประเมินผลและเขียนรายงานการวิจัย

- 3.1 นำข้อมูลที่ได้จากการดำเนินงานทั้งหมดมาเรียบเรียง วิเคราะห์
- 3.2 ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้จากการศึกษาร่วมกับกลุ่มแกนนำ
ชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิและที่ปรึกษา
- 3.4 จัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

4. นำเสนอผลการวิจัยต่อชุมชน

- 4.1 จัดเวทีชุมชนเพื่อนำเสนอผลการวิจัยให้ชุมชนได้รับทราบร่วมกัน
- 4.2 ตีพิมพ์รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์เพื่อนำเสนอแก่สาธารณชน

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มแรก จะมุ่งไปที่ตัวแทนของ แต่ละหมู่บ้าน ซึ่งแต่ละครัวเรือนจะทำการเลือก กลุ่มผู้นำเอง กลุ่มผู้นำ (กลุ่มละ 10-12 คน) ของ แต่ละหมู่บ้าน ทั้ง 8 หมู่บ้าน ซึ่งทั้ง 8 หมู่บ้าน มี รายละเอียด ดังนี้

- หมู่ที่ 1 บ้านปางบง จำนวน 74 ครัวเรือน
- หมู่ที่ 2 บ้านน้ำโค้ง จำนวน 103 ครัวเรือน
- หมู่ที่ 3 บ้านป่าป่าน จำนวน 77 ครัวเรือน
- หมู่ที่ 4 บ้านแม่ตอน จำนวน 101 ครัวเรือน
- หมู่ที่ 5 บ้านพงษ์ทอง จำนวน 72 ครัวเรือน
- หมู่ที่ 6 บ้านดง จำนวน 83 ครัวเรือน
- หมู่ที่ 7 บ้านปางไฮ จำนวน 140 ครัวเรือน
- หมู่ที่ 8 บ้านกำแพงหิน จำนวน 73 ครัวเรือน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย จะเป็น แบบสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และ
แบบสอบถาม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ข้อมูลทุติยภูมิ ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการค้นคว้า จากงานวิจัยชุมชนและ สิ่งพิมพ์ ได้แก่ องค์กรภาครัฐและเอกชน ชุมชน และบทความต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และจาก อินเทอร์เน็ต
2. ข้อมูลปฐมภูมิ เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ได้กำหนดไว้โดยใช้แบบสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และแบบสอบถามที่คณะผู้วิจัยสร้างขึ้นที่ดึงมาจากทฤษฎี

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิ ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา เป็นการบรรยาย ประกอบการวิเคราะห์ และนำเสนอในลักษณะของตารางและแผนภาพ

2. การวิเคราะห์ข้อมูลปฐมภูมิ นำแบบสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม ร่วมกับการสังเกต มาถอดความและสังเคราะห์ในเชิงพรรณนา รวมถึงแบบสอบถามและนำมาประเมินผ่านเครื่องมือวิเคราะห์สถิติเชิงสังคมศาสตร์

ขอบเขตของโครงการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษานี้มุ่งศึกษาถึงการแพทย์พื้นบ้านของคนพื้นถิ่น บทบาท ตลอดจนรูปแบบและการเปลี่ยนแปลงของคนพื้นถิ่นในพื้นที่ตำบลเทพเสด็จ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

2. ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาในครั้งนี้คือ กลุ่มประชากรคนพื้นถิ่นในเขตรับผิดชอบของคนพื้นถิ่นในพื้นที่ตำบลเทพเสด็จ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

3. ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษานี้ครอบคลุมเขตพื้นที่ของคนพื้นถิ่นในพื้นที่ตำบลเทพเสด็จ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

แผนการถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือผลการวิจัยสู่กลุ่มเป้าหมาย

มีการถ่ายทอดผลงานวิจัยให้แก่ชุมชน องค์การภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปใช้ในการให้ความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้านและภูมิปัญญาของคนพื้นถิ่นโดยชุมชน ได้อย่างเหมาะสมกับประชาชนกลุ่มเป้าหมาย

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาองค์ความรู้ทางการแพทย์ของคนพื้นถิ่น และเพื่อศึกษาแบบแผนและการเปลี่ยนแปลงของกระบวนการในการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการรักษาโรคและการดูแลสุขภาพตนเองของคนพื้นถิ่น โดยการสัมภาษณ์ข้อมูลจากผู้เข้ามาใช้บริการจากแพทย์พื้นบ้าน ตัวอย่าง จำนวน 10 คน

ผลการวิจัยได้แบ่งการนำเสนอเป็นส่วน ๆ ทั้งหมด 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 องค์ความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้านของคนพื้นถิ่น แบบแผน ขั้นตอน และวิธีการอย่างไรบ้าง

ตอนที่ 3 แบบแผนและการเปลี่ยนแปลงของกระบวนการในการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการรักษาโรค และการดูแลสุขภาพตนเองของคนพื้นถิ่น มีการเปลี่ยนไปอย่างไรบ้างเมื่อความเจริญเข้ามาสู่ชุมชน

ตอนที่ 4 ปัญหาและอุปสรรคที่พบในการสัมภาษณ์แพทย์พื้นบ้านของคนพื้นถิ่น รวมไปถึงข้อเสนอแนะในด้านต่าง ๆ

ผลการศึกษา

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้สัมภาษณ์

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามเพศ

เพศ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
- ชาย	6	60.00
- หญิง	4	40.00
รวม	10	100.00

จากการศึกษาด้านเพศของผู้ให้ข้อมูล พบว่า มีเพศชายเข้ามาใช้บริการแพทย์พื้นบ้าน จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 60.00 และเพศหญิง จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 40.00

ตารางที่ 2 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามอายุ

อายุ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
- ต่ำกว่า 25 ปี	1	10.00
- 25 – 30 ปี	2	20.00
- 31 – 35 ปี	3	30.00
- 35 ปีขึ้นไป	4	40.00
รวม	10	100.00

จากการศึกษา ด้านอายุของผู้ให้ข้อมูล พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ที่เข้ามาใช้บริการมีอายุ 35 ปีขึ้นไป จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 40.00 มีอายุระหว่าง 31 – 35 ปี จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 30.00 มีอายุ 25 – 30 จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 20.00 ต่ำกว่า 25 ปี และมีอายุช่วงปี มีจำนวนเท่ากัน คือ 1 คน คิดเป็นร้อยละ 10.00 ตามลำดับ

ตอนที่ 2 องค์ความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้านของคนพื้นถิ่น แบบแผน ขั้นตอน และวิธีการอย่างไรบ้าง

องค์ความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้านของคนพื้นถิ่น แบบแผน ขั้นตอนและวิธีการ
อย่างไรบ้าง

จากการสัมภาษณ์องค์ความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้านของคนพื้นถิ่น ของนายณรงค์ เคาใจ (สัมภาษณ์ วันที่ 20 เมษายน 2559) พบว่าการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางการแพทย์ เกี่ยวกับสมุนไพรจากบิดามารดา จนปี 2529 ได้ไปอบรมหลักสูตร คันทวีและเรียนรู้แพทย์พื้นบ้านเพิ่มเติมจากจังหวัดเชียงใหม่ และมาเป็นแพทย์พื้นบ้านในตำบลเทพเสด็จ

นายณรงค์ เคาใจ กล่าวว่าก่อนที่จะเริ่มต้นในการรักษาอาการของคนป่วยนั้น คนป่วยหรือญาติของคนป่วยจะเข้ามาปรึกษา และต้องมาทำพิธีตั้งขันที่บ้านของพ่อหมอเพื่อเป็นคำครุ ซึ่งเป็นเงินไม่มากนัก เพราะว่าเป็นหมอชาวบ้าน ส่วนใหญ่ชาวบ้านที่มารับการรักษามักจะเป็นอาการโรคทั่วไป เช่น ปวดท้อง ปวดหัว เป็นไข้หวัด โรคซึมเศร้า และเกิดอุบัติเหตุ เป็นต้น

นายณรงค์ เคาใจ ถือว่าเป็นผู้มีความรู้ในด้านการใช้ตัวยาพืชสมุนไพรอย่างแท้จริง สามารถนำสมุนไพรในท้องถิ่นมาใช้ในการรักษาโรค เช่น แผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก นายณรงค์ เคาใจ จะเข้าไปในป่าเพื่อหาตัวยาที่จำเป็นมาเพื่อเก็บรักษา แล้วนำสมุนไพรที่เก็บได้ไปตากแห้งในชุมชน จนระยะหลังอุทยานได้เข้มงวดในการเข้าไปเก็บของป่าในพื้นที่อุทยาน นายณรงค์ เคาใจ

จึงเริ่มรวมกลุ่มสมาชิกชมรมสมุนไพร จำนวน 10 คน ประกอบด้วยผู้สูงอายุ เยาวชน อสม. ร่วมกันทำสวนสมุนไพรไว้ในหมู่บ้านเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ร่วมกันซึ่งเป็นที่สนใจของสมาชิกและผู้ ที่สนใจ และเป็นแหล่งยาสมุนไพรไว้ใช้ในชุมชนอีกทั้งให้สมาชิกในชมรมนำความรู้สมุนไพร ไปดูแลสุขภาพของคนในครอบครัวเพื่อนำไปรักษาพยาบาลเบื้องต้น

นอกจากนั้น นายณรงค์ เคาใจ จะเป็นแบบอย่างของชุมชนที่นำภูมิปัญญา การแพทย์แผนไทย เพื่อให้ชุมชนได้พึ่งตนเองในการดูแลสุขภาพของคนในครอบครัว ชมรมสมุนไพรพื้นบ้านที่คนในชุมชนร่วมกันจัดตั้งขึ้นนับเป็นกระบวนการการเรียนรู้ด้านการแพทย์แผนไทยรวมกันในทุกชุมชนเพื่อสืบทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สืบทอดอย่างยั่งยืนระหว่างคนรุ่นหนุ่มไปสู่คนรุ่นวัยกลางคน กิจกรรมดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นการมีส่วนร่วมของสมาชิกหรือแม้แต่กระทั่งเด็กๆ ก่อมีส่วนร่วมในการช่วยกันดูแลสวนสมุนไพรของชุมชน

ความคาดหวังของนายณรงค์ เคาใจ ต่องานการแพทย์แผนไทยคือ การถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับลูกหลาน เพื่อสืบทอดความรู้ไม่ให้สูญหายไป สวนสมุนไพรเป็นแหล่งความรู้แก่คนในชุมชน มีการแปรรูปสมุนไพรให้ทันสมัยขึ้น โดยการบดแล้วใส่แคปซูลเพื่อให้ทานง่ายขึ้น ชมรมสมุนไพรอยู่คู่กับหมู่บ้าน และทำให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนเพื่อช่วยเหลือชาวบ้านด้านการรักษาเบื้องต้นด้วยสมุนไพร ทำให้ลดรายจ่าย ในการใช้ยาแผนปัจจุบัน และควรมีใบอนุญาตที่ถูกต้องตามกฎหมาย

แม้ว่านายณรงค์ เคาใจ สมาชิกชมรมสมุนไพรและชาวบ้าน จะมีอุปสรรคในการพูดภาษาไทยที่จะถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับสมุนไพรชาวบ้านของนายณรงค์ เคาใจ ที่ทำการแพทย์แผนไทยในชุมชน แต่เมื่อได้ลงพื้นที่พูดคุยฟังคำอธิบาย ดูตัวอย่างสมุนไพรที่เตรียมมาสาธิต และนำมาจากสวนสมุนไพร

ดังนั้นองค์ความรู้ทางด้านการแพทย์จากบรรพบุรุษจะเป็นความลับจะมีการถ่ายทอดให้เฉพาะคนที่เป็นเครือญาติเท่านั้น จึงน่าเสียดายที่องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจตกหล่นหายไปเพราะขาดผู้รับการสืบทอดอย่างต่อเนื่อง หรือเก็บบันทึกเป็นหลักฐาน

ข้อมูลชนิดของพืชสมุนไพรที่ประชาชนในท้องถิ่นและชุมชน

จากการรวบรวมข้อมูลชนิดของพืชสมุนไพรที่ประชาชนในท้องถิ่นและชุมชนของอำเภอเทพเสด็จ นิยมใช้รักษาโรค โดยการแบ่งกลุ่มอาการและโรคต่างๆ ได้เป็น 5 กลุ่มคือ 1.) กลุ่มยารักษาโรคผิวหนัง ผื่นคัน กลากเกลื้อน 2.) กลุ่มมาใช้บริการเกี่ยวกับโรคท้องอืด ท้องเฟ้อ 3.) กลุ่มยาลดไขมันในเส้นเลือด 4.) กลุ่มยาถ่าย 5.) กลุ่มยาถ่ายพยาธิซึ่งพบว่า โรคหรืออาการเฉพาะใน กลุ่มอาการและโรคประชาชนมักใช้สมุนไพรบำบัดรักษาทั้งชนิดใดชนิดหนึ่งที่เฉพาะเจาะจงและผสมผสานสมุนไพรหลายชนิด ตั้งแต่หนึ่งชนิดขึ้นไป ดังรายละเอียดในตารางที่ 3

ตาราง 3 ข้อมูลชนิดของพืชสมุนไพรที่ประชาชนในท้องถิ่นและชุมชน ของอำเภอเทพเสด็จ นิยมใช้รักษาโรคต่างๆ

อาการของโรค	สมุนไพรที่ใช้
ผิวหนัง ผื่นคัน กลากเกลื้อน	กุ่มบก
	ข่า
	ขมิ้นชัน
	ทองพันชั่ง
	นางแย้ม
	ใบระบาศ
	เป็ด้าน้อย
	เหงือกปลาหมอ
	พิลังกาสา
	มะยม
	อศศิทวาร
ท้องอืด ท้องเฟ้อ	กานพลู
	กุ่มน้ำ
	ดีปลี
	เทพชาโร
	พริกไทย
	ไพล

อาการของโรค	สมุนไพรที่ใช้
	มะรุม
	เร่ว
	ว่านน้ำ
	โหระพา
ไขมันในเลือด	กระเจี๊ยบแดง
กลุ่มยาถ่าย	คูน
	จำปา
	หุ้มน้ำเต้า
	บานเย็นดอกขาว
	มะขามแขก
	แมงลัก
	สมอไทย
กลุ่มยาถ่ายพยาธิ	ทับทิม
	มะขาม
	มะเฟือง
	เล็บมีอนาง

ความคิดเห็นเกี่ยวกับแพทย์พื้นบ้าน

แพทย์พื้นบ้านใช้หลักของการรักษาแบบการแพทย์พื้นบ้านโบราณ โดยใช้การเทียบเคียงกับโรคและอาการที่เคยรักษา และบางรายจะใช้หลักแนวคิดการแพทย์แผนไทยว่าด้วยเรื่องธาตุ การวินิจฉัยธาตุ สาเหตุของโรค นอกจากนี้มีพฤติกรรมการกิน การอยู่ที่ไม่เหมาะสม ทำให้ร่างกายเกิดภาวะไม่สมดุล โดยมีขั้นตอนการวินิจฉัยโดยใช้วิธีการซักประวัติ ร่วมกับการสังเกต และตรวจอาการตามร่างกายประกอบกันกับการวินิจฉัยโรค การแพทย์พื้นบ้านมีการสั่งสมความรู้และหลักการสั่งสมความรู้และหลักการรักษาโรค การดูแลผู้ป่วยสัมพันธ์กับระบบภูมิคุ้มกันชุมชน วัฒนธรรม และความเชื่อเรื่องการเจ็บป่วยว่าเป็นเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ เป็นโรคกรรม โรคผีทำ วิธีการรักษาโรคส่วนใหญ่จะใช้พิธีกรรมเข้าเกี่ยวข้อง อีกด้านหนึ่งก็มีความเชื่อเรื่องการรักษาความบกพร่องของร่างกาย มาจากพฤติกรรมการกิน การเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อม ที่ใช้การแพทย์เชิงประจักษ์ทำการรักษาโรค โดยการใช้สมุนไพร ทั้งสองสาเหตุ ทำให้เห็นถึงผล และรูปแบบการรักษาความเจ็บป่วยของหมอพื้นบ้านที่แตกต่างกัน

ขั้นตอนการรักษาโรคของหมอพื้นบ้านมีหลักการเกี่ยวกับการขับถอนพิษในร่างกาย เมื่อกินยาสมุนไพรเข้าไปก็จะทำให้ขับถ่าย อีกทั้งเข้าไปบำรุงร่างกายภายใน ลำดับต่อมาจะจัดยาบำรุงร่างกายตามอาการเพื่อรักษาสุขภาพ และขั้นสุดท้ายเมื่อรับประทานยาเข้าไปทำให้ร่างกายภายในเกิดความสมดุลร่างกายไม่บกพร่องก็เป็นตัวสมานภายใน อีกทั้งทำลายฆ่าพยาธิหรือโรคในร่างกายของผู้ป่วย การรักษาโรคหมอพื้นบ้านจะทำความเข้าใจกับการแนะนำ สาธิต ให้ญาติหรือผู้ป่วยสามารถบริหารยา บริหารร่างกายโดยการถ่ายภาพบำบัด สิ่งสำคัญคือการถือข้อปฏิบัติด้านรับประทานอาหารหรือข้อเข้านอกจากฟื้นฟูร่างกาย จิตใจผู้ป่วย ก็จะมีการฟื้นฟูทางด้านจิตวิญญาณคือความเชื่อของผู้ป่วยกับการรักษาด้วยสมุนไพร พิธีกรรม ของหมอพื้นบ้าน จะพบจากการตั้งขัน 5 หรือการขอขมาหมอตำแย และการจ่ายค่าครู ค่ายาให้กับหมอพื้นบ้านเพื่อเป็นการตอบแทน

การติดตามการรักษาผู้ป่วยของหมอพื้นบ้าน เมื่อหมอพื้นบ้านตัดสินใจรับการรักษาให้ผู้ป่วยและญาติ หมอพื้นบ้านก็จะทำการติดตามและรักษาผู้ป่วยอย่างต่อเนื่อง ในเรื่องการปฏิบัติตัวในการกินยา การกินอาหาร การทำกายภาพบำบัด หมอจะติดตามและดูแลอาการอย่างใกล้ชิด บางครั้งก็จะจัดยา และเดินทางไปเยี่ยมผู้ป่วยและญาติ ถ้าอยู่ไกลข้ามจังหวัดก็จะไปนอนค้างคืนเพื่อทำการทดลองสาธิตให้ญาติและผู้ป่วยเห็น จะได้ทำการช่วยเหลือผู้ป่วยในการฟื้นฟูร่างกาย และจิตใจให้หายเป็นปกติได้เร็วขึ้น

ความคิดเห็นเกี่ยวกับแพทย์แผนปัจจุบัน

แพทย์แผนปัจจุบัน จะเป็นการนำเทคโนโลยีซึ่งจะมีการตรวจหาโรคทุกประเภททุกอย่างด้วยเทคโนโลยี และมีการรักษาด้วยยาที่ผลิตจากทางด้านเทคโนโลยีที่สำเร็จรูปปรับปรนทานได้เลย เช่น ยาเม็ด ยาน้ำ เป็นต้น

จุดเด่นการแพทย์แผนปัจจุบันกับการรักษาโรคหอบหืด

- ยาที่ใช้ในการรักษาเป็นทีนิยมและให้การยอมรับอย่างแพร่หลายในผู้ป่วยและทางการแพทย์ เช่น
 - ยาสเตียรอยด์ เป็นยาที่ด้านการอักเสบ ซึ่งมีประสิทธิภาพสูง
 - ยาขยายหลอดลม ช่วยขยายหรือคลายกล้ามเนื้อรอบๆ หลอดลม
- ที่หืดเกร็งตัว
- ผู้ป่วยสามารถทำกิจกรรมต่างๆ ได้ตามปกติ หรือเกือบปกติ รวมทั้งการออกกำลังกาย
- อาการเรื้อรังที่น่าเบื่อหน่าย สำหรับผู้ป่วยสิ้นสลายไป เช่น อาการไอ หายใจขัด
- แน่นหน้าอก
- ป้องกันการกำเริบของโรคได้ดี
- มีระยะเวลาในการรักษาที่แน่นอน ทำให้ผู้ป่วยมีความมั่นใจที่จะได้รับการรักษาอย่างมีประสิทธิภาพ

ตอนที่ 3 แบบแผนและการเปลี่ยนแปลงของกระบวนการในการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการรักษาโรคและการดูแลสุขภาพตนเองของชาวม้งเปลี่ยนไปอย่างไรบ้างเมื่อความเจริญเข้ามาสู่ชุมชน

จากการดำเนินกิจกรรมร่วมกับหมอพื้นบ้าน ทำให้หมอพื้นบ้านในอำเภอเทพเสด็จ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ยากมีการรวมกลุ่มกันและได้มีแนวคิดที่จะร่วมกันดำเนินงานในรูปแบบของชมรมหมอพื้นบ้านในอำเภอดอยสะเก็ดขึ้น การก่อเกิดชมรมหมอพื้นบ้านอำเภอดอยสะเก็ดนั้น ดังนั้นหมอพื้นบ้านบ้านเทพเสด็จ อยากนำแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของหมอพื้นบ้านในการรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับการวินิจฉัยโรคแบบพื้นบ้านมาพูดคุยกัน และร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ แต่เนื่องจากการประสานงานและการคัดเลือกตัวหมอพื้นบ้านยังไม่ชัดเจนจึงมีผู้เข้าร่วมการประชุมน้อยกว่าที่คาดไว้ เมื่อมีการจัดประชุมบ่อยครั้งขึ้น ซึ่งแรงผลักดันของการดำเนินโครงการบ่อยครั้งขึ้น ทำให้ผู้เข้าร่วมประชุมเข้าใจมากยิ่งขึ้น จึงมีผู้เข้าร่วมประชุม

เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ การจัดการประชุมในพื้นที่ครั้งหลังๆ ได้มีการเสนอให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมด
พื้นบ้าน และกลุ่มเครือข่ายมาร่วมประชุมให้ครบตามเป้าหมาย แต่อย่างไรก็ตามแนวคิดเกี่ยวกับการ
การรวมกลุ่มในรูปแบบของชมรมยังไม่เกิดขึ้น จนกระทั่งมีนักวิจัยมาจากที่ต่างๆ ได้ให้ความรู้และ
แนะนำให้กับชาวบ้าน ดังนั้นหมอพื้นบ้าน จึงมีความคิดว่า “เราต้องมีชมรมหมอพื้นบ้านของเรา
เพื่อที่เราจะได้รวมตัวกันเพื่อให้หมอชาวบ้านเป็นที่ยอมรับ และควรมีการคัดเลือกคณะกรรมการ
ชมรมหมอพื้นบ้านอำเภอเทพเสด็จ ขึ้น โดยมีแนวคิดในการดำรงชีวิตแบบกลับสู่ธรรมชาติ ซึ่งเป็น
วิธีการดูแลสุขภาพที่ดีที่สุด ตลอดจนทั้งรวมความรู้ในการบำบัดโรคด้วยธรรมชาติ เพื่อการบำบัดและ
ดูแลสุขภาพด้วยตนเองที่สมบูรณ์แบบ ทั้งความสุขทางกายและทางใจ

จุดเด่นของ สมุนไพรไทยคือ มีความปลอดภัย ไม่มีผลข้างเคียงหากใช้อย่างถูกต้อง
ตามคำแนะนำและจะมีประสิทธิภาพสูงเพราะเกิดจากการสั่งสมองค์ความรู้ของภูมิปัญญาไทยมาแต่
โบราณ และเป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ชิดกับวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของไทย ทำให้เราพึ่งตนเองได้เมื่อ
เจ็บป่วยและปัจจุบัน ยาสมุนไพรไทยหลายชนิดก็ได้รับรองให้อยู่ในบัญชียาหลักแห่งชาติด้วย

การแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก จึงไม่คู่ขนาดกับการแพทย์ปัจจุบัน

ด้วยรากฐานที่มาของระบบองค์ความรู้ของการแพทย์พื้นบ้าน การแพทย์แผนไทย
และการแพทย์ทางเลือก มีรากฐานที่มาจากด้านวัฒนธรรม สังคม ความเชื่อ ระบบความรู้ที่นิยม
ความจริงแตกต่างกัน มีวิธีการเข้าถึงความรู้ต่างกัน วิธีการจากระบบความรู้หนึ่งอาจไม่สามารถ
พิสูจน์ความรู้จากระบบความรู้อื่นได้ ดังนั้นรูปแบบการให้บริการและระบบงานจึงแตกต่างไปจาก
ระบบบริการสุขภาพกระแสหลัก การประเมินประสิทธิภาพและเกณฑ์มาตรฐานซึ่งจำเป็นต้องมี
ลักษณะเฉพาะของแต่ละระบบการแพทย์ยังไม่ได้ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร การสนับสนุนจากสถาบัน
ต่าง ๆ โดยเฉพาะสถาบันวิชาการ และสถาบันทางการแพทย์ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยและพัฒนา
นักวิชาการ นักวิจัยมีเป็นจำนวนน้อยที่ให้ความสนใจในการศึกษาพัฒนาการแพทย์พื้นบ้านและ
การแพทย์แผนไทย ซึ่งต่างจากประเทศจีนที่มีการศึกษาและพัฒนาศาสตร์องค์ความรู้และ
เทคโนโลยีจนได้รับการยอมรับและคู่ขนานกับการแพทย์แผนปัจจุบันทั้งในและต่างประเทศ

ในขณะที่ระบบสุขภาพพัฒนาไปสู่ระบบหลักประกันสุขภาพตามนโยบายและ
โครงการให้บริการสวัสดิการรักษายาบาลแก่ผู้ป่วยอย่างทั่วถึงทั้งด้านสวัสดิการข้าราชการ การ
ประกันสังคม การประกันสุขภาพยังไม่มียุทธศาสตร์รองรับการให้บริการด้านการแพทย์พื้นบ้าน
การแพทย์แผนไทย และการแพทย์ทางเลือกให้มีบทบาทในการให้บริการดังกล่าว

การสนับสนุนให้เกิดการใช้การแพทย์พื้นบ้าน การแพทย์แผนไทย การแพทย์ทางเลือก ให้เกิดการใช้อย่างไม่บรรลุผลเท่าที่ควร ดังจะเห็นได้จากสถานการณ์ด้านการบริการการแพทย์แผนไทยในระบบบริการสาธารณสุขของรัฐ พบว่าปี พ.ศ. 2552 ร้อยละ 94.97 ของโรงพยาบาลศูนย์ โรงพยาบาลทั่วไป (96 แห่ง) ร้อยละ 90.51 ของโรงพยาบาลชุมชน (719 แห่ง) และร้อยละ 88.08 ของสถานีนอนำมี มีบริการการแพทย์แผนไทย ส่วนใหญ่ ของสถานีนอนำมี เป็นการให้บริการด้านยาสมุนไพรเท่านั้น ไม่มีบริการการนวดไทยและด้านเวชกรรม ยาสมุนไพรที่มีบริการนั้นอาจมีเพียง 1 หรือ 2 รายการเท่านั้นเพื่อให้เป็นไปตามนโยบายของกระทรวงสาธารณสุข

โดยภาพรวม แม้จะมีการบริการการแพทย์แผนไทยครอบคลุมในระบบบริการสาธารณสุขของประเทศ แต่ระบบบริการการแพทย์แผนไทยยังเป็นส่วนอิงอาศัยในระบบการแพทย์แผนปัจจุบัน อำนาจการตัดสินใจ การจัดระบบบริการ การคัดเลือกยาแผนไทย และยาสมุนไพร การจัดสรรงบประมาณ การตั้งการรักษา ยังขึ้นกับแพทย์ปัจจุบันเป็นหลักใหญ่ และขึ้นกับการประเมินค่าใช้จ่ายและการเบิกจ่ายตามสิทธิของผู้มาใช้บริการ

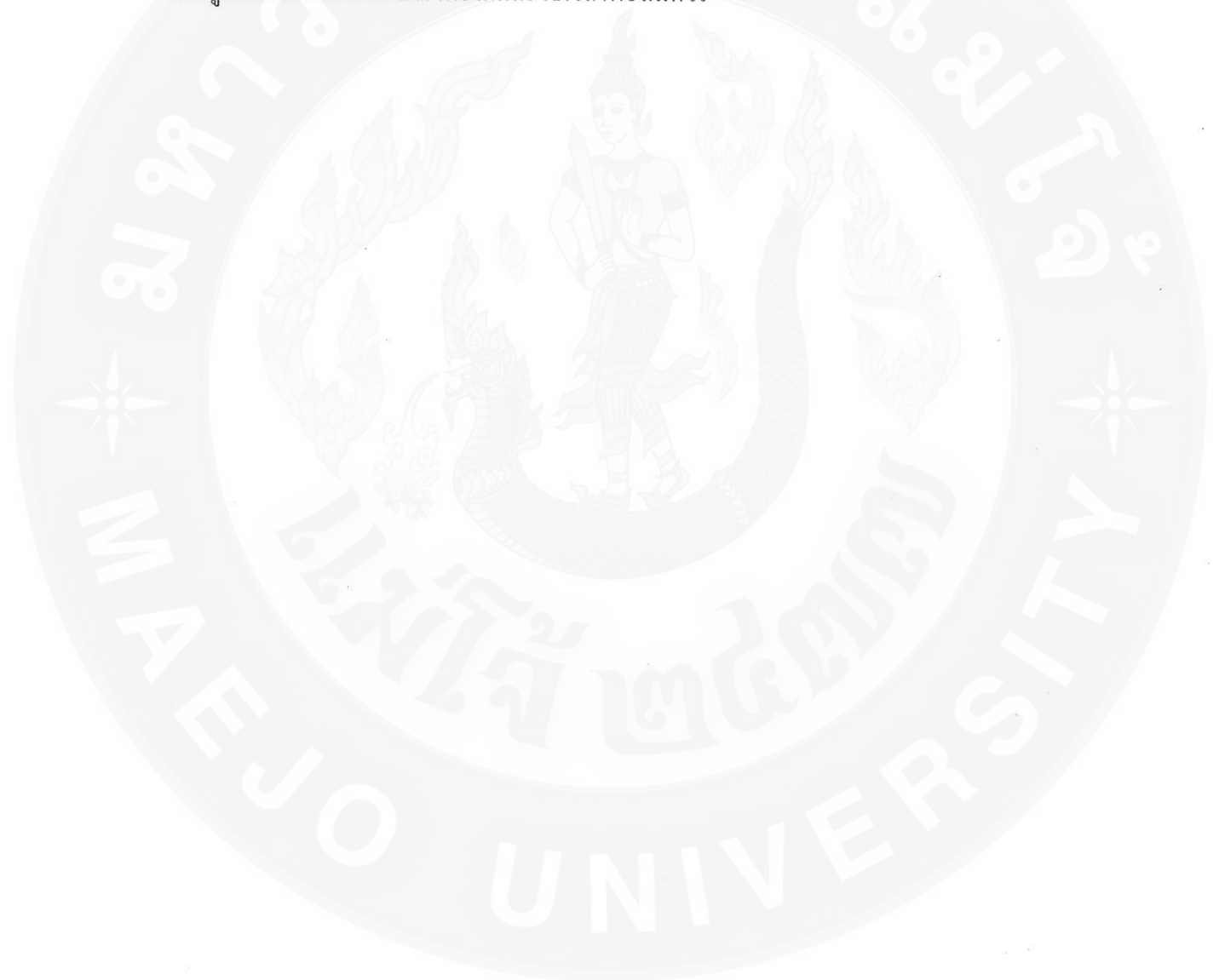
ตอนที่ 4 ปัญหาและอุปสรรคที่พบในการสัมภาษณ์แพทย์พื้นบ้าน รวมไปถึงข้อเสนอแนะในด้านต่าง ๆ

1. ในบางครั้งรูปแบบการจัดกิจกรรมเป็นทางการมากเกินไป ทำให้หมอพื้นบ้านรู้สึกอึดอัดไม่กล้าแสดงความคิดเห็น
2. สถานที่ในการจัดประชุมไม่ได้อยู่จุดศูนย์กลางของอำเภอ ทำให้หมอพื้นบ้านบางพื้นที่ต้องเดินทางไกลและไม่สะดวกในการมาร่วมกิจกรรมได้
3. ในช่วงแรกมีการชี้แจงวัตถุประสงค์และปรับโจทย์หลายครั้ง เนื่องจากผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีทั้งคนเก่าและคนใหม่ จึงต้องทำความเข้าใจร่วมกันอีกครั้งเพื่อให้เกิดความชัดเจนและตรงกัน อาจทำให้ผู้ที่เคยรับฟังมาแล้วหลายครั้งเกิดความเบื่อหน่าย
4. การจัดประชุมแต่ละครั้งหมอพื้นบ้านบางคนไม่สามารถมาร่วมงานได้ เนื่องจากอายุมากและไม่สะดวกในการเดินทาง จึงทำให้ไม่ได้มีโอกาสมาร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับหมอพื้นบ้านคนอื่นๆ
5. การรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกอาศัยการอัดเทปเป็นเครื่องมือ ซึ่งต้องมาทำการถอดเทปภายหลัง โดยบางครั้งไม่สามารถรับฟังได้เนื่องจากการอัดเทป มี

ปัญหา เช่น อัดเทปแล้วเล่นไม่ได้ หรือบางครั้งอัดเทปแล้วได้เสียงขาดๆหายๆ ทำให้ข้อมูลที่ได้ไม่สมบูรณ์

6. ผู้สัมภาษณ์หมอฟันบ้านยังขาดความรู้ในเรื่องการแพทย์พื้นบ้านและสมุนไพรพื้นบ้าน ทำให้ข้อมูลการวินิจฉัยโรคของหมอฟันบ้านและชื่อยาสมุนไพรไม่ชัดเจน

7. ขณะที่มีการสัมภาษณ์ หมอฟันบ้านส่วนมากจะตอบคำถามประเด็นการสัมภาษณ์ในช่วงแรก และพูดออกนอกประเด็นเป็นส่วนใหญ่ทำให้ผู้สัมภาษณ์ต้องหมอฟันบ้านกลับเข้าสู่ประเด็นการสัมภาษณ์ได้ยากและใช้เวลาพอสมควร

บทที่ 5

สรุป และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง องค์ความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้านและภูมิปัญญาที่คนพื้นถิ่นในตำบลเทพเสด็จ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยโดยแบ่งการนำเสนอตามวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้ 1) เพื่อศึกษาองค์ความรู้ทางด้านการแพทย์พื้นบ้าน 2) เพื่อศึกษาแบบแผนและการเปลี่ยนแปลงของกระบวนการในการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการรักษาโรคและการดูแลสุขภาพตนเอง เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์ 10 ชุด แล้วนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาบรรยายเชิงพรรณนา และได้ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้สัมภาษณ์

จากการศึกษาด้านเพศของผู้ให้ข้อมูล พบว่า มีเพศชายเข้ามาใช้บริการแพทย์พื้นบ้าน จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 60.00 และเพศหญิง จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 40.00 25 – 30 ปี และมีอายุ 35 ปีขึ้นไป

ตอนที่ 2 องค์ความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้านชาวม้ง แบบแผน ขั้นตอนและวิธีการอย่างไรบ้าง

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้ศึกษาองค์ความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้านขั้นตอนและวิธีการซึ่งสรุปได้ดังนี้

องค์ความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้านของคนพื้นถิ่น แบบแผน ขั้นตอนและวิธีการอย่างไรบ้าง

จากการสัมภาษณ์องค์ความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้านของคนพื้นถิ่น ของนายณรงค์ เคาใจ (สัมภาษณ์ วันที่ 20 เมษายน 2559) พบว่าการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางการแพทย์ เกี่ยวกับสมุนไพรจากบิดามารดา จนถึงปี 2529 ได้ไปอบรมหลักสูตร คั้นคว่ำและเรียนรู้แพทย์พื้นบ้านเพิ่มเติมจากจังหวัดเชียงใหม่ และมาเป็นแพทย์พื้นบ้านในตำบลเทพเสด็จ

นายณรงค์ เคาใจ กล่าวว่าก่อนที่จะเริ่มต้นในการรักษาอาการของคนป่วยนั้น คนป่วยหรือญาติของคนป่วยจะเข้ามาปรึกษา และต้องมาทำพิธีตั้งขันที่บ้านของพ่อหมอเพื่อเป็นค่าครู ซึ่งเป็นเงินไม่มากนัก เพราะว่าเป็นหมอชาวบ้าน ส่วนใหญ่ชาวบ้านที่มารับการรักษา มักจะเป็นอาการโรคทั่วไป เช่น ปวดท้อง ปวดหัว เป็นไข้หวัด โรคซึมเศร้า และเกิดอุบัติเหตุ เป็นต้น

นายณรงค์ เคาใจ ถือว่าเป็นผู้มีความรู้ในด้านการใช้ยาพิษสมุนไพรอย่างแท้จริง สามารถนำสมุนไพรในท้องถิ่นมาใช้ในการรักษาโรค เช่น แผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก นายณรงค์ เคาใจ จะเข้าไปในป่าเพื่อหาตัวยาคำเป็นมาเพื่อเก็บรักษา แล้วนำสมุนไพรที่เก็บได้ไปตากแห้งในชุมชน จนระยะหลังอุทยานได้เข้มงวดในการเข้าไปเก็บของป่าในพื้นที่อุทยาน นายณรงค์ เคาใจ จึงเริ่มรวมกลุ่มสมาชิกชมรมสมุนไพร จำนวน 10 คน ประกอบด้วยผู้สูงอายุ เขียวชน อสม. ร่วมกันทำสวนสมุนไพรไว้ในหมู่บ้านเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ร่วมกันซึ่งเป็นที่สนใจของสมาชิกและผู้ที่ไม่สนใจ และเป็นแหล่งยาสมุนไพรไว้ใช้ในชุมชนอีกทั้งให้สมาชิกในชมรมนำความรู้สมุนไพร ไปดูแลสุขภาพของคนในครอบครัวเพื่อนำไปรักษาพยาบาลเบื้องต้น

นอกจากนั้น นายณรงค์ เคาใจ จะเป็นแบบอย่างของชุมชนที่น่าภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย เพื่อให้ชุมชนได้พึ่งตนเองในการดูแลสุขภาพของคนในครอบครัว ชมรมสมุนไพรพื้นบ้านที่คนในชุมชนร่วมกันจัดตั้งขึ้นนับเป็นกระบวนการการเรียนรู้ด้านการแพทย์แผนไทยร่วมกันในทั้งชุมชนเพื่อสืบทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สืบทอดอย่างยั่งยืนระหว่างคนรุ่นหนุ่มไปสู่วัยกลางคน กิจกรรมดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นการมีส่วนร่วมของสมาชิกหรือแม้แต่กระทั่งเด็กๆ ก่อมีส่วนร่วมในการช่วยกันดูแลสุขภาพสมุนไพรของชุมชน

ความคาดหวังของนายณรงค์ เคาใจ ต่องานการแพทย์แผนไทยคือ การถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับลูกหลาน เพื่อสืบทอดความรู้ไม่ให้สูญหายไป สวนสมุนไพรเป็นแหล่งความรู้แก่คนในชุมชน มีการแปรรูปสมุนไพรให้ทันสมัยขึ้น โดยการบดแล้วใส่แคปซูลเพื่อให้ทานง่ายขึ้น ชมรมสมุนไพรอยู่คู่กับหมู่บ้าน และทำให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนเพื่อช่วยเหลือชาวบ้านด้านการรักษาเบื้องต้นด้วยสมุนไพร ทำให้ลดรายจ่าย ในการใช้ยาแผนปัจจุบัน และควรมีใบอนุญาตที่ถูกต้องตามกฎหมาย

แม้ว่านายณรงค์ เคาใจ สมาชิกชมรมสมุนไพรและชาวบ้าน จะมีอุปสรรคในการพูดภาษาไทยที่จะถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับสมุนไพรชาวบ้านของนายณรงค์ เคาใจ ที่ทำการแพทย์แผนไทยในชุมชน แต่เมื่อได้ลงพื้นที่พูดคุยฟังคำอธิบาย คู่มืออย่างสมุนไพรที่เตรียมมาสาธิต และนำมาจากสวนสมุนไพร

ดังนั้นองค์ความรู้ทางด้านการแพทย์จากบรรพบุรุษจะเป็นความลับจะมีการถ่ายทอดให้เฉพาะคนที่เป็นเครือญาติเท่านั้น จึงน่าจะเสียดายที่องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจตกหล่นหายไปเพราะขาดผู้รับการสืบทอดอย่างต่อเนื่อง หรือเก็บบันทึกเป็นหลักฐาน

ตอนที่ 3 แบบแผนและการเปลี่ยนแปลงของกระบวนการในการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการรักษาโรคและการดูแลสุขภาพตนเองของชาวม้งเปลี่ยนไปอย่างไรบ้างเมื่อความเจริญเข้ามาสู่ชุมชน

จากการดำเนินกิจกรรมร่วมกับหมอพื้นบ้าน องค์ความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้าน และภูมิปัญญาที่คนพื้นถิ่นในตำบลเทพเสด็จ อำเภอค้อยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ทำให้หมอพื้นบ้านใน จังหวัดเชียงใหม่ ยากมีการรวมกลุ่มกันและได้มีแนวคิดที่จะรวมกันดำเนินงานในรูปแบบของชมรมหมอพื้นบ้านในอำเภอแม่อริมขึ้น การก่อเกิดชมรมหมอพื้นบ้านอำเภอแม่อริม นั้น ดังนั้นหมอพื้นบ้านบ้านหนองหอย อยากนำแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของหมอพื้นบ้าน ในการรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับการวินิจฉัยโรคแบบพื้นบ้านมาพูดคุยกัน และร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ แต่เนื่องจากการประสานงานและการคัดเลือกตัวหมอพื้นบ้านยังไม่ชัดเจนจึงมีผู้เข้าร่วมการประชุมน้อยกว่าที่คาดไว้ เมื่อมีการจัดประชุมบ่อยครั้งขึ้น ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการดำเนินโครงการบ่อยครั้งขึ้น ทำให้ผู้เข้าร่วมประชุมเข้าใจมากยิ่งขึ้น จึงมีผู้เข้าร่วมประชุมเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ การจัดการประชุมในพื้นที่ครั้งหลังๆ ได้มีการเสนอให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมดพื้นบ้าน และกลุ่มเครือข่ายโบชะโนดมาร่วมประชุมให้ครบตามเป้าหมาย แต่อย่างไรก็ตามแนวคิดเกี่ยวกับการรวมกลุ่มในรูปแบบของชมรมยังไม่เกิดขึ้น จนกระทั่งมีนักวิจัยมาจากที่ต่างๆ ได้ให้ความรู้และแนะนำให้กับชาวบ้าน ดังนั้นหมอพื้นบ้าน จึงมีความคิดว่า “เราต้องมีชมรมหมอพื้นบ้านของเรา เพื่อให้เราจะได้รวมตัวกันเพื่อให้หมอชาวบ้านเป็นที่ยอมรับ และควรมีการคัดเลือกละคณะกรรมการชมรมหมอพื้นบ้านอำเภอแม่อริมขึ้น

โดยมีแนวคิดในการดำรงชีวิตแบบกลับสู่ธรรมชาติ ซึ่งเป็นวิธีการดูแลสุขภาพที่ดีที่สุด ตลอดทั้งรวมความรู้ในการบำบัดโรคด้วยธรรมชาติ เพื่อการบำบัดและดูแลสุขภาพด้วยตนเองที่สมบูรณ์แบบ ทั้งความสุขทางกายและทางใจ

จุดเด่นของ สมุนไพรไทยคือ มีความปลอดภัย ไม่มีผลข้างเคียงหากใช้อย่างถูกต้องตามคำแนะนำและจะมีประสิทธิภาพสูงเพราะเกิดจากการสั่งสมองค์ความรู้ของภูมิปัญญาไทยมาแต่โบราณ และเป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ชิดกับวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของไทย ทำให้เราพึ่งตนเองได้เมื่อเจ็บป่วยและปัจจุบัน ยาสมุนไพรไทยหลายชนิดก็ได้รับรองให้อยู่ในบัญชียาหลักแห่งชาติด้วย

ตอนที่ 4 ปัญหาและอุปสรรคที่พบในการสัมภาษณ์แพทย์พื้นบ้านตำบลเทพเสด็จ รวมไปถึงข้อเสนอแนะในด้านต่าง ๆ

ในบางครั้งรูปแบบการจัดกิจกรรมเป็นทางการมากเกินไป ทำให้หมอพื้นบ้านรู้สึกอึดอัดและขัดเขินไม่กล้าแสดงความคิดเห็น สถานที่ในการจัดประชุมไม่ได้อยู่จุดศูนย์กลางของอำเภอ ทำให้หมอพื้นบ้านบางพื้นที่ต้องเดินทางไกลและไม่สะดวกในการมาร่วมกิจกรรมได้ ในช่วงแรกมีการชี้แจงวัตถุประสงค์และปรับโจทย์หลายครั้ง เนื่องจากผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีทั้งคนเก่าและคนใหม่ จึงต้องทำความเข้าใจร่วมกันอีกครั้งเพื่อให้เกิดความชัดเจนและตรงกัน อาจทำให้ผู้ที่เคยรับฟังมาแล้วหลายครั้งเกิดความเบื่อหน่าย การจัดประชุมแต่ละครั้งหมอพื้นบ้านบางคนไม่สามารถมาร่วมงานได้ เนื่องจากอายุมากและไม่สะดวกในการเดินทาง จึงทำให้ไม่ได้มีโอกาสมาร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับหมอพื้นบ้านคนอื่นๆ การรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกอาศัยการอัดเทปเป็นเครื่องมือ ซึ่งต้องมาทำการถอดเทปภายหลัง โดยบางครั้งไม่สามารถรับฟังได้เนื่องจากการอัดเทป มีปัญหา เช่น อัดเทปแล้วเล่นไม่ได้ หรือบางครั้งอัดเทปแล้วได้เสียงขาดๆ หายๆ ทำให้ข้อมูลที่ได้ไม่สมบูรณ์ ผู้สัมภาษณ์หมอพื้นบ้านยังขาดความรู้ในเรื่องการแพทย์พื้นบ้านและสมุนไพรพื้นบ้าน ทำให้ข้อมูลการวินิจฉัยโรคของหมอพื้นบ้านและชื่อยาสมุนไพรไม่ชัดเจน และขณะที่มีการสัมภาษณ์ หมอพื้นบ้านส่วนมากจะตอบคำถามประเด็นการสัมภาษณ์ในช่วงแรก และพูดออกนอกประเด็นเป็นส่วนใหญ่ทำให้ผู้สัมภาษณ์ดึงหมอพื้นบ้านกลับเข้าสู่ประเด็นการสัมภาษณ์ได้ยากและใช้เวลาพอสมควร

การอภิปรายผล

ความรู้เรื่องการใช้พืชสมุนไพรในการรักษาโรคในกลุ่มประชาชนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นและชุมชนของอำเภอเทพเสด็จ จะเห็นได้ว่าประชาชนในพื้นที่จะมีความรู้อยู่ในเกณฑ์ดีและแนวโน้มที่ดีในเรื่องการใช้สมุนไพรในโอกาสข้างหน้าต่อไป สอดคล้องกับการศึกษาขององค์การอนามัยโลก (WHO, 1999) ที่รายงานว่า กระแสการใช้สมุนไพรกำลังเป็นที่นิยมทั่วโลก โดยเฉพาะประเทศที่กำลังพัฒนาไม่ว่าจะเป็นประเทศในทวีปแอฟริกา เอเชีย พบว่าประชาชนร้อยละ 80 ในทวีปแอฟริกาใช้ระบบการแพทย์พื้นบ้านที่ใช้สมุนไพรเป็นหลัก สำหรับประเทศที่พัฒนาแล้วพบว่า การใช้พืชสมุนไพรกำลังมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว ซึ่งองค์การอนามัยโลกประมาณการว่าตลาดยาสมุนไพรของโลกมีมูลค่าต่อปี มากกว่า 60 พันล้านเหรียญสหรัฐอเมริกาและมีแนวโน้มสูงขึ้นทุกปี นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับผลการศึกษาการใช้สมุนไพรในชนบทภาคใต้ (อรุณพร อธิรัตน์และคณะ, 2553) ที่พบว่าชุมชนนิยมใช้สมุนไพรในการรักษาพยาบาล โดยมากกว่าครึ่งหนึ่ง

ได้รับความรู้เรื่องการใช้สมุนไพรที่นำมาใช้ในการรักษาโรคจากเพื่อนบ้านและแหล่งอื่น และรู้จักใช้สมุนไพรที่หลากหลาย เพื่อรักษาโรคและกลุ่มอาการต่างๆ และกลุ่มอาการ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาการใช้สมุนไพรที่ทำการศึกษาในพื้นที่อื่นๆ ในประเทศไทย (เอี่ยม ณ สงคราม, ไม่ระบุปี; เกศริน มณีนน, 2554; พิสิษฐ์ บุญไชย, 2552, ยุทธนา ทองบุญเกื้อ, 2551; เสาวนีย์ กุลสมบุรณ์, รุจินาถ อรรถสิทธิ์, 2550)

พันธุ์พืชสมุนไพรประจำถิ่น ที่นำมาใช้ในการรักษาโรค ที่เป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านในอำเภอเทพเสด็จ จังหวัดเชียงใหม่ และความแตกต่างหลากหลายของชนิดพืชสมุนไพรประจำถิ่นที่นำมาใช้ในการรักษาแยกตามรายกลุ่มอาการและโรคที่พบบ่อย ซึ่งจะเป็นการเปรียบเทียบภูมิปัญญาพื้นบ้านในจังหวัดเชียงใหม่ กับพืชสมุนไพรในท้องถิ่นอื่นในประเทศไทยที่ได้ถูกรวบรวมไว้เป็นเอกสารหนังสือ (สุนทรี สิงหนุตตรา, 2553) ประเด็นแรกจะเห็นได้ว่าพืชสมุนไพรที่นำมาใช้รักษาโรคหรือกลุ่มอาการผิดปกติของร่างกายในท้องถิ่นนี้ ยังไม่หลากหลายมากนัก ก่อนข้างจะใช้พืชสมุนไพรในเชิงเดี่ยวๆ กับอาการใดๆ ที่เป็นอยู่ซึ่งจะมีความแตกต่างจากภูมิปัญญาแพทย์พื้นบ้านในท้องถิ่นอื่น เช่น กลุ่มอาการ/โรคทางเดินอาหาร , โรคความดันโลหิตสูง, โรคผิวหนัง ผื่นคัน กลากเกลื้อน และท้องผูก, ท้องเสีย ท้องอืด และกลุ่มอาการผิดปกติอื่นๆ (สุนทรี สิงหนุตตรา, 2553) นอกจากนั้นแล้วยังพบว่ามีความแตกต่างและหลากหลายเมื่อเทียบกับภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านในท้องถิ่นอื่นๆ เช่น ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ยุทธนา ทองบุญเกื้อ, 2551, พิสิษฐ์ บุญไชย, 2552, คะนิงนิตย์ ชื่นคำ, 2547) รวมทั้งพื้นที่หลายๆ แห่งในภาคเหนือ (เกศริน มณีนน, 2554)

ประเด็นที่สองชนิดของพืชสมุนไพรที่นำมาใช้จะเห็นได้ว่าพืชสมุนไพรที่นำมาใช้รักษาโรคหรือกลุ่มอาการผิดปกติของร่างกายในท้องถิ่นนี้ ก่อนข้างจะแตกต่างกันมากซึ่งเห็นได้ว่ามีเพียงสมุนไพรไม่กี่ชนิดที่นำมาใช้กับโรคหรือกลุ่มอาการที่เหมือนกันกับเอกสารหลักฐานที่รวบรวมไว้ทั่วทุกท้องถิ่นของประเทศไทย (สุนทรี สิงหนุตตรา, 2553) กล่าวคือ กลุ่มอาการและโรคผิดปกติของขบวนการเมตาบอลิซึม คือ โรคความดันโลหิตสูง ที่จะใช้ใบบวบหรือจะขมิ้นในภาษามลายูพื้นท้องถิ่น ซึ่งจากเอกสารหลักฐานพบว่า ใบบวบจะมีสาร คาโรทีนอยด์ ฟลาโวนอยด์ โปรรแอนโทไรโซยิดินิน คาเตชิน เทอร์บิน และ Asiatic acid, Madecassioside ที่สามารถลดความดันโลหิตได้ (ลลิตา ชีระศิริ, 2547) รวมทั้งการใช้ใบหญ้าหนวดแมวหรือฟ้าทะลายโจรในการรักษาเบาหวาน ซึ่งมีผลการศึกษาที่สอดคล้องกัน คือการศึกษาฤทธิ์โปรออกซิแดนซ์ของสารสกัดฟ้าทะลายโจรต่อระดับกลูตาไธโอนในเซลล์เม็ดเลือดแดงของมนุษย์ ซึ่งมีผลต่อการต้านการอักเสบส่งเสริมระบบประสาท ระบบภูมิคุ้มกัน แต่อย่างไรก็ตาม การศึกษานี้ยังเป็นการศึกษาสำรวจขั้นต้นที่ดำเนินการอยู่ในชุมชนหรือพื้นที่ที่ค่อนข้างจำกัดและมีกลุ่มประชากรเป้าหมายที่ให้ข้อมูล

ไม่มากนักอาจทำให้ผลการศึกษาไม่ครอบคลุมในทุกลักษณะของกลุ่มอาการและโรค ซึ่งชนิดพันธุ์สมุนไพรที่เรียกแตกต่างกัน และขบวนการขั้นตอนการมาซึ่งข้อมูลอาจจำเป็นต้องใช้แบบการสังเกตแบบการมีส่วนร่วมที่ต้องใช้ระยะเวลาที่มากขึ้น นอกจากนั้นแล้วการศึกษาในมิติทางสังคมและวัฒนธรรมการเป็นอยู่ของชุมชนท้องถิ่นควบคู่ด้วย ซึ่งวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ คติความเชื่อ หลักศาสนาจะเป็นองค์ประกอบสำคัญการแพทย์พื้นบ้านที่จะเข้าใจในทุกบริบทที่เป็นเครือข่ายในการโยงใยในท้องถิ่นนั้นๆ

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษานี้พบว่าประชาชนในพื้นที่จะมีความรู้เรื่องการใช้พืชสมุนไพรในการรักษาโรคอยู่ในเกณฑ์ที่ดีและมี แนวโน้มที่ดีในเรื่องการใช้สมุนไพรในโอกาสข้างหน้าต่อไป ภูมิปัญญาแพทย์พื้นบ้านเรื่องการใช้พืชสมุนไพรของประชาชนใน ท้องถิ่นนี้มีความรู้มากที่สุดในเรื่องการบำบัดรักษาอาการป่วยพื้นฐานที่ประสบอยู่ชีวิตประจำวันคือ ท้องผูก ท้องเสีย แผลในกระเพาะ กลุ่มยารักษาโรคผิวหนัง ผื่นคัน กลากเกลื้อน โรคท้องอืด ท้องเฟ้อ ไข้ลดไขมันในเส้นเลือด ยาถ่ายพยาธิ ซึ่งจะเห็นได้ว่าอาการและโรคต่างๆ นั้นเป็นอาการที่ไม่รุนแรงนักพืชสมุนไพรที่นำมาใช้ในการรักษา โรคหรือกลุ่มอาการผิดปกติของร่างกายในท้องถิ่นนี้ค่อนข้างจะแตกต่างกันจากท้องถิ่นอื่นๆอยู่มากซึ่งเห็นได้ว่ามีเพียงสมุนไพรไม่กี่ชนิดที่นำมาใช้กับโรคหรือกลุ่มอาการที่เหมือนกันการศึกษาในครั้งต่อไปควรศึกษาร่วมในมิติทางสังคมและวัฒนธรรมการ เป็นอยู่คติความเชื่อหลักศาสนาของชุมชนท้องถิ่นควบคู่ด้วยซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญทางการแพทย์พื้นบ้านที่จึงจะเข้าใจใน ทุกบริบทที่เป็นเครือข่ายโยงใยในท้องถิ่นนั้นๆเพื่อที่จะ ได้สามารถอนุรักษ์ภูมิปัญญาแพทย์พื้นบ้านนี้ไว้ต่อไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

1. ระดับนโยบายควร ส่งเสริมให้มีการพัฒนาบุคลากรสาธารณสุขระดับปฏิบัติงานให้มากขึ้น โดยเน้นการวิจัยเชิงสหวิทยาการ กล่าวคือมีการร่วมมือกันระหว่างนักวิชาการ และนักปฏิบัติ ซึ่งอยู่ท่ามกลางข้อมูลเพราะใกล้ชิดกับปัญหาในพื้นที่ ระดับนโยบายจะได้เห็นรูปแบบการพัฒนาที่สอดคล้องกับความเป็นจริงในท้องถิ่นมากขึ้น และเปิดโอกาสใช้วิธีการพัฒนาที่หลากหลายยิ่งขึ้น ดีกว่าจะคิดเป็นสูตรสำเร็จจากส่วนกลางแล้วสร้างความขัดแย้งให้กับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน

2) ส่งเสริมให้มีการวิจัยพัฒนาต่อยอดจากฐานความรู้เดิม เพื่อเป็นทางเลือกในการดูแลสุขภาพชุมชน ดังนั้นหมอพื้นบ้านจึงควรได้รับการพัฒนาให้มีศักยภาพมากขึ้น มิฉะนั้นจะถูกกลืนเหมือนกรณีผดุงครรภ์โบราณ

ระดับนโยบายจึงควรมีเป้าหมายหลักที่ชัดเจน เพื่อที่จะพัฒนาการแพทย์พื้นบ้านมาเป็นทางเลือกให้ประชาชนใช้บริการตามความเหมาะสมกับวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น โดยให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดูแลกันเองได้ในระดับหนึ่ง ก่อนที่จะต้องเข้าไปรักษาในโรงพยาบาลของรัฐ

3. หน่วยงานด้านสาธารณสุขนำผลการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ไปเป็นฐานข้อมูลในการพัฒนาหมอพื้นบ้านให้เกิดประโยชน์กับสังคมมากกว่าในปัจจุบันและเป็นข้อมูลในการวางแผนงานการดูแลสุขภาพของประชาชนต่อไป

4. ควรมีการเผยแพร่ความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้านให้ประชาชนได้รู้เพื่อส่งผลให้เกิดเป็นทางเลือกหนึ่งในการดูแลสุขภาพ

5. ควรมีการนำองค์ความรู้ของหมอพื้นบ้านจากการวิจัยครั้งนี้ไปทำการศึกษาวิจัยต่อไปในด้านประสิทธิภาพของการรักษาโดยการเปรียบเทียบกับศาสตร์อื่นๆ

4. ควรจัดให้บ้านของหมอพื้นบ้านเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน เป็นปราชญ์ท้องถิ่น และนำความรู้และภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านเข้าสู่สถานศึกษา

ข้อเสนอแนะในครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยการแพทย์พื้นบ้าน: ต่างอำเภอ หรือจังหวัดอื่น ๆ ที่มีสภาพทั่วไปแตกต่างจากเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อให้ทราบว่ามีความแตกต่างจากเขตเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่หรือไม่

2. ควรมีการศึกษากับการแพทย์พื้นบ้าน อื่นๆ เพื่อทราบความหลากหลายในการรับการรักษาจากแพทย์พื้นบ้าน และควรนำข้อมูลเชิงคุณภาพ เช่น ทักษะ หรือภาวะผู้นำของแพทย์พื้นบ้าน เพื่อนำมาพิจารณาประกอบการศึกษาเพื่อให้ผลการศึกษามีความถูกต้อง

3. ควรมีการส่งเสริมให้หมอพื้นบ้านมีการบันทึกข้อมูลการรักษาเพื่อเป็นฐานข้อมูล เพื่อที่จะพัฒนาและเผยแพร่องค์ความรู้และได้รับการยอมรับมากขึ้น

4. ควรมีการจัดการความรู้ในการดูแลสุขภาพตนเองเบื้องต้นด้วยการแพทย์พื้นบ้าน โดยการใช้สมุนไพรในท้องถิ่นเพื่อใช้ดูแลสุขภาพตัวเองในกรณีเกิดการเจ็บป่วยไม่มาก

5. สนับสนุนให้หมอพื้นบ้านมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ของการแพทย์พื้นบ้านแก่
ลูกหลานหรือคนในท้องถิ่นเพื่อมิให้องค์ความรู้สูญหายไป

บรรณานุกรม

กิ่งแก้ว เกษ โกวิทย์ และคณะ. (2555). *หมอพื้นบ้านและการดูแลสุขภาพตนเองของชาวอีสาน*:

กรณีศึกษา. คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. (2552). *คู่มือการดูแลสุขภาพด้วยการแพทย์*

แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การพิทักษ์พระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย.

คารณี อ่อนชมจันทร์. (2549). *การแพทย์พื้นบ้านไทย ภูมิปัญญาของแผ่นดิน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.

คารณี อ่อนชมจันทร์. (2551). *สถานการณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพและการแพทย์พื้นบ้านไทย*. [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา

http://www.dtam.moph.go.th/indigenous/Thai_indigenous_medicine/situation%20indigenous.doc

ธีระชัย บุญมาธรรม. (2550). *การสร้างสุขภาพด้วยภูมิปัญญาอีสาน*. สารคาม: โรงพิมพ์สารคามการพิมพ์-สารคามเปเปอร์ จังหวัดมหาสารคาม.

เพ็ญภา ทรัพย์เจริญ. (2551). *การศึกษาองค์ความรู้การนวดพื้นบ้านในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย*. นนทบุรี: สถาบันการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก.

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์และคณะ. (2551) *ศึกษาเรื่องภูมิปัญญาไทย สุขภาพวิถีไทย*. การประชุมวิชาการประจำปีการแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้านไทย และการแพทย์ทางเลือก.

อรุณพร อธิรัตน์ เพชรน้อย สิงห์ช่างชัย ภักดีวิภา คุโรปรกรณ์พงศ์ ณรงค์ศักดิ์ สิงห์ไพบูลย์พร ปราณรัตน์สุวรรณ และโสภา คามี. (2553). *พฤติกรรมและความพร้อมในการใช้สมุนไพรตามโครงการสาธารณสุขมูลฐานของบุคลากรทางการแพทย์ในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย*. สงขลา: นครินทร์เวชสาร.

เอี่ยม ณ สงคราม. (ม.ป.ป.). *ตำราสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องสมุนไพรไทยในชุมชนตำบลนาเกตุ*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างสุขภาพ.

เกสริน มณีบุญ. (2554). *พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชนเผ่าชาวกูในจังหวัดตรัง พัทลุง และยะลา*. ภาควิชาพฤกษศาสตร์คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

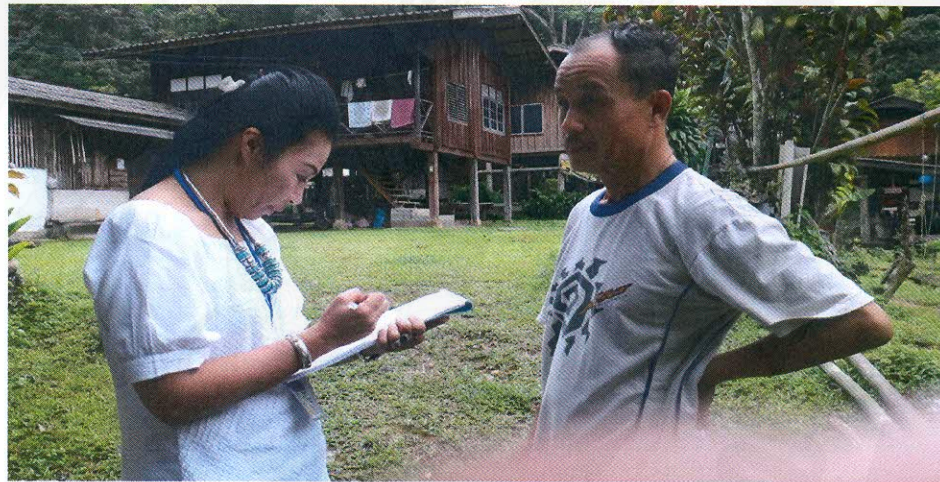
- พิสิฐฐ์ บุญไชย. (2552). ความรู้ ความเชื่อในการใช้สมุนไพรรักษาสุขภาพของชาวไทย จังหวัด ยโสธร. บทคัดย่องานวิจัยภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพอีสาน.
- บุษนา ทองบุญเกื้อ. (2551). ความหลากหลายและการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรในวนอุทยานถ้ำ เพชร-ถ้ำทอง อำเภอตากสี จังหวัดนครสวรรค์. สำนักงานบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 12 (นครสวรรค์) กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช.
- เสาวนีย์ กุลสมบุรณ์ รุจิณาด อรรถสิทธิ. (2550). สถานภาพและทิศทางการวิจัยภูมิปัญญา พื้นบ้านด้านสุขภาพ. กรุงเทพฯ: องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.
- สุนทรี สิงหนุตรา. (2553). สรรพคุณสมุนไพร 200 ชนิด. กรุงเทพฯ: บริษัทคุณ 39.
- กะเนิงนิตย์ ชื่นคำ. (2547). การรวบรวมความรู้ด้านการวินิจฉัยโรคและแนวทางการรักษาทางการ แพทย์พื้นบ้านในจังหวัด ฉะเชิงเทรา. สถาบันแพทย์แผนไทย.
- ลลิตา ชีระสิริ. (2547). ผักพื้นบ้าน:อาหารต้านโรค. ในเพ็ญนภา ทรัพย์เจริญและคณะ (บรรณาธิการ) รวมบทความวิชาการ ผักพื้นบ้าน อาหารพื้นเมือง 4 ภาค. สถาบัน การแพทย์แผนไทยกรมการแพทย์กระทรวงสาธารณสุข. กรุงเทพฯ:องค์การสงเคราะห์ ทหารผ่านศึก.
- World Health Organization (WHO). (1999). **monographs on selected medicinal plants.** Geneva :World Health Organization.

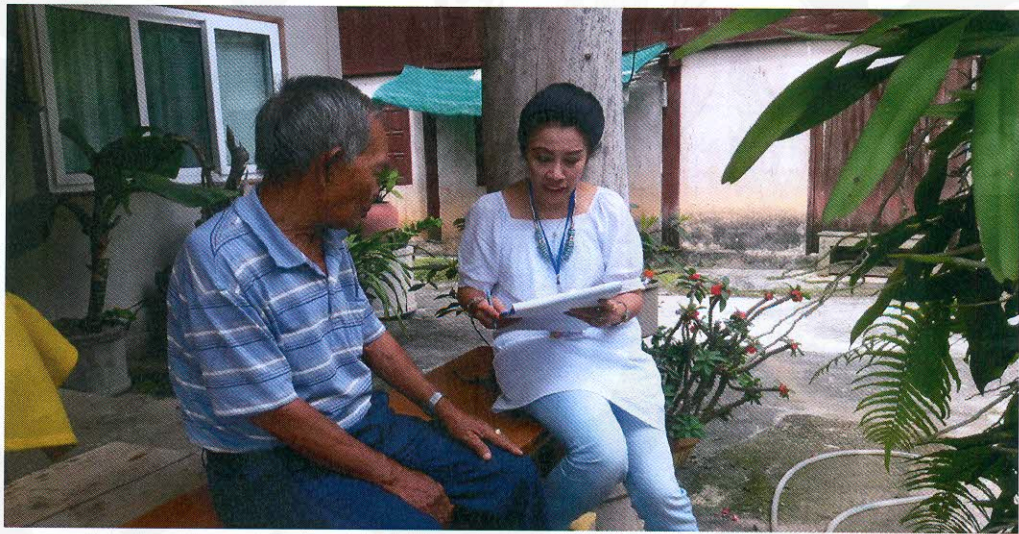
ภาคผนวก ก

รูปภาพที่เข้าไปเก็บข้อมูล

ภาคผนวก ข

พืชสมุนไพร

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ของผู้เข้ามาใช้บริการเกี่ยวกับโรคผิวหนัง ผื่นคัน กลากเกลื้อน

กลุ่มยารักษาโรคผิวหนัง ผื่นคัน กลากเกลื้อน (กลุ่มบก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Crateva adansonii* DC. subsp. *trifoliata* (Roxb.) Jacobs

ชื่อสามัญ : Sacred Barnar, Caper Tree

วงศ์ : Capparaceae

ชื่ออื่น : ผักกุ่ม

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ : ไม้ต้นขนาดกลาง สูง 6-10 ม. ใบประกอบแบบนิ้วมือ มีใบย่อย 3 ใบ ก้านใบประกอบยาว 7-9 ซม. ใบย่อยรูปรีหรือรูปไข่ กว้าง 4-6 ซม. ยาว 7.5-11 ซม. ปลายแหลมหรือเรียวแหลม โคนแหลมหรือสอบแคบ ขอบเรียบ ใบย่อยที่อยู่ด้านข้างโคนใบเบี้ยว แผ่นใบค่อนข้างหนา เส้นแขนงใบข้างละ 4-5 เส้น ก้านใบย่อยยาว 4-5 มม. ช่อดอกแบบช่อกระจุก ออกตามง่ามใบ ใกล้ปลายยอด ก้านดอกยาว 3-7 ซม. กลีบเลี้ยงรูปรี กว้าง 2-3 มม. ยาว 4-5 มม. เมื่อแห้งมักเป็นสีส้ม กลีบดอกสีขาวอมเขียวแล้วค่อยๆ เปลี่ยนเป็นสีเหลืองหรือชมพูอ่อน รูปรี กว้าง 0.8-1.5 ซม. ยาว 1.2-1.8 ซม. โคนกลีบเป็นเส้นคล้ายก้าน ยาว 3-7 มม. เกสรเพศผู้สีม่วง มี 15-22 อัน ก้านชูอับเรณู ยาวประมาณ 4 ซม. ก้านชูเกสรเพศเมียยาวประมาณ 5 ซม. รังไข่ค่อนข้างกลมหรือรี มี 1 ช่อง ผลกลม เส้นผ่านศูนย์กลาง 2-3.5 ซม. เปลือกมีจุดแต้มสีน้ำตาลอมแดง เมื่อแก่เปลือกเรียบ ก้านผลกว้าง 2-4 มม. ยาว 5-13 ซม. เมล็ดรูปคล้ายเกือกม้าหรือรูปไต กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 6 มม. ผิวเรียบ

สรรพคุณ :

- ใบ - ขับลม แก้แม่พยาธิ เช่น พวดตะมอย และทาแก้เกลื้อนกลาก
- เปลือก - ร้อน ขับลม แก้ท้องผูก แก้ปวดท้อง ลงท้อง คุมธาตุ
- กระพี้ - ทำให้ขี้หนูแห้งออกมา
- แก่น - แก้ริดสีดวง ผอม เหลือง
- ราก - แก้มานกษัย อันเกิดแต่กองลม
- เปลือก - ใช้ทาภายนอก แก้โรคผิวหนัง

ประโยชน์

1. หมอชาวบ้านได้ใช้ภูมิปัญญาแพทย์แผนโบราณให้การรักษาด้วยยาสมุนไพรแก่ประชาชนผู้ป่วยเป็นการช่วยแบ่งเบาภาระการรักษาพยาบาลของทางราชการได้อีกทางหนึ่ง
2. ช่วยให้ผู้ป่วยที่ได้รับการรักษาพยาบาลตามวิธีแผนใหม่ สามารถรักษาให้หายได้เป็นปกติดังเดิมได้
3. ทำให้ประหยัดรายจ่ายที่เป็นค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล เพราะสมุนไพรมีอยู่ในท้องถิ่น ทำให้ใช้เงินในการรักษาพยาบาลถูกกว่าหมอแผนปัจจุบัน

ความคิดเห็นเกี่ยวกับแพทย์พื้นบ้าน

แพทย์พื้นบ้านเป็นแพทย์แผนโบราณที่ ปลูก ตายาย ถือว่าเป็นด้วยยาสมุนไพรที่ดีสามารถที่จะรักษาอาการเจ็บป่วยได้เป็นอย่างดี และยังสามารถรักษาโรคได้หลายวิธี หลายโรคด้วย

ความคิดเห็นเกี่ยวกับแพทย์แผนปัจจุบัน

แพทย์แผนปัจจุบันเป็นการรักษาแบบการใช้เทคโนโลยีส่วนใหญ่คือการเรียนรู้มาเป็นขั้นเป็นตอนและการปฏิบัติที่ตรวจจุดและสามารถนำเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้ในการเจ็บป่วยได้เป็นอย่างดี

กลุ่มยารักษาโรคผิวหนัง ผื่นคัน กลากเกลื้อน (ข่า)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Alpinia galanga* (L.) Willd.

ชื่อสามัญ : Galanga

วงศ์ : Zingiberaceae

ชื่ออื่น : ข่าหยวก ข่าหลวง (ภาคเหนือ), กัญกโรหินี (ภาคกลาง)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ : ไม้ล้มลุก สูง 1.5-2 เมตร เหง้ามีข้อและปล้องชัดเจน ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปใบหอก รูปวงรีหรือเกือบขอบขนาน กว้าง 7-9 ซม. ยาว 20-40 ซม. ดอก ช่อ ออกที่ยอด ดอกย่อย ขนาดเล็ก กลีบดอกสีขาว โคนติดกันเป็นหลอดสั้นๆ ปลายแยกเป็น 3 กลีบ กลีบใหญ่ที่สุดมีริ้วสีแดง ใบประดับรูปไข่ ผล เป็นผลแห้งแตกได้ รูปกลม

สรรพคุณ :

1. เป็นยาแก้ท้องขึ้น ท้องอืดเพื่อ ขับลม
2. แก้อาหารเป็นพิษ
3. เป็นยาแก้ลมพิษ
4. เป็นยารักษา กลากเกลื้อน โรคผิวหนัง ติดเชื้อแบคทีเรีย เชื้อรา

วิธีและปริมาณที่ใช้ :

1. รักษาท้องขึ้น ท้องอืด ท้องเฟ้อ ขับลม แก้ท้องเดิน (ที่เรียกโรคป่วง) แก้บิด อาเจียน ปวดท้อง
ใช้เหง้าข่าแก่สด ยาวประมาณ 1-1 ½ นิ้วฟุต (หรือประมาณ 2 ounculi) ตำให้ละเอียด เติมน้ำปูนใส ใช้น้ำยาดื่ม ครั้งละ ½ ถ้วยแก้ว วันละ 3 เวลา หลังอาหาร

2. รักษาลมพิษ

ใช้เหง้าข่าแก่ๆ ที่สด 1 แ่ง ตำให้ละเอียด เติมห่อผ้าโรงพอให้แฉะๆ ใช้ทั้งเนื้อและน้ำ ทาบริเวณที่เป็นลมพิษบ่อยๆ จนกว่าจะดีขึ้น

3. รักษากลากเกลื้อน โรคผิวหนัง

ใช้เหง้าข่าแก่ เท้าหัวแม่มือ ตำให้ละเอียดผสมเหล้าโรง ทาที่เป็นโรคผิวหนัง หลายๆ ครั้งจนกว่าจะหาย

สารเคมี

1 - acetoxychavicol acetate น้ำมันหอมระเหย ซึ่งประกอบด้วย monoterene 2 - terpineol, terpenen 4 - ol, cineole, camphor, linalool, eugenol

ความคิดเห็นเกี่ยวกับแพทย์แผนพื้นบ้าน

เป็นการรักษาโรคที่ไม่รุนแรง ยาสมุนไพรที่ใช้รักษาก็มีตามบ้านที่ชาวบ้านอาจจะปลูกไว้ ใช้รักษาโรคอยู่แล้วหรือหาตามป่าได้ง่าย โดยที่ไม่ต้องเสียเวลาไปหาหมอทำให้ไม่ต้องเสียเงินทอง ช่วยในการประหยัดค่าใช้จ่ายในการทำมาหากิน

ความเห็นเกี่ยวกับแพทย์แผนปัจจุบัน

เป็นการรักษาที่มีความสะดวกสบายไม่ว่าขั้นตอนการรักษาหรือการเตรียมยา ถ้ามีเงินก็หาซื้อได้ร้านขายยาทั่วไป

เป็นการตรวจโรคได้ทันเหตุการณ์สามารถระบุชนิดยาได้ตรงตามโรคได้เป็นอย่างดีทำให้คนส่วนใหญ่นิยมที่จะรักษาด้วยแพทย์แผนปัจจุบันมากกว่า

กลุ่มยารักษาโรคผิวหนัง ผื่นคัน กลากเกลื้อน (ขมิ้นชัน)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Curcuma longa* L.

ชื่อสามัญ : Turmeric

วงศ์ : Zingiberaceae

ชื่ออื่น : ขมิ้น (ทั่วไป) ขมิ้นแกง ขมิ้นหยอก ขมิ้นหัว (เชียงใหม่) ขี้มัน หมิ่น (ภาคใต้)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ : ไม้ล้มลุก อายุหลายปี สูง 30-90 ซม. เหง้าใต้ดินรูปไข่มีแขนงรูปทรงกระบอกแตกออกด้านข้าง 2 ด้าน ตรงกันข้ามเนื้อในเหง้าสีเหลืองส้ม มีกลิ่นเฉพาะ ใบ เดี่ยว แทงออกมาเหง้าเรียงเป็นวงซ้อนทับกันรูปใบหอก กว้าง 12-15 ซม. ยาว 30-40 ซม. ดอก ช่อ แทงออกจากเหง้า แทรกขึ้นมาระหว่างก้านใบ รูปทรงกระบอก กลีบดอกสีเหลืองอ่อน ใบประดับสีเขียวอ่อนหรือสีนวล บานครั้งละ 3-4 ดอก ผล รูปกลมมี 3 พู

ส่วนที่ใช้ : เหง้าแก่สด และแห้ง

สรรพคุณ :

1. เป็นยาภายใน
 - แก้ท้องอืด
 - แก้ท้องร่วง
 - แก้โรคกระเพาะ
2. เป็นยาภายนอก
 - ทาแก้ผื่นคัน โรคผิวหนัง พุพอง
 - ยารักษาชันนะตุและหนังศีรษะเป็นเม็ดผื่นคัน

วิธีและปริมาณที่ใช้

1. เป็นยาภายใน

เหง้าแก่สดยาวประมาณ 2 นิ้ว เอามาขูดเปลือก ล้างน้ำให้สะอาด ต้มให้ละเอียด เติมน้ำ ขึ้น เอาแต่น้ำ รับประทานครั้งละ 2 ช้อนโต๊ะ วันละ 3-4 ครั้ง

2. เป็นยาภายนอก

เหง้าแก่แห้งไม่จำกัดจำนวน ปั่นให้เป็นผงละเอียด ใช้ทาตามบริเวณที่เป็นเม็ดผื่นคัน โดยเฉพาะในเด็กนิยมใช้มาก

สารเคมี

ราก และ เหง้า มี tumerone, zingerene bisabolone, zingiberene, (+) - sabinene, alpha-phellandrene, curcumone, curcumin

ความคิดเห็นเกี่ยวกับแพทย์พื้นบ้าน

แพทย์พื้นบ้าน เป็นแพทย์อย่างหนึ่งที่สามารถช่วยให้หายด้วยยาสมุนไพรที่ชุมชนได้ปลูกไว้ และไม่มีค่าใช้จ่าย สามารถนำไปใช้กับชุมชนได้ ชุมชนต้องช่วยกันดูแลปลูกพืชสมุนไพร เพื่อใช้ในการรักษาโรค ดังนั้นจึงรักษาแบบพื้นบ้านก่อนเพื่อให้หาย จากการรักษาโรคผิวหนัง ผื่นคัน กลากเกลื้อน

ความคิดเห็นเกี่ยวกับแพทย์แผนปัจจุบัน

แพทย์แผนปัจจุบัน ก่อนรักษา ต้องบอกอาการของผู้ป่วยให้หมอฟังก่อนถึงจะรักษาอาการให้ได้ แล้วค่อยทำการส่งยาลดไข้ตามระยะเวลาที่หมอจัดให้ และให้กินตามยาที่หมอสั่งจะ

กลุ่มยารักษาโรคผิวหนัง ผื่นคัน กลากเกลื้อน (ทองพันชั่ง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Rhinacanthus nasutus* (L.) Kurz

ชื่อสามัญ : White crane flower

วงศ์ : ACANTHACEAE

ชื่ออื่น : ทองคันชั่ง หล้ามันไก่

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ : ไม้พุ่ม สูง 1-2 เมตร กิ่งอ่อนเป็นสีเหลี่ยม ใบ เดี่ยว ดอกช่อ ออกที่ซอกใบ กลีบดอกสีขาว โคนติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 2 ปาก ปากล่างมีประสีม่วงแดง ผล แก้งแตกได้

ส่วนที่ใช้ : ใบสด รากสด หรือตากแห้งเก็บเอาไว้ใช้

สรรพคุณ : ใช้รักษาโรคผิวหนัง กลากเกลื้อน ผื่นคันเรื้อรัง

วิธีและปริมาณที่ใช้ :

1. ใช้ใบสด หรือราก ตำแช่เหล้า หรือแอลกอฮอล์ ทาบ่อย
2. ใช้ใบสด ตำให้ละเอียด ผสมน้ำมันก๊าด ทาบริเวณที่เป็นกลาก วันละ 1 ครั้ง เพียง 3 วัน

โรคกลากหายขาด

3. ใช้รากทองพันชั่ง 6-7 รากและหัวไม้ขีดไฟครึ่งกล่อง นำมาตำเข้ากันให้ละเอียด ผสมน้ำมันใส่ผมหรือวาสลีน (กันไม่ให้ยาแห้ง) ทาบริเวณที่เป็นกลาก หรือโรคผิวหนังบ่อยๆ
4. ใช้รากของทองพันชั่ง บดละเอียดผสมน้ำมะขามและน้ำมะนาว ชโลมทาบริเวณที่เป็น

ความคิดเห็นเกี่ยวกับแพทย์พื้นบ้าน

แพทย์พื้นบ้าน เป็นหมอพื้นบ้านที่ชาวบ้านนับถือตั้งแต่สมัยปู่ ย่า ตา ยาย และถ่ายทอดจนมาถึงปัจจุบันนี้ก็ยังมีผู้คนมากมายที่ยังศรัทธาการใช้ยาสมุนไพรของหมอพื้นบ้านแต่จะต้องใช้เวลา

ความคิดเห็นเกี่ยวกับแพทย์แผนปัจจุบัน

แพทย์แผนปัจจุบันอาจจะมีก็นำเทคโนโลยีต่างๆมาทำการวิเคราะห์วินิจฉัยโรคต่างๆ โดยการตรวจ 100 โรค แล้วค่อยมีการสั่งยา ซึ่งในบางครั้งก็มีความรู้ดีกว่าแพทย์ปัจจุบันมักจะฟังอาการจากที่เล่าแล้วก็จัดยาให้ และในบางครั้งก็ไม่ได้รับการตรวจเลยว่าเป็นโรคอะไรแน่เพียงแค่ฟังแล้วก็สรุปแบบง่ายๆแล้วก่จัดยา

กลุ่มยารักษาโรคผิวหนัง ผื่นคัน กลากเกลื้อน (นางแย้ม)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Clerodendrum chinense* (Osbeck) Mabb.

ชื่อพ้อง : *Volkameria fragrans* Vent.

ชื่อสามัญ : Glory Bower

วงศ์ : Labiatae

ชื่ออื่น : ปึงหอม

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ : ไม้พุ่มลำต้นเตี้ยสูงประมาณ 3-5 ฟุต ใบเป็นใบเดี่ยวจะออกเป็นคู่ๆ ตรงข้ามกัน ลักษณะใบเป็นรูปใบโพธิ์ ตรงปลายแหลมแต่ไม่มีติ่ง ขอบใบหยักรอบใบ ออกดอกเป็นช่อ ดอกจะเบียดเสียดติดกันแน่นในช่อ ช่อดอกหนึ่งกว้างประมาณ 4-5 นิ้ว ลักษณะดอกย่อยคล้ายดอกมะลิซ้อนสีขาว บานเต็มที่ประมาณ 1 นิ้ว ดอกย่อยมีกลีบเลี้ยงสีม่วงแดงเป็นหลอดสั้น ปลายแยก 5-6 แฉก ดอกย่อยบานไม่พร้อมกันและบานนานหลายวัน มีกลิ่นหอมมากทั้งกลางวันและกลางคืน ออกดอกตลอดปี

ส่วนที่ใช้ : ต้น ใบ และราก

สรรพคุณ :

- ใบ - แก้โรคผิวหนัง ผื่นคัน
- ราก
 - ขับระดู ขับปัสสาวะ
 - แก้หลอดลมอักเสบ ลำไส้อักเสบ
 - แก้เหน็บชา บำรุงประสาท รวมทั้งเหน็บชาที่มีอาการบวมซ้ำ
 - แก้ไข้ แก้ฝีภายใน

- แก้วริดสีดวง ดากโพล่
- แก้วกระดูกสันหลังอักเสบเรื้อรัง
- แก้วปวดเอว และปวดข้อ แก้วไตพิการ

ตำรับยา และวิธีใช้

1. เหน็บชา ปวดขา
ใช้ราก 15-30 กรัม ตูนกับไก่ รับประทานติดต่อกัน 2-3 วัน
2. ปวดเอวปวดข้อ เหน็บชาที่มีอาการบวมซ้ำ
ใช้รากแห้ง 30-60 กรัม ต้มน้ำดื่ม
3. ขับระดูขาว ลดความดันโลหิตสูง แก้หลอดลมอักเสบ
ใช้ราก และใบแห้ง 15-30 กรัม ต้มน้ำดื่ม
4. ริดสีดวงทวาร ดากโพล่
ใช้รากแห้งจำนวนพอควร ต้มน้ำ แล้วนั่งแช่ในน้ำนั้นชั่วครู่
5. โรคผิวหนัง ผื่นคัน เริ่ม
ใช้ใบสด จำนวนพอควร ต้มน้ำชะล้างบริเวณที่เป็น

สารเคมีที่พบ : มี Flavonoid glycoside, phenol, saponin และ Tannin

ความคิดเห็นเกี่ยวกับแพทย์พื้นบ้าน

แพทย์พื้นบ้านเป็นตัวยาคูที่ให้ความสะดวกในการใช้ยาในหมู่บ้านก่อนที่จะถึงโรงพยาบาล ซึ่งจะมีค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับยาสามัญประจำบ้าน ที่ให้ความสะดวกในการใช้ตัวยาคูและยังเป็นสิ่งที่คนในชุมชนยังให้ความสำคัญกับตัวยาคูสมุนไพรอีกมากมาย

ความคิดเห็นเกี่ยวกับแพทย์แผนปัจจุบัน

แพทย์แผนปัจจุบัน เป็นเทคโนโลยีที่ทันสมัย และยังสามารถที่จะรักษาผู้คนที่ได้ทันทั่วถึง และช่วยในการบำบัดโรคต่างๆ อีกมากมาย รวมทั้งยังได้รับการพัฒนามาจากหลายรูปแบบ และเป็นที่ยอมรับในการรักษาอีกมากมาย จึงทำให้คนส่วนมาก นิยมใช้แพทย์แผนปัจจุบันมากกว่า และยังเป็นที่น่าเชื่อถือมากกว่า

กลุ่มยารักษาโรคผิวหนัง ผื่นคัน กลากเกลื้อน (ใบระบาด)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Argyreia nervosa* (Burm.f.) Bojer

ชื่อสามัญ : Morning Glory , Baby Hawaiian Woodrose

วงศ์ : Convolvulaceae

ชื่ออื่น : ผักระบาด (ภาคกลาง) เมืองบอน (กรุงเทพฯ)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ : ไม้เถา ยาวได้ถึง 10 เมตร ทุกส่วนมียางสีขาว และขนสีขาวหนาแน่น ใบ ใบเดี่ยว ออกสลับ รูปหัวใจ กว้าง 9 - 25 เซนติเมตร ยาว 11 - 30 เซนติเมตร ปลายแหลม โคนเว้า ด้านล่างมีขนอ่อนนุ่มคล้ายเส้นไหม สีเทาเงิน ดอก สีม่วงอมชมพูออกเป็นช่อตามซอกใบ ก้านช่อแข็ง ยาวประมาณ 20 เซนติเมตร ใบประดับ รูปไข่ ยาว 3 - 5 เซนติเมตร กลีบเลี้ยง 5 กลีบ ขนาดไม่เท่ากัน กลีบดอกรูปกรวย ยาวประมาณ 6 เซนติเมตร ปลายแผ่ออกและหยักเป็นแฉกตื้น ๆ เมื่อบาน เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 6 เซนติเมตร เกสรตัวผู้ 5 อัน ผลกลม เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 2 เซนติเมตร ปลายมีติ่ง

ส่วนที่ใช้ : ใบสด

สรรพคุณ : ยารักษาโรคผิวหนัง ผื่นคัน

วิธีและปริมาณที่ใช้

ใช้ใบสด 2-3 ใบ นำมาล้างให้สะอาด ตำให้ละเอียด ใช้ทาบริเวณที่เป็น โรคผิวหนัง วันละ 2-3 ครั้ง ติดต่อกัน 3-4 วัน จะเห็นผล

สารเคมี : เมล็ด (white seed coat exterior) มี gynogenic glycosides

หมายเหตุ : เป็นสมุนไพรที่ใช้เฉพาะภายนอก ห้ามรับประทาน เนื่องจาก ใบ ถ้ารับประทานเข้าไป ทำให้คลื่น คลื่นไส้ อาเจียน เมล็ด ถ้ารับประทานเข้าไป ทำให้ประสาทหลอน

ความคิดเห็นเกี่ยวกับแพทย์พื้นบ้าน

แพทย์พื้นบ้าน เป็นยาที่สามารถรักษาได้ตรงตามจุดแล้วค่อยๆ บรรเทาอาการลง แต่ก็ค่อยๆ หายไป ไม่รู้สึกรว่ามีอาการกลับมา เพราะสามารถที่จะรักษาตามจุดได้ และยังสามารถหาได้ตามบ้านเราเอง

ความคิดเห็นเกี่ยวกับแพทย์แผนปัจจุบัน

แพทย์แผนปัจจุบัน จำเป็นต้องวินิจฉัยโรคต่างๆ เพื่อที่จะได้รู้ว่าการเจ็บป่วยนั้นจะเป็นโรคอะไร และต้องรักษาอย่างไร แต่ดูจากอาการ คัน อักเสบนั้นส่วนมากมักจะได้แค่ยาแก้ปวด ยาแก้ยากแก้แพ้ อักเสบมาทานแล้วแต่อาการของลูกค้า

กลุ่มยารักษาโรคผิวหนัง ผื่นคัน กลากเกลื้อน (เปล้าน้อย)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Croton stellatopilosus* Ohba

ชื่อพ้อง : *Croton sublyratus* Kurz

วงศ์ : EUPHORBIACEAE

ชื่ออื่น : เปล้าท่าโพ (ภาคตะวันออกเฉียงใต้)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ : ไม้พุ่ม หรือไม้ยืนต้น สูง 1 - 4 เมตร ผลัดใบ ใบเดี่ยว เรียงสลับรูปใบหอกกลับ กว้าง 4 - 6 ซม. ยาว 10 - 15 ซม. ดอกช่อ ออกที่ซอกใบบริเวณปลายกิ่ง และที่ปลายกิ่ง ดอกช่อย่อยขนาดเล็ก แยกเพศ อยู่ในช่อเดียวกัน กลีบดอกสีนวล ผลแห้ง แตกได้ มี 3 พู

สรรพคุณ : ใบ ราก รักษาโรคผิวหนัง คัน กลากเกลื้อน

วิธีและปริมาณที่ใช้ : ใช้ใบ หรือรากสด ตำให้ละเอียด ใช้น้ำคั้นที่ออกมาทาบริเวณที่เป็น

ความคิดเห็นเกี่ยวกับแพทย์พื้นบ้าน

แพทย์พื้นบ้านเป็นการรักษาตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน และเป็นการรักษาที่ใช้วิชาความรู้ที่ได้รับการสืบทอดกันมาและส่วนมากทำให้ได้ผลดีในการรักษาโรคได้เป็นอย่างดีไม่ว่าการใช้ยาจะสามารถที่จะหายได้ตรงตามอาการที่เจ็บป่วย แต่ยาสมุนไพรพื้นบ้านก็ยังมีสืบทอดกันอยู่ถึงแม้ที่อาจจะมีแพทย์แผนปัจจุบันเข้ามา จึงทำให้แพทย์พื้นบ้านไม่ได้รับความนิยมนเหมือนแต่ก่อน

ความคิดเห็นเกี่ยวกับแพทย์แผนปัจจุบัน

แพทย์แผนปัจจุบันจะเป็นการรักษาที่ทำให้คนได้รู้จักสาเหตุของการเป็นโรค ไม่ว่าจะเป็นรุนแรง หรือไม่ก็เป็นการรักษาที่สามารถบอกอาการเจ็บป่วยได้ดีกว่าแพทย์พื้นบ้าน และสามารถรักษาได้ดีในบางกรณี และยังมีการนำเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาพัฒนาเกี่ยวกับการแพทย์แผนปัจจุบันทำให้เกิดความน่าเชื่อถือมากขึ้น และมีประสิทธิภาพในการตรวจโรคต่างๆ

กลุ่มยารักษาโรคผิวหนัง ผื่นคัน กลากเกลื้อน (เหงือกปลาหมอ)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Acanthus ebracteatus* Vahl

ชื่อพ้อง : *Acanthus ilicifolius* L.

ชื่อสามัญ : Sea holly

วงศ์ : ACANTHACEAE

ชื่ออื่น : แก้มหมอ แก้มหมอล จะเกร็ง นางเกร็ง อีเกร็ง เหงือกปลาหมอน้ำเงิน

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ : เป็นไม้พุ่มขนาดกลาง สูง 1-2 เมตร ลำต้นและใบมีหนาม ใบหนามแข็ง มีขอบเว้าและมีหนามแหลม ใบออกเป็นคู่ตรงข้ามกัน ดอกออกเป็นช่อตามยอด กลีบดอกสีขาวอมม่วง มี 4 กลีบแยกจากกัน ผลเป็นฝักสีน้ำตาล มี 4 เมล็ด ชอบขึ้นตามชายน้ำ ริมฝั่งคลองบริเวณปากแม่น้ำ

ส่วนที่ใช้ : ต้น และใบ ทั้งสดและแห้ง ราก เมล็ด

สรรพคุณ :

- ต้นทั้งสดและแห้ง - แก้แผลพุพอง น้ำเหลืองเสีย เป็นฝีบ่อยๆ
- ใบ - เป็นยาประคบแก้ไขข้ออักเสบ แก้ปวดต่าง ๆ รักษาโรคผิวหนัง ขับน้ำเหลืองเสีย
- ราก
 - ขับเสมหะ บำรุงประสาท แก้ไอ แก้หืด
 - รักษาโรคกระดูกขาว
- เมล็ด
 - ปิดพอกฝี
 - คั้นดื่มแก้ไอ ขับพยาธิ ขับน้ำเหลืองเสีย

วิธีและปริมาณที่ใช้ : ใช้ดั้นและใบสด 3-4 กำมือ ล้างให้สะอาด นำมาสับ ต้มน้ำอาบแก้คัน ใช้ติดต่อกัน 3-4 ครั้ง

ความคิดเห็นเกี่ยวกับแพทย์พื้นบ้าน

แพทย์พื้นบ้านเป็นการรักษาตามอาการที่พบเห็น และใช้การรักษาแบบค่อยเป็น ค่อยไป โดยการรักษาให้ค่อยๆ หาย ไม่เร่งรีบในการรักษาถึงแม้ว่าจะใช้เวลาานานพอสมควร แต่ก็ยังเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน เป็นส่วนมากด้วย

ความคิดเห็นเกี่ยวกับแพทย์แผนปัจจุบัน

แพทย์แผนปัจจุบันจะเป็นการรักษาที่มีความทันสมัย และการนำเทคโนโลยีต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ อาการเจ็บป่วยของคนไข้ได้อย่างตรงจุด และแม่นยำ จึงทำให้การรักษาอาการเจ็บป่วยได้อย่างถูกต้องและรวดเร็วในการรักษา และยังสามารถระบุอาการเจ็บได้อย่างครบถ้วนอีกด้วย

กลุ่มยารักษาโรคผิวหนัง ผื่นคัน กลากเกลื้อน (พืลังกาสา)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Ardisia polycephala* Wall.

วงศ์ : MYRSINACEAE

ชื่ออื่น : ตีนจ๋า (เลย) ผักจ๋า ผักจ๋าแดง (เชียงใหม่, เชียงราย)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ : ไม้ต้นขนาดย่อม สูง 2-3 เมตร ใบเป็นใบเดี่ยว ออกสลับกันเป็นคู่ ๆ ตามข้อต้น ลักษณะใบเป็นรูปไข่ ปลายแหลม โคนใบสอบ ขอบใบเรียบ ไม่มีจัก ใบจะหนา ใหญ่ มีสีเขียวเป็นมัน ดอกออกเป็นช่ออยู่ตามปลายกิ่ง หรือตามส่วนยอด ดอกมีสีชมพูอมขาว ผลโตเท่าขนาดเม็ดขนุน เมื่อยังอ่อนเป็นสีแดง ผลแก่จะเป็นสีม่วงดำ

ส่วนที่ใช้ และสรรพคุณ :

- ใบ - แก้โรคตับพิการ แก้ท้องเสีย แก้ไอ แก้ลม
- ดอก - ฆ่าเชื้อโรค แก้พยาธิ
- เมล็ด - แก้ลมพิษ
- ราก - แก้กามโรค และหนองใน พอกปิดแผล ถอนพิษงู
- ต้น - แก้โรคผิวหนัง โรคเรื้อน

สารที่พบ : α - amyrin, rapanoneฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา - ต้านเชื้อแบคทีเรีย ยับยั้ง platelet activating factor receptor binding

ความคิดเห็นเกี่ยวกับแพทย์พื้นบ้าน

การรักษาแพทย์พื้นบ้านเป็นการรักษาในระยะยาว และสามารถหายปวด หรือบางครั้งอาจจะไม่ค่อยหายดี แต่ก็ยังเป็นการรักษาที่ทำให้อาการเจ็บทุเลาลงได้ และการรักษาแบบพื้นบ้านนี้ เป็นการรักษาที่ทำให้เกิดผลดี ในบางโรคและบางชนิด แต่ส่วนใหญ่แล้วการรักษาแพทย์

พื้นบ้านส่วนมากจะหายเกือบทั้งหมด ถ้าถูกกับตัวยาสุนไพรมัน ๆ เพราะเป็นยาที่หายากป่าได้ และไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการแพทย์แผนปัจจุบัน

จะเป็นการรักษาในระยะสั้น แต่เป็นการใช้เทคโนโลยีเข้ามามีส่วนร่วมในการวินิจฉัยข้อมูล รวมทั้งการวิเคราะห์ อาการได้ ถูกต้องไม่ว่าการตรวจจากภายนอก หรือภายในก็สามารถหาอาการเจ็บป่วยได้อย่างตรงจุด แต่อาจจะมีบางกรณีทำการตรวจแล้วไม่เจอสาเหตุการเจ็บป่วย แต่การรักษาแพทย์แผนปัจจุบันก็ยังเป็นที่ยอมรับของคนทั่วโลก ยังเป็นการรักษาที่ทำให้เกิดความสะดวกสบายมากขึ้นไม่ว่าการหาซื้อยามาทานเอง หรือการไปหาหมอ บางครั้งก็ทำให้รับประทานยาแล้วหาย แต่มีบางกรณีที่ทานแล้วไม่หายหรือทานมากจนเกินไป ทำให้เกิดอันตรายกับคนที่ใช้ยาได้

กลุ่มยารักษาโรคผิวหนัง ผื่นคัน กลากเกลื้อน (มะยม)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Phyllanthus acidus* (L.) Skeels

ชื่อสามัญ : Star Gooseberry

วงศ์ : Euphorbiaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ : ไม้ต้นขนาดเล็กถึงขนาดกลาง สูงประมาณ 3 – 10 เมตร ลำต้นตั้งตรง แตกกิ่งก้านสาขาบริเวณปลายยอด กิ่งก้านจะเปราะและแตกง่าย เปลือกต้นขรุขระสีเทาปนน้ำตาล ใบ เป็นใบรวม มีใบย่อยออกเรียงแบบสลับกันเป็น 2 แถว แต่ละก้านมีใบย่อย 20 – 30 คู่ ใบรูปขอบขนานกลมหรือค่อนข้างเป็นสี่เหลี่ยมมนเบี้ยวปลายใบแหลม ฐานใบกลมหรือมน ขอบใบเรียบ ดอก ออกเป็นช่อตามกิ่ง ดอกย่อยสีเหลืองอมน้ำตาลเรื่อๆ ผล เมื่ออ่อนสีเขียว เมื่อแก่เปลี่ยนเป็นสีเหลืองหรือขาวแกมเหลือง เนื้อฉ่ำน้ำ เมล็ดรูปรีวงกลม แข็ง สีนํ้าตาลอ่อน 1 เมล็ด

ส่วนที่ใช้ : ใบตัวผู้ ผลตัวเมีย รากตัวผู้

สรรพคุณ :

- ใบตัวผู้ - แก้พิษคัน แก้พิษไข้หัว เหือด หัด สุกใส ดำแดง ปรงในยาเขียว และใช้เป็นอาหารได้

- ผลตัวเมีย - ใช้เป็นอาหารรับประทาน

- รากตัวผู้ - แก้ไข้ แก้โรคผิวหนัง แก้ประดง แก้เมื่อดผื่นคัน ขับน้ำเหลืองให้แห้ง

วิธีและปริมาณที่ใช้ : ใช้ใบตัวผู้ หรือรากตัวผู้ ต้มน้ำดื่ม

สารเคมี

- ผล มี tannin, dextrose, levulose, sucrose, vitamin C

- ราก มี beta-amyrin, phyllanthol, tannin saponin, gallic acid

ความคิดเห็นเกี่ยวกับแพทย์พื้นบ้าน

แพทย์พื้นบ้านเป็นการรักษาตามอาการที่พบเห็น และใช้การรักษาแบบค่อยเป็น ค่อยไป โดยการรักษาให้ค่อยๆ หาย ไม่เร่งรีบในการรักษาถึงแม้ว่าจะใช้เวลานานพอสมควร แต่ก็ยังเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน เป็นส่วนมากด้วย

ความคิดเห็นเกี่ยวกับแพทย์แผนปัจจุบัน

แพทย์แผนปัจจุบันจะเป็นการรักษาที่มีความทันสมัย และการนำเทคโนโลยีต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ อาการเจ็บป่วยของคนไข้ได้อย่างตรงจุด และแม่นยำ จึงทำให้การรักษาอาการเจ็บป่วยได้อย่างถูกต้องและรวดเร็วในการรักษา และยังสามารถระบุอาการเจ็บได้อย่างครบถ้วนอีกด้วย

กลุ่มยารักษาโรคผิวหนัง ผื่นคัน กลากเกลื้อน (อัครีทวาร)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Clerodendrum serratum* L. var. *wallichii* C.B.clarke

วงศ์ : VERBENACEAE

ชื่ออื่น : ตริชะวา (ภาคกลาง) ตั่งต้อ ปอสามเกียน สามสุ่ม (ภาคเหนือ) พรายสะเลียง สะเมาะใหญ่ (นครราชสีมา) หลัวสามเกียน (เชียงใหม่) อัครี (สุราษฎร์ธานี) อัครีทวาร (ภาคกลาง, เชียงใหม่)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ : ไม้พุ่มขนาดเล็ก สูง 1 - 4 เมตร ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปขอบขนาน รูปขอบขนานแกมใบหอก หรือรูปใบหอกแกมรูปไข่กลับ กว้าง 4 - 6 ซม. ยาว 15 - 20 ซม. ขอบใบหยักฟันเลื่อย ดอกช่อ ออกที่ปลายกิ่ง กลีบดอก 5 กลีบ กลีบกลางสีม่วงเข้ม กลีบข้างสีกลีบสีฟ้าสด รูปค่อนข้างกลม หรือรูปไข่กลับกว้าง เมื่อสุกสีม่วงเข้มหรือดำ

ส่วนที่ใช้ : ทั้งต้น ใบแห้ง ผล ราก

สรรพคุณ :

ทั้งต้น - รักษา กลากเกลื้อน โรคเรื้อน

วิธีและปริมาณที่ใช้ : ใช้ใบ และต้น ตำพอกรักษา กลากเกลื้อน โรคเรื้อน พอกแก้ปวดศีรษะเรื้อรัง และแก้ขัดตามข้อ และดูหนอง

ความคิดเห็นเกี่ยวกับแพทย์พื้นบ้าน

แพทย์พื้นบ้านเป็นการรักษาตามอาการที่พบเห็น และใช้การรักษาแบบค่อยเป็น ค่อยไป โดยการรักษาให้ค่อยๆ หาย ไม่เร่งรีบในการรักษาถึงแม้ว่าจะใช้เวลานานพอสมควร แต่ก็ยังเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน เป็นส่วนมากด้วย

ความคิดเห็นเกี่ยวกับแพทย์แผนปัจจุบัน

แพทย์แผนปัจจุบันจะเป็นการรักษาที่มีความทันสมัย และการนำเทคโนโลยีต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ อาการเจ็บป่วยของคนไข้ได้อย่างตรงจุด และแม่นยำ จึงทำให้การรักษาอาการเจ็บป่วยได้อย่างถูกต้องและรวดเร็วในการรักษา และยังสามารถระบุอาการเจ็บได้อย่างครบถ้วนอีกด้วย

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ของผู้เข้ามาใช้บริการเกี่ยวกับโรคท้องอืด ท้องเฟ้อ (กานพลู)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Syzygium aromaticum* (L.) Merr.& L.M.Perry

ชื่อพ้อง : *Caryophyllus aromatica* L. ; *Eugenia aromatica* (L.) Baill; *E.Caryophylla* (Spreng.)

Bullock et Harrison; *E.caryophyllata* Thunb.

ชื่อสามัญ : Clove Tree

วงศ์ : Myrtaceae

ชื่ออื่น : -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ : ไม้ต้น สูง 9-12 เมตร อาจสูงได้ถึง 20 เมตร เรือนยอดเป็นรูปกรวยคว่ำ แตกกิ่งต่ำ ลำต้นตั้งตรง เปลือกเรียบ สีเทา ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปใบหอก รูปรี หรือรูปไข่กลับ แฉกๆ กว้าง 8-11 ซม. ยาว 32-37 ซม. ปลายแหลมหรือเรียวแหลม โคนสอบแคบ ขอบเรียบ แผ่นใบด้านบนเป็นมัน มีต่อมน้ำมันมาก เส้นแขนงใบข้างละ 15-20 เส้น ปลายเส้นโค้งจรดกับเส้นถัดไป ก่อนถึงขอบใบ ก้านใบยาว 1-2.5 ซม. ช่อดอกแบบช่อเชิงหลั่น ออกที่ปลายยอด ยาวประมาณ 5 ซม. ก้านช่อดอกสั้นมาก แต่อาจยาวได้ถึง 1 ซม. ใบประดับรูปสามเหลี่ยม ยาว 2-3 มม. กลีบเลี้ยง 4 กลีบ โคนติดกันเป็นหลอดยาว 5-7 มม. เมื่อเป็นผลขยายออกเป็นรูปกรวยยาวประมาณ 1 ซม. ปลายแยกเป็นแฉกรูปไข่ ยาว 3-4 มม. กลีบดอก 4 กลีบ รูปขอบขนานหรือกลม ยาว 7-8 มม. มีต่อมน้ำมันมาก ร่วงง่าย เกสรเพศผู้จำนวนมาก ร่วงง่าย ก้านชูอับเรณูยาวประมาณ 7 มม. ก้านเกสรเพศเมียยาวประมาณ 4 มม. ผล รูปไข่กลับแกมรูปรี ยาว 2-2.5 ซม. แก่จัดสีแดง มี 1 เมล็ด

กานพลูเป็นพรรณไม้พื้นเมืองของหมู่เกาะโมลุกกะ นำไปปลูกในเขตร้อนทั่วโลก ในประเทศไทยนำมาปลูกบ้างแต่ไม่แพร่หลาย ชอบขึ้นในดินร่วนซุย การระบายน้ำดี ความชื้นสูง ฝนตกชุก ขึ้นได้ดีบนพื้นที่ราบถึงที่สูงจากระดับน้ำทะเล 800-900 เมตร

ส่วนที่ใช้ : เปลือกต้น ใบ ดอกตูม ผล น้ำมันหอมระเหยกานพลู

สรรพคุณ :

- เปลือกต้น - แก้ปวดท้อง แก้ลม คุมธาตุ
- ใบ - แก้ปวดมวน
- ดอกตูม - รับประทานขับลม ไล่แต่งกลิ่น

ดอกกานพลูแห้ง ที่ยังไม่ได้สกัดเอาน้ำมันออก และมีกลิ่นหอมจัด มีน้ำมันหอมระเหยมาก รสเผ็ด ช่วยขับลม แก้อาการท้องอืด ท้องเฟ้อ ปวดท้อง และแน่นจุกเสียด แก้อุจจาระพิการ แก่โรคเหน็บชา แก่หืด แก่ไอ แก่น้ำเหลืองเสีย แก่เลือดเสีย ขับน้ำคาวปลา แก้ลม แก่ธาตุพิการ บำรุงธาตุ ขับเสมหะ แก้เสมหะเหนียว ขับผายลม ขับลมในลำไส้ แก่ท้องเสียในเด็ก แก่ปากเหม็น แก่เลือดออกตามไรฟัน แก่ร้ามะนาด กัดกลิ่นห่อ แก่ปวดฟัน

- ผล - ใช้เป็นเครื่องเทศ เป็นตัวช่วยให้มีกลิ่นหอม
- น้ำมันหอมระเหยกานพลู - ใช้เป็นยาชาเฉพาะแห่ง แก้ปวดฟัน มาเชื้อทางทันตกรรม

เป็นยาระงับการชักกระตุก ทำให้ผิวหนังชา

วิธีและปริมาณที่ใช้ :

- แก้อาการท้องขึ้น ท้องอืดเฟ้อ ขับลม และปวดท้อง

ใช้ดอกกานพลูโตเต็มที่ ที่ยังตูมอยู่ 4-6 ดอก หรือ 0.25 กรัม

ในผู้ใหญ่ - ใช้ทุบให้เข้า ชงน้ำดื่มครั้งละครั้งถ้วยแก้ว

ในเด็ก - ใช้ 1 ดอก ทุบแล้วใส่ลงในขวดนม

เด็กอ่อน - ใช้ 1 ดอก ทุบใส่ในกระติกน้ำที่ไว้ชงนม ช่วยไม่ให้เด็กท้องขึ้นท้องเฟ้อได้

- ยาแก้ปวดฟัน

ใช้น้ำมันจากการกลั่นดอกตูมของดอกกานพลู 4-5 หยด ใช้สำลีพันปลายไม้ จุ่มน้ำมันจิ้มในรูฟันที่ปวด จะทำให้อาการปวดทุเลา และใช้แก้โรคร้ามะนาดก็ได้หรือใช้ทั้งดอกเคี้ยว แล้วอมไว้ตรงบริเวณที่ปวดฟันเพื่อระงับอาการปวด หรือใช้ ดอกกานพลูตำพอแหลกผสมกับเหล้าขาวเพียงเล็กน้อยพอและใช้จิ้มหรืออุดฟันที่ปวด

- ระงับกลิ่นปาก

ใช้ดอกตูม 2-3 ดอก อมไว้ในปาก จะช่วยทำให้ระงับกลิ่นปากลงได้บ้าง

สารเคมี : Eugenol, Cinnamic aldehyde Vanillin น้ำมันหอมระเหย Caryophylla - 3(12)-6-dien-4-ol

กลุ่มยาแก้ท้องขึ้น ท้องอืด ท้องเฟ้อ (กลุ่มน้ำ)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Crataeva magna* (Lour.) DC.

วงศ์ : CAPPARACEAE

ชื่ออื่น : กลุ่มน้ำ (ภาคกลาง), รอดะ (ละว้า-เชียงใหม่, ภาคเหนือ), เหาะเถาะ (กะเหรี่ยง-กาญจนบุรี), อำเภอ (ภาคตะวันตกเฉียงใต้, สุพรรณบุรี)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ : ไม้ต้นขนาดกลาง สูง 5-20 ม. ใบประกอบแบบนิ้วมือ มีใบย่อย 3 ใบ ก้านใบประกอบยาว 4-14 ซม. หูใบเล็ก ร่วงง่าย ใบย่อยรูปใบหอกหรือรูปขอบขนาน กว้าง 1.5-6.5 ซม. ยาว 4.5-18 ซม. ปลายค่อยๆ เรียวแหลม ยาวประมาณ 2.5 ซม. โคนสอบ ใบย่อยที่อยู่ด้านข้าง โคนใบเบี้ยวเล็กน้อย แผ่นใบค่อนข้างหนาเป็นมัน ด้านล่างสีอ่อนกว่าด้านบน เส้นแขนงใบข้างละ 9-20 เส้น บางครั้งพบมีถึงข้างละ 22 เส้น เห็นชัดทางด้านล่าง ใบแห้งสีค่อนข้างแดง ใบย่อยไม่มี ก้านหรือด้ามยาวไม่เกิน 5 มม. ช่อดอกแบบช่อกระจุก ออกที่ยอด ช่อหนึ่งมีหลายดอก ก้านดอก ยาว 4-7 ซม. กลีบเลี้ยงรูปไข่ ปลายแหลม กว้างประมาณ 2 มม. ยาว 2-4 มม. กลีบดอกสีขาว ค่อยๆ เปลี่ยนเป็นสีเหลือง รูปค่อนข้างกลมหรือรูปรี กว้าง 1-2.5 ซม. ยาว 1.5-3 ซม. โคนกลีบเป็นเส้น คล้ายก้าน ยาว 0.5-1.2 ซม. เกสรเพศผู้สีม่วง มี 15-25 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 3.5-6.5 ซม. อับเรณูยาว 2-3 มม. ก้านชูเกสรเพศเมียยาว 3.5-8 ซม. รังไข่รูปรีหรือทรงกระบอก มี 1 ช่อง ผลสีนวล รูปรี กว้าง 1.5-4.5 ซม. ยาว 5-8 ซม. เปลือกผลมีนวล ก้านผลยาว 8-13 ซม. หนา 3-5 มม. มีเมล็ดมาก เมล็ดสีน้ำตาลเข้ม รูปเกือบมน ขนาดกว้างและยาวเท่าๆ กันคือ 6-9 มม.

ส่วนที่ใช้: ใบ เปลือก กระจุก แก่น ราก ดอก ผล

สรรพคุณ :

- ใบ - ขับเหงื่อ
- เปลือก - แก้สะอึก
- กระพี้ - แก่ริดสีดวงทวาร
- แก่น - แก่นิ่ว
- ราก - ขับหนอง
- ดอก - แก้เจ็บตา และในลำคอ
- แกะไข

กลุ่มยาแก้ท้องขึ้น ท้องอืด ท้องเฟ้อ(ดีปลี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Piper retrofractum* Vahl

ชื่อสามัญ : long pepper

วงศ์ : Piperaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ : ไม้เถา รากฝอยออกบริเวณข้อเพื่อใช้ยึดเกาะ ใบ เดี่ยวรูปไข่แกมขอบขนาน กว้าง 3-5 ซม. ยาว 7-10 ซม. สีเขียวเข้มเป็นมัน ดอก ช่อ ออกที่ซอกใบ ดอกย่อยอัดกันแน่นแยกเพศ ผล เป็นผลสด มีสีเขียว เมื่อสุกจะเปลี่ยนเป็นสีแดง รสเผ็ดร้อน

ส่วนที่ใช้ : ราก เถา ใบ ดอก ผลแก่จัด แต่ยังไม่สุก หรือตากแดดให้แห้ง

สรรพคุณ :

- ราก - แก้พิษอัมพฤกษ์ อัมพาต พิษปัสสาวะ แก้ตัวร้อน แก้พิษ कुछะโรคให้ปัสสาวะแก้ท้องร่วง ขับลมในลำไส้ แก้ कुछะโรค
- เถา - แก้พิษงู ขับเสมหะ แก้ปวดฟัน ปวดท้อง จุกเสียด แก้เสมหะพิการ แก้ลมอัมพฤกษ์ แก้มุตฆาต
- ใบ - แก้ปวดเมื่อย แก้เส้นเอ็น
- ดอก - แก้อาการคลื่นไส้อาเจียน แก้จุกเสียดแน่นท้อง ขับลมในลำไส้ให้ผายและเรอ แก้หืด ไอ แก่ริดสีดวง कुछะโรค แก้ลมวิงเวียน แก้เสมหะ น้ำลายเหนียว แก้ไอ บำรุงธาตุ แก้ท้องเสีย แก้ปัสสาวะ 20 ประการ แก้อัมพาต และเส้นปัสสาวะ
- ผลแก่จัด - รสเผ็ดร้อน แก้ลม บำรุงธาตุไฟ แก้หืดไอ แก้เสมหะ(หลังเป็นหวัด) แก้หลอดลมอักเสบ ยาขับระดู ยาธาตุ ทาแก้ปวดเมื่อยและอักเสบของกล้ามเนื้อ แก้อาการท้องขึ้น ท้องอืดเฟ้อแน่นจุกเสียด ขับลม บำรุงธาตุ ใช้ประกอบตำรายาที่ใช้รักษาโรคเกี่ยวกับระบบย่อยอาหาร ธาตุไม่ปกติ (ใช้เป็นยาขับลม แต่ไม่นิยมใช้ โดยมากนำมาเป็นเครื่องเทศ)

วิธีและปริมาณที่ใช้

- อาการท้องอืด ท้องเฟ้อ และปวดท้อง และแก้อาการคลื่นไส้ อาเจียนที่เกิดจากธาตุไม่ปกติโดยใช้ผลดีปลีแห้ง 1 กำมือ (ประมาณ 10-15 ผล) ต้มเอาน้ำดื่ม ถ้าไม่มีผลใช้เถาต้มแทนได้
- อาการไอ และขับเสมหะ ใช้ผลแห้งแก่ ประมาณครึ่งผล ฝนกับน้ำมะนาวแทรกเกลือเล็กน้อย กวาดคอ หรือจิบบ่อยๆ
- ผลดีปลีแห้งใช้เป็นเครื่องเทศ ประกอบอาหาร มีรสเผ็ดร้อน ขม

สารเคมีที่พบ

มีน้ำมันหอมระเหย และแอลคาลอยด์ ชื่อ P-Methoxy acetophenone, Dihydrocarveol, Piperine, Pipelaine Piperlongumine, Sylvaine และ Pyridine alkaloids อื่นๆ

กลุ่มยาแก้ท้องขึ้น ท้องอืด ท้องเฟ้อ (เทพชาโร)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Cinnamomum porrectum* (Roxb.) Kosterm.

วงศ์ : Lauraceae

ชื่ออื่น : จวง จวงหอม (ภาคใต้) จะไคตัน จะไคหอม (ภาคเหนือ) พลุคันขาว (เชียงใหม่) มือแตกะมาจิง (มลายู-ปัตตานี) การบูร (หนองคาย)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ : ไม้ต้น สูง 10 – 30 เมตร เรือนยอดเป็นพุ่ม ทึบ กิ่งอ่อนเกลี้ยงและมักจะมียางขาว เปลือกสีเทาอมเขียวหรือสีน้ำตาลคล้ำ แตกเป็นร่องยาวตามลำต้น ใบ เดี่ยว เรียงตรงข้าม แผ่นใบรูปรีแกมรูปไข่ ยาว 7 – 20 เซนติเมตร ปลายแหลม โคนสอบ ก้านใบเรียวเล็ก ยาวประมาณ 2.5 – 3.5 เซนติเมตร ดอก สีขาว เหลืองอ่อน ออกเป็นช่อประจุตามปลายกิ่ง ผลกลมเล็ก เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 0.7 เซนติเมตร สีเขียว

ส่วนที่ใช้ : ใบ เปลือก ต้น

สรรพคุณ :

- ใบ - รสร้อน ใช้ปรุงเป็นยาหอมแก้ลม จุกเสียดแน่นเฟ้อ แก้อาการปวดท้อง ขับผายลมได้ดี ขับลมในลำไส้และกระเพาะอาหารให้เรอ เป็นยาบำรุงธาตุ ขับเสมหะ
- เปลือก - รสร้อน มีน้ำมันระเหย 1-25 % และแทนนิน แก้ลมจุกเสียด แน่นเฟ้อ แก้อาการปวดท้อง ขับลมในลำไส้และกระเพาะอาหาร บำรุงธาตุ

วิธีการใช้ : เนื้อไม้สีขาว มีกลิ่นหอมฉุนเหมือนกลิ่นการะบูร อาจกลั่นเอาน้ำมันระเหยออกมาจากเนื้อไม้นี้ได้ และอาจดัดแปลงทางเคมี ให้เป็นการะบูรได้ ใบมีกลิ่นหอมเป็นเครื่องเทศตามร้านขายยาสมุนไพรในประเทศไทย ใช้ใบนี้เป็นใบกระวานสำหรับใส่เครื่องแกงมัสมั่น ทุกครั้งถ้าเราไปขอซื้อใบกระวานจะได้ใบไม้นี้ ส่วนใบกระวานจริงๆ เราไม่ได้ใช้กัน (ใบกระวานจริงๆ ลักษณะเหมือนใบข่า)

กลุ่มยาแก้ท้องขึ้น ท้องอืด ท้องเฟ้อ (พริกไทย)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Piper nigrum* L.

ชื่อสามัญ : Black Pepper

วงศ์ : Piperaceae

ชื่ออื่น : พริกน้อย (ภาคเหนือ)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ : เป็นไม้เลื้อยมีทั้งต้นตัวผู้และต้นตัวเมีย ลำต้นมีข้อและป่องชัดเจน ใบเดี่ยวออกสลับ รูปไข่หรือรี ปลายใบแหลม โคนใบมนกลมหรือแหลมเล็กน้อย ใบมีขนาดกว้าง 3.5 - 6 ซม. ยาว 7 - 10 ซม. เส้นใบที่บริเวณโคนใบมี 3 - 5 เส้น ดอกออกเป็นช่อและออกตรงข้ามกับใบ ช่อรูปก้านใบยาว 10 - 20 มม. ติดอยู่ตามแกนช่อดอกรองรับดอก รังไข่กลมปลายเกสรแยก 3 - 6 แฉก ช่อดอกตัวผู้มีดอกที่มีเกสรตัวผู้ 2 อัน ผลรวมกันบนช่อยาว 5 - 15 ซม. ผลรูปทรงกลมขนาด 4 - 5 มม. แก่แล้วมีเมล็ดสีดำ ภายในมี 2 เมล็ด

ส่วนที่ใช้ : ใบ ผล เมล็ด ดอก

สรรพคุณ :

- ใบ - แก้ลมจุกเสียดแน่น ท้องอืดเฟ้อ
- ผล - ผลที่ยังไม่สุกนำมาเป็นเครื่องเทศ แต่งกลิ่นอาหาร
- เมล็ด - ขับลม ขับเสมหะ ขับเหงื่อ ขับปัสสาวะ บำรุงธาตุ อาหารไม่ย่อย
- ดอก - แก้อาการนอนไม่หลับหลายชนิด เช่น มะม่วงดอง

วิธีและปริมาณที่ใช้ : ใช้เมล็ด 0.5-1 กรัม ประมาณ 15-20 เมล็ด บดเป็นผง ชงรับประทาน 1 ครั้ง

สารเคมี : มีน้ำมันหอมระเหย 2-4 % มีแอลคาลอยด์หลักคือ piperine 5-9% ซึ่งเป็นตัวทำให้มีความเผ็ด นอกจากนี้ยังพบ piperidine, piperanine เป็นตัวทำให้มีกลิ่นฉุนและรสเผ็ด (ซึ่งเดิมคิดว่าเป็น chavicine) พริกไทยอ่อนนั้นมีน้ำมันหอมระเหยต่ำกว่า พริกไทยดำ และมีโปรตีน 11% คาร์โบไฮเดรต 65%

กลุ่มยาแก้ท้องขึ้น ท้องอืด ท้องเฟ้อ (ไพล)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Zingiber montanum* (Koenig) Link ex Dietr.

ชื่อพ้อง : *Z. purpureum* Roscoe

วงศ์ : Zingiberaceae

ชื่ออื่น : ปุลอย ปุเลย (ภาคเหนือ) ว่านไฟ (ภาคกลาง) มันสะล่าง (ฉาน-แม่ฮ่องสอน)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ : ไม้ล้มลุกสูง 0.7-1.5 เมตร มีเหง้าใต้ดิน เปลือกสีน้ำตาลแกมเหลือง เนื้อในสีเหลืองถึงเหลืองแกมเขียว แทะหน่อหรือลำต้นเทียมขึ้นเป็นกอ ซึ่งประกอบด้วยกาบหรือโคนใบหุ้มซ้อนกัน ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปขอบขนานแกมใบหอก กว้าง 3.5-5.5 เซนติเมตร ยาว 18-35 เซนติเมตร ดอกช่อ แทงจากเหง้าใต้ดิน กลีบดอกสีนวล ใบประดับสีม่วง ผลเป็นผลแห้งรูปกลม

ส่วนที่ใช้ : เหง้าแก่จัด เก็บหลังจากต้นไพลลงหัวแล้ว

สรรพคุณ :

- เหง้า
 - เป็นยาแก้ท้องขึ้น ท้องอืดเฟ้อ ขับลม
 - แก้บิด ท้องเดิน ขับประจำเดือนสตรี ทาแก้ฟกบวม แก้ผื่นคัน
 - เป็นยารักษาหืด
 - เป็นยากันเลืบทอด
 - ใช้ต้มน้ำอาบหลังคลอด
- น้ำคั้นจากเหง้า - รักษาอาการเคล็ดขัดยอก ฟกบวม แผลง้ำชำเมื่อย
- หัว - ช่วยขับระดู ประจำเดือนสตรี เลือดร้าย แก้มุตกิตระดูขาว แก้อาเจียน แก้ปวดฟัน
- ดอก - ขับโลหิตกระจายเลือดเสีย
- ต้น - แก้อาการพิษไข้ แก้ไข้ระพิการ
- ใบ - แก้ไข้ ปวดเมื่อย แก้ครั่นเนื้อครั่นตัว แก้เมื่อย

วิธีและปริมาณที่ใช้

1. แก้ท้องขึ้น ท้องอืดท้องเฟ้อ ขับลม

ใช้เหง้าแห้งบดเป็นผง รับประทานครั้งละ $\frac{1}{2}$ ถึง 1 ช้อนชา ชงน้ำร้อน ผสมเกลือเล็กน้อย คั้น

2. รักษาอาการเคล็ดขัดยอก ฟกช้ำบวม ข้อเท้าแพลง

ใช้หัวไหลฝนทาแก้ฟกบวม เคล็ด ขัด ยอก

ใช้เหง้าไหล ประมาณ 1 เหง้า ตำแล้วคั้นเอาน้ำทาถูบริเวณที่มีอาการ หรือทำให้ละเอียด ผสมเกลือเล็กน้อยคลุกเคล้า แล้วนำมาห่อเป็นลูกประคบ อังไอน้ำให้ความร้อน ประคบบริเวณปวดเมื่อยและบวมฟกช้ำ เข้า-เย็น จนกว่าจะหาย หรือทำเป็นน้ำมัน ไพลไว้ใช้ได้ โดยเอาไพล หนัก 2 กิโลกรัม ทอดในน้ำมันพืชร้อนๆ 1 กิโลกรัม ทอดจนเหลืองแล้วเอาไพลออก ใส่กานพลูผงประมาณ 4 ช้อนชา ทอดต่อไปด้วยไฟอ่อนๆ ประมาณ 10 นาที กรองแล้วร่อนน้ำมันอุ่นๆ ใส่การบูรลงไป 4 ช้อนชา ใส่ภาชนะปิดฝาปิดสนิท ร่อนเย็น จึงเขย่าการบูรให้ละลาย น้ำมันไพลนี้ใช้ทาถูวันละ 2 ครั้ง เข้า-เย็น หรือเวลาปวด (สูตรนี้เป็นของ นายวิบูลย์ เข้มเฉลิม อ.สนามชัยเขต จ.ฉะเชิงเทรา)

3. แก้บิด ท้องเสีย

ใช้เหง้าไหลสด 4-5 แว่น ตำให้ละเอียด คั้นเอาแต่น้ำดื่มเกลือครึ่งช้อนชา รับประทานหรือผสมกับน้ำปูนใส รับประทาน

4. เป็นยารักษาหืด

ใช้เหง้าไหลแห้ง 5 ส่วน พริกไทย ดิบลิ อย่างละ 2 ส่วน กานพลู พิมเสน อย่างละ $\frac{1}{2}$ ส่วน บดผสมรวมกัน ใช้ผงยา 1 ช้อนชา ชงน้ำร้อนรับประทาน หรือปั้นเป็นลูกกลอนด้วยน้ำผึ้ง ขนาดเท่าเม็ดพุทรา รับประทานครั้งละ 2 ลูก ต้องรับประทานติดต่อกันเวลานาน จนกว่าอาการจะดีขึ้น

5. เป็นยาแก้เจ็บคอ

ใช้เหง้าไหลสด 1 แ่ง ขนาดเท่าหัวแม่มือ ตำให้ละเอียดผสมเกลือและการบูร อย่างละประมาณครึ่งช้อนชา แล้วนำมาพอกบริเวณที่เป็นหนอง ควรเปลี่ยนยาวันละครั้ง

6. ช่วยทำให้ผิวหนังชุ่มชื้น และเป็นยาช่วยสมานแผลด้วย

ใช้เหง้าสด 1 แ่ง ฝานเป็นชิ้นบางๆ ใช้ตำรวมกับสมุนไพรอื่นๆ เนื่องจากไพลมีน้ำมันหอมระเหย

สารเคมี - Alflabene : 3,4 - dimethoxy benzaldehyde, curcumin, beta-sitosterol, Volatile Oils

กลุ่มยาแก้ท้องขึ้น ท้องอืด ท้องเฟ้อ (มะรุม)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Moringa oleifera* Lam.

ชื่อสามัญ : Horse radish tree, Drumstick

วงศ์ : Moringaceae

ชื่ออื่น : กาเน็งเดิง (กะเหรี่ยง-กาญจนบุรี) ผักเนื้อไก่ (ฉาน-แม่ฮ่องสอน) ผักอีฮิม ผักอีฮุม มะค้อน ก้อม (ภาคเหนือ) เส่ช่อยะ (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ : เป็นไม้ยืนต้นสูง 3-6 เมตรหรือใหญ่กว่าเปลือกสีขาว รากหนานุ่ม ใบสลับแบบขนนก 2 หรือ 3 ชั้น ยาว 20-60 เซนติเมตร ใบชั้นหนึ่งมีใบย่อย 8-10 คู่ ใบแบบรูปไข่รูปไข่ หัวกลับรูปคู่ขนาน ใต้ใบสีเขียวอ่อน ใบอ่อนมีขนสีเทาขนาดใบยาว 1-3 เซนติเมตร ช่อดอกแบบช่อแยกแขนง ออกตามซอกใบ กลีบดอก 5 กลีบ สีขาวหรือขาวอมเหลืองแต้มสีแดงเข้าที่ใกล้ฐานด้านนอกยาว 1.4-1.9 เซนติเมตรกว้าง 0.4 เซนติเมตรปลายกลีบดอกกว้างกว่าโคน 4 กลีบ ตั้งตรง เกสรตัวผู้แยกจากกันสมบูรณ์ 5 อันไม่สมบูรณ์ 5 อันเรียงสลับกันมีขนสีขาว ที่โคนอับเกสรสีเหลืองเกสรตัวเมีย 1 อัน ผลยาวเป็นฝัก 3 เหลี่ยม เมล็ดมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 1 เซนติเมตร 3 ปีก

ส่วนที่ใช้ : เปลือกต้น ราก ฝัก

สรรพคุณ :

- ฝัก - ประโยชน์เป็นอาหารรับประทาน
- เปลือกต้น - มีรสร้อน รับประทานเป็นยาขับลมในลำไส้ ทำให้ผายหรือเรอ คุมธาตุอ่อนๆ (ตัดต้นลมดีมาก)
- ราก - มีรสเผ็ด หวานขม แก้บวม บำรุงไฟธาตุ มีคุณสมบัติกับกลุ่มบกก
 - แก้พิษ ฝี แก้ปวด แก้อักเสบ แพทย์ตามชนบท ใช้เปลือกมะรุมสดๆ ตำบดพอกแตกๆ อมไว้ข้างแก้ม แล้วรับประทานสุราจะไม่รู้สึกเมาเลย

กลุ่มยาแก้ท้องขึ้น ท้องอืด ท้องเฟ้อ (เร่ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Amomum xanthioides* Wall.

ชื่อสามัญ : Bustard cardamom, Tavoy cardamom

วงศ์ : Zingiberaceae

ชื่ออื่น : หมากแห้ง (สระบุรี) หมากเนิง (อีสาน) มะอึ หมากอึ มะหมากอึ (เชียงใหม่) หน่อเนง (ชัยภูมิ)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ : เป็นพืชล้มลุก มีเหง้าหรือลำต้นอยู่ในดิน จัดเป็นพืชสกุลเดียวกับ กระวาน ข่า จิง ใบบัวมีลักษณะยาวเรียว ปลายใบแหลมและห้อยโค้งลง ก้านใบมีขนาดสั้น ออกดอกเป็นช่อจากยอดที่แทงขึ้นมาจากเหง้า ดอกมีสีขาวก้านช่อดอกสั้น ผลมีขนสีแดงปกคลุม เมล็ดมีสีน้ำตาล เร่วมีหลายชนิด เช่น เร่วหอม เร่วช้าง เร่วกอ ซึ่งเร่วเหล่านี้มีลักษณะต้นแตกต่างกันไป

ส่วนที่ใช้ : เมล็ดจากผลที่แก่จัด ราก ต้น ใบ ดอก ผล

สรรพคุณ :

- เมล็ดจากผลที่แก่จัด
 - เป็นยาแก้ท้องขึ้น ท้องอืดเฟ้อ ขับลม
 - แก้กลิ้นเหียนอาเจียน ขับน้ำนมหลังจากคลอดบุตร
- ราก - แก้หืด แก้ไอ แก้ไข้เชิงซึม
- ต้น - แก้กลิ้นเหียน อาเจียน
- ใบ - ขับลม แก้ปัสสาวะพิการ
- ดอก - แก้พิษอันเกิดเป็นเม็ดผื่นคันตามร่างกาย
- ผล - รักษาโรคริดสีดวงทวาร แก้ท้องอืดเฟ้อ แก้ปวดท้อง

วิธีและปริมาณที่ใช้

- แก้อาการท้องอืด ท้องเฟ้อ ขับลมแน่นจุกเสียด

โดยนำเมล็ดในของผลแก่มาบดเป็นผง รับประทานครั้งละ 1-3 กรัม (ประมาณ 3-9 ผล) วันละ 3 ครั้ง หลังอาหาร

- ใช้เป็นเครื่องเทศ โดยใช้เมล็ด

สารเคมี - Essential Oil น้ำมันหอมระเหยจากผล P-Methyloxy - trans ethylcinnamate

กลุ่มยาแก้ท้องขึ้น ท้องอืด ท้องเฟ้อ (ว่าน้ำ)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Acorus calamus* L.

ชื่อสามัญ : Myrtle Grass, Sweet Flag

วงศ์ : Araceae

ชื่ออื่น : คงเจียงจี้ ผมผา ส้มขึ้น ฮางคาวน้ำ ฮางคาวบ้าน (ภาคเหนือ) ตะไคร้น้ำ (เพชรบุรี) ทิสี่ตอ (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน) ว่าน้ำ ว่าน้ำเล็ก ฮางคาวผา (เชียงใหม่)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ : ว่าน้ำมีลำต้นเป็นเหง้าอยู่ใต้ดินลักษณะเป็นแท่งค่อนข้างแบน มีใบแข็งตั้งตรง รูปร่างแบนเรียวยาวคล้ายใบดาบฝรั่ง ปลายใบแหลม แฉกใบเรียงสลับซ้ายขวาเป็นแผง ใบค่อนข้างฉ่ำน้ำ ดอกมีสีเขียวมีขนาดเล็กออกเป็นช่อ มีจำนวนมากอัดกันแน่นเป็นแท่งรูปทรงกระบอก มีก้านช่อดอกลักษณะคล้ายใบ ทั้งใบ เหง้า และรากมีกลิ่นหอมฉุน ชอบขึ้นตามที่น้ำขัง หรือที่ชื้นแฉะ

ส่วนที่ใช้ : ราก เหง้า น้ำมันหอมระเหยจากต้น

สรรพคุณ :

- ราก
 - รับประทานมาก ทำให้อาเจียน แต่มีกลิ่นหอม รับประทานน้อย เป็นยาแก้ปวดท้อง ธาตุเสีย บำรุงธาตุ แก้อุจจก ขับลมในลำไส้ ปรงลงในยาขมต่างๆ ทำให้ระงับอาการปวดท้องได้ดี
 - ในว่าน้ำมีสารชนิดหนึ่งเรียกว่า อะโกรีน acorine มีรสขมและแอลคาลอยด์ คาลาไมท์ อยู่ในนี้เป็นยาแก้บิด เป็นยารักษาบิดของเด็ก (คือมูกเลือด) และหวัดลงคอ (หลอดลมอักเสบ) ได้อย่างดี เป็นยาขับเสมหะอย่างดี ชาวอินเดียใช้ฉีกเป็นชิ้นเล็กๆ เคี้ยว 2-3 นาที แก้วหวัดและเจ็บคอ และใช้ปรุงกับยาระบายเพื่อเป็นยารักษาด้วยในตัว
 - เป็นยาเบื่อแมลงต่างๆ เช่น แมลงวัน
 - เป็นยาแก้เส้นกระดูก แก้กืด ขับเสมหะ แก้ปวดศีรษะ แก้ว Hysteria และ Neuralgia แก้วปวดกล้ามเนื้อและข้อ แก้วโรคผิวหนัง

- เหง้า - ใช้ขับลม แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ แก่โรคผิวหนัง เป็นยาหอม
- น้ำมันหอมระเหยจากต้น - แก่ชัก เป็นยาหอม ขับแก๊สในท้อง ทำให้เจริญอาหาร

ช่วยการย่อย

วิธีใช้และปริมาณที่ใช้ :

- บำรุงธาตุ - ใช้เหง้าสด 9-12 กรัม หรือแห้ง 3-6 กรัม ชงด้วยน้ำร้อน 2 ถ้วยแก้ว ดื่มครั้งละ 1 ถ้วยแก้ว ก่อนอาหารเย็น ติดต่อกันจนกว่าธาตุจะปกติ
- แก้ปวดท้องและจุกแน่น - ใช้รากว่านน้ำหนัก 60 กรัม โขลกให้ละเอียด ชงลงในน้ำเดือด 420 ซีซี. รับประทานครั้งละ 2 ช้อนโต๊ะ วันละ 3 ครั้ง
- เป็นยาขับพิษ แก่อาการอักเสบของหลอดลมและปอด - ใช้รากฝนกับสุรา เจิ่อน้ำเล็กน้อย ทาหน้าอกเด็ก
- เป็นยาแก้ไข้ - ใช้ชิ้นเล็กๆ ของรากว่านน้ำแห้ง อมเป็นยาแก้ไข้ มีกลิ่นหอมระเหยทางลมหายใจ
- เป็นยาถอนพิษของสลด และแก้โรคลงท้องปวดท้องของเด็ก - ใช้รากว่านน้ำเผาจนเป็นถ่าน ทำผงรับประทานมื้อละ 0.5 ถึง 1.5 กรัม ใช้ใบว่านน้ำสดตำละเอียดผสมน้ำสุมนิรยะแก้ปวดศีรษะได้ ตำพอกแก้ปวดกล้ามเนื้อและข้อ ตำรวมกับขุมเห็ดเทศ แก่โรคผิวหนัง
- เป็นยาหอมเจริญอาหาร ขับแก๊ส ช่วยย่อยอาหาร - ในน้ำมันหอมระเหยมีวัตถุผสมชื่อ acorin และมีแป้งและแทนนินอยู่ด้วย ทำเป็นยาขง (1 ใน 10) รับประทาน 15-30 ซีซี. หรือทิงเจอร์ (1 ใน 5) รับประทาน 2-4 ซีซี. ขนาดใช้ 1-4 กรัม

สารเคมี : มีน้ำมันหอมระเหย (Calamus oil) 2-4% ในน้ำมันประกอบด้วย Sesquiterpene เช่น asarone, Betasalone (มี 70-80 %) และตัวอื่นๆ ยังมี glucoside รสขมชื่อ acorin

กลุ่มยาแก้ท้องขึ้น ท้องอืด ท้องเฟ้อ (โหระพา)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Ocimum basilicum* L.

ชื่อสามัญ : Sweet Basil

วงศ์ : Labiatae

ชื่ออื่น : ห่อทวยชวย ห่อวอซุ (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน) อ้มกิมขาว (ฉาน-แม่ฮ่องสอน)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ : เป็นพืชล้มลุก ลำต้นมีขนาดเล็ก มีลักษณะหรือลักษณะพิเศษของโหระพาดังนี้ เป็นพืชที่มีอายุได้หลายฤดู มีลักษณะลำต้นเป็นสี่เหลี่ยมและเป็นพุ่ม ลำต้นจะแตกแขนงได้มากมาย กิ่งก้านมีสีม่วงแดง มีขนอ่อนๆ ที่ผิวลำต้น ใบมีรูปร่างแบบรูปไข่ปกติจะยาวไม่เกิน ๒ นิ้ว ใบจะเรียงตัวแบบตรงกันข้ามกัน ขอบใบหยักแบบฟันเลื่อย ใบมีสีเขียวอมม่วงและมีก้านใบยาว ดอกโหระพา ดอกมีขนาดเล็กสีขาวหรือม่วงจะออกเป็นช่อคล้ายฉัตรที่ยอด ดอกมีทั้งสีม่วงแดงอ่อน และสีขาว ในแต่ละดอกจะมีเกสรตัวผู้ ๔ อัน รังไข่แต่ละอันจะมีสีม่วง เมล็ดมีสีดำมีกลิ่นหอมทั้งต้น

ส่วนที่ใช้ : ทั้งต้น เมล็ด และราก

- ทั้งต้น - เก็บเมื่อเริ่มเข้าฤดูหนาว ขณะเจริญเต็มที่ มีดอกและผลล่างให้สะอาด หั่นเป็นท่อนตาแห้งเก็บไว้ใช้
- เมล็ด - นำต้นไปเคาะ แยกเอาเมล็ดตากแห้งเก็บไว้ใช้ (ระวังไม่ให้ถูกน้ำเพราะจะจับกันเป็นก้อน)
- ราก - ใช้รากสด หรือตากแห้ง เก็บไว้ใช้

สรรพคุณ :

- ทั้งต้น
 - รสขม สุขุม ขับลม ทำให้เจริญอาหาร
 - แก้ปวดหัว หวัด ปวดกระเพาะอาหาร
 - จุกเสียดแน่น ท้องเสีย
 - ประจำเดือนผิดปกติ
 - ฟกช้ำจากหกล้ม หรือกระทบกระแทก ทุกต์
 - ผดผื่นคัน มีน้ำเหลือง
- เมล็ด
 - รสขม เย็น สุขุม ฤทธิ์จะพองตัวเป็นเมือก
 - ใช้แก้ตาแดง มีขี้ตามาก ต้อตา
 - ใช้เป็นยาระบาย (ใช้เมล็ด 4-12 กรัม แช่น้ำเย็นจนพอง ผสมน้ำหวาน เติมน้ำแข็ง

รับประทาน)

- ราก - แก้เด็กเป็นแผล มีหนองเรื้อรัง

วิธีและปริมาณที่ใช้

- ทั้งต้น - แห้ง 6-10 กรัม ต้มน้ำดื่ม หรือใช้สดคั้นเอาน้ำดื่ม ใช้ภายนอก ตำพอก หรือต้มน้ำชะล้าง หรือเผาเป็นถ่าน บดเป็นผง ผสมทา
- เมล็ด - แห้ง 2.5-5 กรัม ต้มน้ำหรือแช่น้ำดื่ม ใช้ภายนอก บดเป็นผงผสมทา
- ราก - เผา เป็นถ่านพอก
- ใบ
 - ใช้ใบคั้นเอาน้ำ 2-4 กรัม ผสมน้ำผึ้ง จิบแก้ไอและหลอดลมอักเสบ
 - ใช้ตำล็ก้อนเล็กๆ ชุบน้ำคั้นจากใบอุดโพรงฟันที่ปวด แก้ปวดฟัน

สารเคมี

น้ำมันหอมระเหยจากใบ ประกอบด้วย Ocimene, alpha-pinene, 1,8- cineole, eucalyptol, linalool, geraniol, limonene, eugenol, methyl chavicol, eugenol methyl ether, methyl cinnamate, 3- hexen -1- ol, estragol

กลุ่มยาลดไขมันในเส้นเลือด (กระเจี๊ยบแดง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Hibiscus sabdariffa* L.

ชื่อสามัญ : Jamaican Sorel, Roselle

วงศ์ : Malvaceae

ชื่ออื่น : กระเจี๊ยบ กระเจี๊ยบเปรี้ยว ผักกึ่งเต็ง ส้มกึ่งเต็ง ส้มตะเลงเครง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ : ไม้พุ่ม สูง 50-180 ซม. มีหลายพันธุ์ ลำต้นสีม่วงแดง ใบเดี่ยว รูปฝ่ามือ 3 หรือ 5 แฉก กว้างและยาวใกล้เคียงกัน 8-15 ซม. ดอกเดี่ยว ออกที่ซอกใบ กลีบดอกสีชมพูหรือเหลืองบริเวณกลางดอกสีม่วงแดง เกสรตัวผู้เชื่อมกันเป็นหลอด ผลเป็นผลแห้ง แตกได้ มีกลีบเลี้ยงสีแดงฉ่ำน้ำหุ้มไว้

นอกจากนี้ได้บ่งสรรพคุณโดยไม่ได้ระบุว่าจะใช้ส่วนใด ดังนี้คือ แก้อ่อนเพลีย บำรุงกำลัง บำรุงธาตุ แก้ดีพิการ แก้ปัสสาวะพิการ แก้อ่อนแอกระหายน้ำ แก่ความดันโลหิตสูง กัดเสมหะ แก้ไอ ขับเมือกมันในลำไส้ ลดไขมันในเลือด บำรุงโลหิต ลดอุณหภูมิในร่างกาย แก่โรคเบาหวาน แก่เส้นเลือดตีบตัน นอกจากนี้ใช้เดี่ยวๆ แล้ว ยังใช้ผสมในตำรับยาร่วมกับสมุนไพรอื่น ใช้ถ่ายพยาธิ ตัวจิ๊ด

วิธีและปริมาณที่ใช้ :

โดยนำเอากลีบเลี้ยง หรือกลีบรองดอกสีม่วงแดง ตากแห้งและบดเป็นผง ใช้ครั้งละ 1 ช้อนชา (หนัก 3 กรัม) ชงกับน้ำเดือด 1 ถ้วย (250 มิลลิลิตร) ดื่มเฉพาะน้ำสีแดงใส ดื่มวันละ 3 ครั้ง ติดต่อกันทุกวันจนกว่าอาการขัดเบาและอาการอื่นๆ จะหายไป

สารเคมี

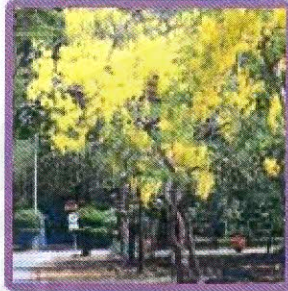
ดอก พป Protocatechuic acid, hibiscetin, hibicin, organic acid, malvin, gossypetin

คุณค่าด้านอาหาร

น้ำกระเจี๊ยบแดง มีรสเปรี้ยว นำมาต้มกับน้ำ เติมน้ำตาล ดื่มแก้ร้อนใน กระหายน้ำ และช่วยป้องกันการจับตัวของไขมันในเส้นเลือดได้ และยังสามารถนำมาทำขนมเยลลี่ แยม หรือใช้เป็นสารแต่งสี ใบอ่อนของกระเจี๊ยบเป็นผักได้ หรือใช้แกงส้ม รสเปรี้ยวกำลังดี กระเจี๊ยบเปรี้ยวมีชื่อเรียกอีกชื่อว่า "ส้มพอเหมาะ" ใบใบมี วิตามินเอ ช่วยบำรุงสายตา ส่วนกลีบเลี้ยงและกลีบดอก มีสารแคลเซียม ช่วยบำรุงกระดูกและฟันให้แข็งแรง

น้ำกระเจี๊ยบแดงที่ได้สีแดงเข้ม สาร Anthocyanin นำไปแต่งสีอาหารตามต้องการ

กลุ่มยาดำย (ฦน)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Cassia fistula* L.

ชื่อสามัญ : Golden shower, Indian laburnum, Pudding - pine tree

วงศ์ : LEGUMINOSAE – CAESALPINIOIDEAE

ชื่ออื่น : กุเพยะ (กะเหรี่ยง-กาญจนบุรี) ชัยพฤกษ์ ราชพฤกษ์ (ภาคกลาง) ป๊อญ ปูโย

เปอโซ ฆะหล่าหู่ (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน) ลมแล้ง (เหนือ)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ : ไม้ต้นขนาดกลาง ลำต้นสีน้ำตาลแกมเทาเกลี้ยงๆ ชอบขึ้นตามป่าผลัดใบ หรือในที่ดินที่มีการถ่ายเทน้ำได้ดี ใบ เป็นใบช่อสีเขียวเป็นมัน ช่อหนึ่งๆ ยาวประมาณ 2.5 ซม. มีใบย่อยรูปป้อมๆ หรือรูปไข่ 3-6 คู่ ใบย่อยกว้างๆ 5-7 ซม. ยาว 9-15 ซม. โคนใบมนและค่อยๆ สอบไปทางปลายใบ เนื้อใบเกลี้ยงค่อนข้างบาง เส้นแขนงใบถี่ และโค้งไปตามรูปใบ ดอก ออกเป็นช่อ ยาว 20-45 ซม. กลีบรองกลีบดอกรูปขอบขนานยาวประมาณ 1 ซม. มี 5 กลีบ มักหลุดร่วงง่าย กลีบดอกยาวกว่ากลีบรองกลีบดอกประมาณ 2-3 เท่า และมีกลีบรูปไข่กลับ 5 กลีบ ตามพื้นกลีบจะเห็นเส้นกลีบชัดเจน เกสรผู้มีขนาดแตกต่างกันจำนวน 10 อัน ก้านอับเรณูโค้งงอขึ้น ผล เป็นฝักรูปทรงกระบอกเกลี้ยงๆ อาจยาวถึง 50 ซม. โทวัดเส้นผ่าศูนย์กลาง 2.0-2.5 ซม. ฝัก อ่อนสีเขียวและออกสีดำเมื่อแก่จัด ในฝักจะมีผนังเยื่อบางๆ กันเป็นช่องๆ ตามขวางของฝัก และตามช่องเหล่านี้จะมีเมล็ดแบนๆ สีน้ำตาลอยู่

ส่วนที่ใช้ : ใบ ดอก เปลือก แก่น ราก ฝักแก่ เปลือกเป็นสีน้ำตาลเข้ม กระพี้ เมล็ด

สรรพคุณ :

- ใบ - ขับพยาธิ
- ดอก - แก้ปวดแผลเรื้อรัง
- เปลือก - บำรุงโลหิต
- กระพี้ - แก้โรครำมะนาด
- แก่น - ขับไส้เดือนในท้อง
- ราก - แก้ไข้ แก้โรคอุทเทรียด
- เมล็ด - รักษาโรคบิด
- ผลไม้ - รสหวานเย็นเล็กน้อย เป็นยาระบายถ่ายสะดวกไม่มวนไม่ใช้ท้อง มีสารแอนทราควิโนน (Anthraquinone glycoside) เป็นตัวยาระบาย

วิธีและปริมาณที่ใช้ : โดยเอาเนื้อในฝักแก่ก่อนเท่าหัวแม่มือ (ประมาณ 4 กรัม) น้ำ 1 ถ้วยแก้วต้มกับน้ำใสเกลือกเล็กน้อย ดื่มก่อนนอนหรือตอนก่อนอาหารเช้าครั้งเดียวเหมาะเป็นยาระบายสำหรับคนที่ท้องผูกเป็นประจำและสตรีมีครรภ์

กลุ่มยาลาย จำปา

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Michelia champaca* L.

ชื่อสามัญ : Champak

วงศ์ : MAGNOLIACEAE

ชื่ออื่น : จำปาทอง (มลายู-ใต้) จำปาเขา จำปาทอง (นครศรีธรรมราช) จำปาป่า (สุราษฎร์ธานี)

Champak, Orange Champaka, Sonchampa

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ : ไม้ต้น สูง 15-30 เมตร ลำต้นเปลาตรง ทรงพุ่มโปร่งเป็นรูปกรวยคว่ำ สำหรับต้นที่ปลูกเลี้ยงเป็นไม้ดอกไม้ประดับกันอยู่ทั่วไปนั้น เป็นการคัดเลือกตามธรรมชาติจากต้นที่มีขนาดเล็ก แต่มีดอกดก ดอกมีขนาดใหญ่และออกดอกได้ตลอดปี ใบ รูปรีแกมรูปขอบขนาน กว้าง 4-9 ซม. ยาว 10-22 ซม. ใบบาง เส้นแขนงใบ 12-20 คู่ ก้านใบยาว 2-4 ซม. โคนก้านใบป่อง ขอบใบเป็นคลื่นเล็กน้อย ดอกสีเหลืองส้ม ออกตามซอกใบ กาบหุ้มดอกสีเขียวอ่อน มี 1 แผ่น ดอกบานตั้งขึ้นและส่งกลิ่นหอมแรง กลีบดอกมี 12-15 กลีบ กลีบนอกรูปใบหอก ค่อนข้างกว้าง 1-1.5 ซม. ยาว 4-4.5 ซม. กลีบในแคบและสั้นกว่า ผล กลุ่ม เป็นช่อยาว ประกอบด้วยผลย่อย 8-40 ผล อยู่รอบแกน ผลย่อยค่อนข้างกลมหรือกลมรี เปลือกหนาแข็ง มีช่องอากาศเป็นจุดเล็กสีขาวอยู่ทั่วไป ผลแก่แห้งแตกแนวเดียว ขนาดผลย่อยกว้าง 1-1.5 ซม. ยาว 1.5-2 ซม. ผลอ่อนสีเขียวอ่อนหรือสีน้ำตาลอ่อนประจุดสีขาว เมล็ด มีเนื้อหุ้ม รูปเสี้ยววงกลม เส้นผ่าศูนย์กลาง 0.5-1 ซม. เมล็ดอ่อนมีเนื้อหุ้มสีขาว เมล็ดแก่เนื้อหุ้มสีแดง ผลย่อยมี 1-6 เมล็ด

ส่วนที่ใช้ : ดอก เปลือกต้น เปลือกราก ใบ กระพี้ เนื้อไม้ เมล็ด ราก น้ำมันกลั่นจากดอก

สรรพคุณ :

- ใบ - แก้โรคเส้นประสาทพิการ แก้ปวดของทารก
- ดอก - แก้วิงเวียนอ่อนเพลีย หน้ามืดตาลาย บำรุงหัวใจ กระจายโลหิต
- เปลือกต้น - ฝาดสมาน แก้ไข้ ทำให้เสมหะในลำคอเกิด
- เปลือกกราก - เป็นยาถ่าย ทำให้ประจำเดือนมาปกติ รักษาโรคปวดตามข้อ
- กระพี้ - ถอนพิษผดผื่นแดง
- เนื้อไม้ - บำรุงโลหิต
- ราก - ขับโลหิตสตรีที่อยู่ในเรือนไฟให้คบน้ำมันกลั่นจากดอก - แก้ปวดศีรษะ แก้ตาบวม

กลุ่มยาถ่าย ชุมเห็ดเทศ

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Cassia alata* (L.) Roxb.

ชื่อสามัญ : Ringworm Bush

วงศ์ : Leguminosae

ชื่ออื่น : จี๋คาก ลับมีนหลวง หมากกะลิงเทศ ชุมเห็ดใหญ่

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ : ไม้พุ่ม สูง 1-3 เมตร แตกกิ่งออกด้านข้างในแนวนานกับพื้น ใบประกอบแบบขนนก เรียงสลับ ใบย่อยรูปขอบขนานรูปวงรีแกมขอบขนาน หรือรูปไข่กลับ กว้าง 3-7 ซม. ยาว 6-15 ซม. หนูปเป็นรูปสามเหลี่ยม ดอกช่อ ออกที่ซอกใบตอนปลายกิ่งกลีบดอกสีเหลืองทองใบประดับสีน้ำตาลแกมเหลือง หนุมดอกย่อยเห็นชัดเจน ผลเป็นฝัก มี 4 ครีบ เมล็ดแบนรูปสามเหลี่ยม

ส่วนที่ใช้ : ใบสดหรือแห้ง เมล็ดแห้ง ดอกสดของต้นขนาดกลาง ไม้แก่หรืออ่อนเกินไป

สรรพคุณ :

- ใบสด - รักษาโรคผิวหนัง กลากเกลื้อน ฝีและแผลพุพอง
- ดอก, ใบสดหรือแห้ง - เป็นยาระบาย ยาถ่าย ถ่ายพยาธิได้
- เมล็ด - ขับพยาธิ เป็นยาระบายอ่อน

วิธีและปริมาณที่ใช้ :

ใบและดอกชุมเห็ดใช้เป็นยารักษาโรคและอาการดังนี้

- เป็นยาระบาย ยาถ่าย แก้อาการท้องผูก

ใช้ดอกชุมเห็ดเทศสด 1-3 ช่อดอก (หรือแล้วแต่คนที่ธาตุเบาธาตุหนัก ช่อดอกใหญ่หรือเล็ก) ต้มรับประทานจิ้มกับน้ำพริก หรือ ใช้ใบสด 8-12 ใบ ล้างให้สะอาด หั่นตากแห้ง หรือปิ้งไฟให้เหลือง หั่น ใช้ต้มหรือชงน้ำดื่ม ครั้งละ 1 ถ้วยแก้ว เติมเกลือเล็กน้อย ดื่มให้หมด

หรือใช้ใบแห้งบดเป็นผง ปั่นกับน้ำผึ้งเป็นลูกกลอนขนาดเท่าปลายนิ้วก้อย รับประทานครั้งละ 3 เม็ด ก่อนนอน หรือเมื่อมีอาการท้องผูก หรือ ใช้เมล็ด ตำให้เหลือง ชงน้ำดื่มเป็นน้ำชา เป็นยาระบายอ่อนๆ

- เป็นยารักษาโรคผิวหนัง กลากเกลื้อน

ใช้ใบสด 3-4 ใบย่อย ขยี้หรือตำในครกให้ละเอียด เติมเกลือเล็กน้อย หรือใช้ใบชุมเห็ดเทศกับหัวกระเทียมปริมาณเท่ากัน ผสมปูนแดงที่กินกับหมากนิดหน่อย ตำผสมกันทาบริเวณที่เป็นกลาก หรือโรคผิวหนัง โดยเอาผิวไม้ไผ่ชุบบริเวณที่เป็นกลากเบาๆ แล้วทายาวนละ 2 ครั้ง เข้าเย็นจนกว่าจะหาย หายแล้วทาต่ออีก 7 วัน

- รักษาฝีและแผลพุพอง

ใช้ใบชุมเห็ดเทศ และก้านสด 1 กำมือ ต้มกับน้ำพอท่วมยาแล้วเคี่ยวให้เหลือ 1 ใน 3 ชะลาลงบริเวณที่เป็นวันละ 2 ครั้ง เข้า-เย็น ถ้าเป็นมากให้ใช้ประมาณ 10 กำมือ ต้มอาบ

สารเคมี : ใบ พบ anthraquinone เช่น aloe-emodin, chrysophanol, sennoside, flavonoids, terpenoids, iso-chrysophanol, physcion glycoside, kaempferol, chrysophanic acid, lectin, sitosterols, rhein

กลุ่มยาถ่าย บานเย็นดอกขาว

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Mirabilis jalapa* L.

ชื่อสามัญ : Marvel of peru , Four-o'clocks

วงศ์ : Nyctaginaceae

ชื่ออื่น : จันยาม จำยาม ตามยาม ตีต้าเช่า (จีน)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ : ไม้ล้มลุกอายุหลายปี มีเหง้า สูง 1-1.5 ม. ลำต้นมีสีแดง มีนวลเล็กน้อย ใบรูปไข่หรือรูปสามเหลี่ยม มีขนประปราย กว้าง 2-9 ซม. ยาว 5-15 ซม. ปลายใบแหลม โคนตัดหรือรูปหัวใจ ก้านใบยาว 1-4 ซม. กลีบประดับรูปประฆัง ติดที่ฐาน ยาว 1-1.5 ซม. ดอกเกือบไร้ก้าน มี 4-5 ดอกในแต่ละซอบบานตอนบ่ายๆ จนถึงตอนเช้า วงกลีบสีชมพู ม่วง ขาว เหลือง หรือด่าง ยาวประมาณ 3-6 ซม. ปากกลีบมีเส้นผ่านศูนย์กลางยาวประมาณ 2.5-3 ซม. เกสรเพศผู้ 5 อัน ยื่นออกยาวประมาณ 1 ซม. ก้านเกสรสีแดง อับเรณูทรงกลม รังไข่รูปรี ก้านเกสรเพศเมียยาวเท่าๆ เกสรเพศผู้ สีแดง ปลายเกสรเป็นตุ่ม เป็นพู่สั้นๆ ผลรูปกลมรี สีดำ ขนาดประมาณ ยาว 0.5-0.9 ซม. เปลือกบาง มี 5 สัน เมล็ดกลม ขนาดประมาณ 0.7 ซม. บานเย็นมีถิ่นกำเนิดในประเทศเปรู มีเขตการกระจายพันธุ์เฉพาะในทวีปอเมริกาใต้ นิยมปลูกเป็นไม้ประดับทั่วไป โดยเฉพาะดอกสีชมพู บางครั้งขึ้นเป็นวัชพืช

ส่วนที่ใช้ : ราก ใบ หัว

สรรพคุณ :

- ราก - มี alkaloid trigonelline ซึ่งมีฤทธิ์เป็นยาถ่าย
- ใบ - ตำทาแก้คัน และ พอกฝี

หัว - รับประทานจะทำให้หน้าชาอยู่คงกะพันเยียนดีไม่แตกกลับทำให้รู้สึกคัน

- รับประทานเป็นยาขับเหงื่อ แก้ไข้ ระบายความร้อน

กลุ่มยาถ่าย มะขามแขก

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Senna alexandrina* P. Miller

ชื่อสามัญ : **Alexandria senna, Alexandrian senna Indian senna**

วงศ์ : Fabaceae (Leguminosae-Caesalpinioideae)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ : ไม้พุ่ม สูง 0.5 – 1.5 เมตร ใบประกอบแบบขนนก เรียงสลับ ใบย่อยรูปวงรีหรือรูปใบหอก กว้าง 1-1.5 ซม. ยาว 2.5-3.5 ซม. ดอกช่อ ออกที่ซอกใบตอนปลายกิ่ง กลีบดอกสีเหลือง ผลเป็นฝักแบน รูปขอบขนาน

ส่วนที่ใช้ : ใบแห้ง และฝักแห้ง ช่วงอายุ 1 เดือนครึ่ง (หรือก่อนออกดอก)

สรรพคุณ :

- ใบและฝัก - ใช้เป็นยาถ่ายที่ดี ใบใช้ต้องมากกว่าฝัก

วิธีและปริมาณที่ใช้ :

ใบมะขามแขกหนัก 2 กรัม หรือ 2 หยิบมือ หรือใช้ฝัก 10-15 ฝัก ต้มกับน้ำ 1 ถ้วยแก้ว 5 นาที ใส่เกลือเล็กน้อยเพื่อกลบรสเฝื่อน รับประทานครั้งเดียว หรือ ใช้วิธีบดใบแห้ง เป็นผงชงน้ำดื่ม บางครั้งดื่มแล้วเกิดอาการไข้ท้อง แก้ไขโดย ต้มรวมกับยาขับลมจำนวนเล็กน้อย (เช่น กระวาน กานพลู อบเชย) เพื่อแต่งรสและบรรเทาอาการไข้ท้องมะขามแขก เหมาะกับคนสูงอายุ ที่ท้องผูกเป็นประจำ แต่ควรใช้เป็นครั้งคราว

ข้อห้าม : ผู้หญิงมีครรภ์ หรือ มีประจำเดือน ห้ามรับประทาน

สารเคมี : ใบและฝักพบสารประกอบพวก anthraquinones เช่น sennoside A.B.C.D. aloe emodin , emodin , rhein , physcion , และสาร anthrones dianthrones

กลุ่มยาถ่าย เมงลัก

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Ocimum basilicum* L.f. var. *citratum* Back.

ชื่อสามัญ : Hairy Basil

วงศ์ : Apiaceae (Labiatae)

ชื่ออื่น : ก้อมก้อขาว มังลัก

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ : เป็นพืชล้มลุก ลำต้นตรง โคนต้นแข็ง สูงประมาณ 40-65 ซม. แตกกิ่งก้าน ทุกส่วนมีกลิ่นหอม ใบ เดี่ยว สีใบสีนวล ใบมีขนอ่อน ๆ ใบเรียงตรงข้ามเป็นคู่ ๆ ดอก ช่อ ออกที่ปลายยอด ช่ออาจเป็นช่อเดี่ยว หรือแตกออกเป็นช่อย่อย ๆ ดอกบานจากข้างล่างขึ้นข้างบน กลีบรองดอกจะคงทนและขยายใหญ่ขึ้นเมื่อเป็นผล กลีบดอกสีขาวแบ่งเป็น 2 ปาก ร่วงง่าย เกสรตัวผู้จะยื่นยาวกว่ากลีบดอก ดอกย่อยออกโดยรอบก้านช่อเป็นชั้น ๆ แต่ละชั้นมีดอกย่อย 6 ดอก แบ่งเป็น 2 ส่วน ส่วนละ 3 ดอก ดอกตรงกลางจะบานก่อน และช่อดอกย่อยที่อยู่ชั้นล่างสุดของก้านช่อดอกจะบานก่อนเช่นกัน ผล 1 ดอกมีผล 4 ผล ขนาดเล็ก คือเมล็ดเมงลัก รูปร่างรูปรี ไข่ สีดำ

ส่วนที่ใช้ : เมล็ด และใบ

สรรพคุณ :

- เมล็ด - ออกฤทธิ์เป็นยาระบาย โดยการเพิ่มปริมาตรของกากอาหารกระตุ้นการบีบตัวของลำไส้
- ใบ - ใช้ขับลม

วิธีและปริมาณที่ใช้ :

รับประทานครั้งละ 1-2 ช้อนชา แช่น้ำให้พอง แล้วดื่มก่อนนอน จะช่วยทำให้ระบาย เป็นยาถ่าย

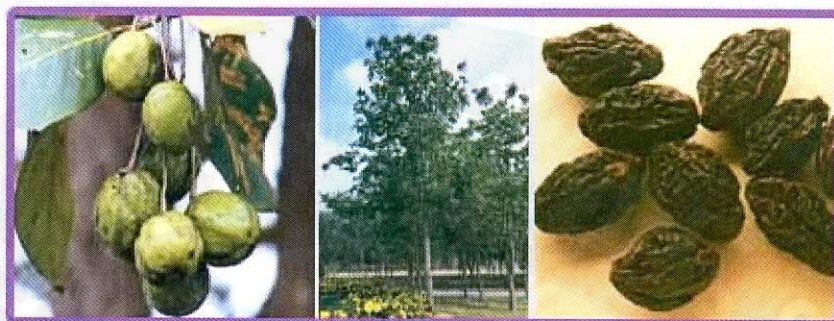
สารเคมี :

เมือกจากเมล็ด พบ D-xylos, D-glucose, D-galactose, D-mannose, L- arabinose, L-rhamnose, uronic acid , oil, polysaccharide และ mucilage

ส่วนใบ พบน้ำมันหอมระเหย ซึ่งประกอบด้วย borneol L-B-cadinene, 1-8-cineol, B-caryophyllene, eugenol

กลุ่มยาล่าย สมอไทย

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Terminalia chebula* Retz. var. *chebula*

ชื่อสามัญ : Myrabolan Wood

วงศ์ : COMBRETACEAE

ชื่ออื่น : มาเน่ (กะเหรี่ยง-เชียงใหม่) สมออัพา (ภาคกลาง) หมากเนาะ (กะเหรี่ยงแม่ฮ่องสอน)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ : ไม้ต้น สูง 20-35 เมตร เปลือกต้นขรุขระ ใบ เดี่ยว เรียงตรงข้ามหรือเกือบตรงข้าม รูปวงรี กว้าง 6-10 ซม. ยาว 8-15 ซม. ดอก ช่อ ออกที่ซอกใบหรือปลายยอด เป็นดอกสมบูรณ์เพศ กลีบสีเหลือง ผลเป็นผลสด รูปวงรี มีสัน 5 สัน

ส่วนที่ใช้ : ผลอ่อน ผลแก่ ผล ใบ

สรรพคุณ :

- ผลอ่อน - มีฤทธิ์เป็นยาระบาย ถ่ายเสมหะ ลดไข้ ขับลมในลำไส้
- ผลแก่ - มีฤทธิ์เป็นยาฝาดสมาน แก้ท้องเดิน
- ผล - ใช้ในอุตสาหกรรมฟอกหนัง มี Tannin มาก ใช้ทำหมึก
- ใบ - เป็นยาสมานแผล เป็นยาบำรุงงู่น้ำดี

วิธีและปริมาณที่ใช้ : ใช้ผลอ่อน 5-6 ผล หรือ 30 กรัม ต้มกับน้ำ 1 ถ้วยแก้ว ใส่น้ำตาลเล็กน้อยรับประทานครั้งเดียว จะถ่ายหลังให้ยาประมาณ 2 ชั่วโมง

กลุ่มยาถ่ายพยาธิ (ทับทิม)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Punica granatum* L.

ชื่อสามัญ : Pomegranate , Punica apple

วงศ์ : Punicaceae

ชื่ออื่น : พิลา (หนองคาย) พิลาขาว มะก่องแก้ว (น่าน) มะเก้ายะ (เหนือ) หมากจิ้ง (แม่ฮ่องสอน)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ : ไม้ยืนต้น หรือพุ่มไม้พุ่ม ขนาดเล็ก ลักษณะผิวเปลือกลำต้นเป็นสีเทา ส่วนที่เป็นกิ่งหรือยอดอ่อนจะเป็นเหลี่ยม หรือ มีหนามแหลมยาวขึ้น ใบ ใบมีลักษณะเป็นรูปยาวรี โคนใบมน แฉก ส่วนปลายใบเรียวแหลมสั้น ผิวหลังใบ เกลี้ยงเป็นมัน ได้ท้องใบจะเห็นเส้นใบได้ชัด ขนาดของใบกว้างประมาณ 1 - 1.8 ซม. ยาว ประมาณ 2.5 - 6 ซม. ดอก ดอกออกเป็นช่อ หรือ อาจจะเป็น ดอกเดี่ยว ในบริเวณปลายยอด หรือง่ามกิ่ง ลักษณะของดอกมีเป็น สีส้ม สีขาว หรือสีแดง ดอกหนึ่งมีกลีบดอกประมาณ 6 กลีบ ปลายกลีบ ดอกจะแยกออกจากกัน ตรงกลางดอกมีเกสรตัวเมีย และตัวผู้ซึ่งมีอับเรณูเป็นสีเหลือง ขนาดของดอกบานเต็มที่มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 2 - 3 ซม. ผลมีลักษณะเป็นรูปค่อนข้างกลม ผิวเปลือกนอกหนาเกลี้ยง ผลเมื่อแก่หรือ สุกเต็มที่มีสีเหลืองปนแดง และลักษณะของผล จะแตก หรืออ้าออก ข้างในผลก็จะมีเมล็ดเป็น จำนวนมาก เป็นรูปเหลี่ยม มีสีชมพูสด ดอก ดอกออกเป็นช่อ หรืออาจจะเป็น ดอกเดี่ยว ในบริเวณปลายยอด หรือง่ามกิ่ง ลักษณะของดอกมีเป็น สีส้ม สีขาว หรือสีแดง ดอกหนึ่งมีกลีบดอกประมาณ 6 กลีบ ปลายกลีบ ดอกจะแยกออกจากกัน ตรงกลางดอกมีเกสร ตัวเมีย และตัวผู้ซึ่งมีอับเรณูเป็นสีเหลือง ขนาดของดอกบานเต็มที่มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 2 - 3 ซม. ผลมีลักษณะเป็นรูปค่อนข้างกลม ผิวเปลือกนอกหนาเกลี้ยง ผลเมื่อแก่หรือ สุกเต็มที่มีสีเหลืองปนแดง และลักษณะของผล จะแตก หรืออ้าออก ข้างในผลก็จะมีเมล็ดเป็น จำนวนมาก เป็นรูปเหลี่ยม มีสีชมพูสด

ส่วนที่ใช้ : ใบ ดอก เปลือกผลแห้ง เปลือกต้นและเปลือกราก เมล็ด

สรรพคุณ :

- ใบ - อมกั่วคอ ทำยาล้างตา
- ดอก - ใช้ห้ามเลือด
- เปลือกและผลแห้ง
 - เป็นยาแก้ท้องร่วง ท้องเดิน แก้บิด
 - แก้โรคตับกะปิดตับกะเปิด
- เปลือกต้นและเปลือกราก
 - ใช้เป็นยาขับพยาธิตัวตืด , พยาธิตัวกลม
- เมล็ด - แก้โรคตับกะปิดตับกะเปิด

วิธีและปริมาณที่ใช้

1. ถ่ายพยาธิตัวตืดและพยาธิตัวกลม ได้ผลดี

ใช้เปลือกสดของราก , ต้น ที่เก็บใหม่ๆ 60 กรัม หรือประมาณ 1/2 กำมือ เดิมกานพลูหรือกระวานลงไปเล็กน้อย เพื่อแต่งรส ต้มกับน้ำ 3 ถ้วยแก้ว เคี่ยวให้เหลือ 1 1/2 ถ้วยแก้ว รับประทานครั้งละ 2 ช้อนโต๊ะ (30 ซี.ซี.) หลังจากนั้นประมาณ 2 ชั่วโมง รับประทานยาถ่าย เช่น ดิเกลีอ 2 ช้อนโต๊ะตาม ควรอดอาหารก่อนรับประทานยา

2. ยาแก้ท้องร่วง ท้องเดิน (ไม่ใช่บิด หรือ อหิวาตกโรค)

ใช้เปลือกผล ตากแดดให้แห้ง ประมาณ 1/4 ของผล ฝนกับน้ำฝนหรือน้ำปูนใสให้ข้นๆ รับประทานครั้งละ 1-2 ช้อนแกง หรือต้มกับน้ำปูนใส แล้วดื่มน้ำที่ต้มก็ได้

3. บิด (มีอาการปวดเบ่ง และมีมูก หรืออาจมีเลือดด้วย)

ใช้เปลือกผลแห้งของทับทิม ครั้งละ 1 กำมือ (3-5 กรัม) ต้มกับน้ำ ดื่มวันละ 2 ครั้ง อาจใช้กานพลูหรืออบเชยแต่งกลิ่นให้น้ำดื่มก็ได้

สารเคมี

เปลือกผลมีรสฝาด เนื่องจากมี tannin 22-25% gallo-tannic acid สารสีเขียวอมเหลือง รากมีสารอัลคาลอยด์ ชื่อ pelletierine และอนุพันธ์ของ pelletierine

คุณค่าด้านอาหาร

ทับทิมใช้รับประทานเป็นผลไม้รสหวาน หรือเปรี้ยวหวาน มีวิตามินซี และแร่ธาตุหลายตัว ช่วยป้องกันโรคเลือดออกตามไรฟัน และบำรุงฟันให้แข็งแรง

กลุ่มยาถ่ายพยาธิ (มะขาม)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Tamarindus indica* L.

ชื่อสามัญ : Tamarind

วงศ์ : Leguminosae - Caesalpinioideae

ชื่ออื่น : ขาม (ภาคใต้) ตะลูป(ชาวบน-นครราชสีมา) ม่องโคล้ง (กะเหรี่ยง-กาญจนบุรี) อำเปยล (เขมร-สุรินทร์) หมากแกง (เงี้ยว-แม่ฮ่องสอน) ลำอเกล (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์: ไม้ต้นขนาดกลางจนถึงขนาดใหญ่แตกกิ่งก้านสาขามาก เปลือกต้นขรุขระและหนา สีน้ำตาลอ่อน ใบ เป็นใบประกอบ ใบเล็กออกตามกิ่งก้านใบเป็นคู่ ใบย่อยเป็นรูปขอบขนาน ปลายใบและโคนใบมน ดอก ออกเป็นช่อเล็กๆ ตามปลายกิ่ง ช่อหนึ่งมี 10-15 ดอก ดอกย่อยขนาดเล็ก กลีบดอกสีเหลืองและมีจุดประสีแดงอยู่กลางดอก ผล เป็นฝักยาว รูปร่างยาวหรือโค้ง ยาว 3-20 ซม. ฝักอ่อนมีเปลือกสีเขียวอมเทา สีน้ำตาลเกรียม เนื้อในติดกับเปลือก เมื่อแก่ฝักเปลี่ยนเป็นเปลือกแข็งกรอบหักง่าย สีน้ำตาล เนื้อในกลายเป็นสีน้ำตาลหุ้มเมล็ด เนื้อมีรสเปรี้ยว และหวาน

ส่วนที่ใช้ :

- เมล็ดในที่กะเทาะเปลือกออกแล้ว (ต้องคว่ำก่อน จึงกะเทาะเปลือกออก)
- เนื้อหุ้มเมล็ด

สรรพคุณ :

- เมล็ด - สำหรับการถ่ายพยาธิตัวกลม พยาธิเส้นด้าย
- ใบ - ขับเสมหะ
- แก่น - ขับโลหิต
- เนื้อ - เป็นยาระบาย ขับเสมหะ แก้ไอ

วิธีและปริมาณที่ใช้ :

- ถ่ายพยาธิ

ใช้เมล็ดในที่มีสีขาว 20-25 เมล็ดต้มกับน้ำใส่เกลือเล็กน้อย รับประทานเนื้อทั้งหมด 1 ครั้ง หรือคั่วให้เนื้อในเหลือง กะเทาะเปลือก แช่ว้าให้นิ่ม เคี้ยวรับประทานเช่นถั่ว

- แก้กึ่งผูก

ใช้เนื้อหุ้มเมล็ดคดลูกเกลือรับประทาน ระบายท้อง

- แก่ไอ, ขับเสมหะ

ใช้เนื้อในฝักแก่หรือมะขามเปียก จิ้มเกลือรับประทาน

สารเคมี :

- เนื้อในหุ้มเปลือก มี tartaric acid 8-18% invert sugar 30-40%

- เมล็ด มี albuminoid 14-20% carbohydrate 59-65% semi-drying fixed oil 3.9-20%

mucilaginous material 60%

กลุ่มยาถ่ายพยาธิ (มะเฟือง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Averrhoa carambola* L.

ชื่อสามัญ : Star fruit

วงศ์ : Averrhoaceae

ชื่ออื่น : เฟือง (ภาคใต้) สะปือ (เขมร)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ : ไม้ยืนต้นขนาดกลาง สูง 3-10 เมตร แตกกิ่งก้านสาขามาก ใบ เป็นใบประกอบขนาดคล้ายใบมะขม สีเขียวเป็นมัน เรียงเป็นคู่ตรงข้าม ดอก เป็นช่อเล็กออกตามง่ามใบ สีม่วง ขาว ชมพู ผล เดี่ยว เป็นกลีบ หน้าตัด รูปดาว 5 แฉก สีเขียวอ่อน สุกสีเหลือง น้ำน้ำ เมล็ด มีขนาดเล็ก

ส่วนที่ใช้ : ดอก ใบ ผล ราก

สรรพคุณ :

- ดอก - ขับพยาธิ
- ใบ, ผล - ทำยาต้ม ทำให้หยุดอาเจียน
- ผล
 - มี oxalic ทำให้เลือดจับเป็นก้อน
 - ระบายน
 - แก้เลือดออกตามไรฟัน
 - แก้บิด ขับน้ำลาย ขับปัสสาวะ แก้เนื้อ
 - ลดอาการอักเสบ
- ใบและราก - เป็นยาเย็น เป็นยาดับพิษร้อน แก้ไข้ ถอนพิษไข้

กลุ่มยาถ่ายพยาธิ (เล็บมือนาง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Quisqualis indica* L.

ชื่อสามัญ : Drunen sailor, Rangoon ceeper

วงศ์ : COMBRETACEAE

ชื่ออื่น : จะมั่ง จ้ามั่ง (ภาคเหนือ) ไท้หม่อง (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน) อะดอเน็ง (มลายู-ยะลา)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ : ไม้พุ่มเลื้อยที่เติบโตเร็ว ส่วนที่อ่อนมีขนสั้นหนานุ่ม สีสนิม ใบเดี่ยวติดตรงข้าม หรือบางส่วนสลับ หรือเวียนสลับเป็นวงรอบ ใบรูปหอกขอบขนานหรือรูปรี ขนาดกว้าง 5-18.5 ซม. ยาว 2.5-9 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบกลมหรือค่อนข้างรูปหัวใจ ดอกมีกลิ่นหอม ออกเป็นช่อที่ยอดและตามซอกใบห้อยย้อยลงมา กลีบเลี้ยงเป็นหลอดมีสีเขียวปลายแยกสามเหลี่ยมสั้นๆ กลีบดอกรูปขอบขนาน ขนาด 10-20 x 3-6 มม. ดอกเริ่มบาน สีขาวเปลี่ยนเป็นสีชมพูจนถึงแดงเข้ม ผลทรงรีแคบๆ 5 พู ยาวประมาณ 2.5 ซม. สีน้ำตาลแดงเป็นมัน

ส่วนที่ใช้ : ใบ ต้น ราก เมล็ดในของผลเล็บมือนางที่แก่แห้ง

สรรพคุณ :

- ใบ
 - ดำชโลม หรือทาแผล ทาฝี
 - แก้ปวดศีรษะ แก้ไข้
- ต้น - ใช้เป็นยาแก้ไอ
- ราก - ใช้ถ่ายพยาธิ รักษาตานซาง
- เมล็ด - ใช้เป็นยาขับพยาธิตัวกลม, พยาธิเส้นด้ายในเด็ก

วิธีและปริมาณที่ใช้ :

ใช้เมล็ดในของผลเลื้อยมีอนางที่แก่และแห้ง 4-5 เมล็ด (4-6 กรัม) หั่นทอดกับไข่ให้เด็กอายุประมาณ 5-6 ขวบรับประทานขับถ่ายพยาธิได้เดือนตัวกลม

ผู้ใหญ่ : ใช้ 5-7 เมล็ด (หนัก 10-15 กรัม) ทูบพอแตก ต้มเอาน้ำดื่ม หรือหั่นทอดกับไข่รับประทาน

ข้อควรระวัง : ถ้าใช้มากเกินไปจะทำให้อาเจียน มึนงง อ่อนเพลีย

สารเคมี : มีสารสำคัญที่ออกฤทธิ์คือ Quisquallic acid